

SOSYAL ve BEŞERİ
BİLİMLER
DERGİSİ

Sosyal Bilimler
Araştırmaları Derneği

SoBiAD

Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (Online)

ISSN: 1309 - 8012

Yıl: 2021 Cilt: 13 Sayı: 1

Amaç ve Kapsam

Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (SBBD), Sosyal Bilimler Araştırmaları Derneği (SoBiAD) tarafından Temmuz ve Aralık olmak üzere yılda iki kez yayınlanan hakemli bir dergidir. Sadece Türkçe makaleler yayın için kabul edilmektedir.

Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi; Ekonomi, İşletme, Yönetim, Siyaset Bilimi, Hukuk, Sosyoloji, Felsefe, Etik ve diğer alanlarda hazırlanmış teorik-analitik-ampirik araştırmalar ve incelemelere açık bir dergidir.

Açık Erişim Politikası

Açık erişimin bilginin evrensel kullanımını arttırarak insanlık için yararlı sonuçlar doğuracağı düşüncesinden hareketle, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (SBBD) Açık Erişim politikasını benimsemiştir. Dergi, yazarlardan devraldığı ve yayımladığı içerikle ilgili telif haklarından, bilimsel içeriğe evrensel Açık Erişimin (Open Access) desteklenmesi ve geliştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla, bilinen standartlarda kaynak olarak gösterilmesi koşuluyla, ticari kullanım amacı ve içerik değişikliği dışında kalan tüm kullanım (bağlantı verme, kopyalama, baskı alma, herhangi bir fiziksel ortamda çoğaltma ve dağıtma vb.) haklarını bedelsiz kullanıma sunmaktadır. İçeriğin ticari amaçlı kullanımı için yayınevinden yazılı izin alınması gereklidir.

Ücretsiz Yayın

Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (SBBD)'nde makale yayınlanması için yazarlardan hiçbir ücret talep edilmemektedir.

Yazarların Sorumlulukları

Yazarların makalelerini dergi web sayfasında sunulan yazım kurallarına ve örnek şablona göre hazırlamaları gerekir. Yazarların, hakem raporlarında belirtilen düzeltmeleri zamanında yapmaları beklenir.

Etik İlkeler

Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (SBBD)'nde yer alan etik görev ve sorumluluklarda Committee on Publication Ethics (COPE) tarafından kabul edilen ve yayınlanan ilkeler benimsenmektedir.

Yazarlardan aşağıda belirtilen etik kurallara uymaları beklenmektedir.

- Dergiye gönderilen makaleler başka bir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.
- Yazarlar makalelerinde kullandıkları tüm alıntılara referans vermiş olmalıdır.
- Yazarlar makaleye bilimsel katkı verdiklerini garanti etmelidir.
- Yazarlar makalenin başka bir kişi ya da kurumun fikri mülkiyet haklarını ihlal etmediğini, intihal içermediğini ve kendi çalışmaları olduğunu garanti etmelidir.
- Makalede adı geçen tüm yazarlar, gönderilen ve yayınlanan makaleler üzerinde eşit sorumluluğa sahiptir.
- Yazışmadan sorumlu yazar adı geçen tüm ortak yazarların yayına ve ortak yazar olarak adlandırılmaya razı olduğunu garanti etmelidir. Çalışmaya önemli bilimsel ve yazınsal katkı sağlayan tüm kişiler ortak yazar olarak adlandırılmalıdır.
- Yazarlar gerekli görülmesi halinde makalede yer alan veri setlerine ulaşımı sağlamalıdır.

Hakemlik Süreci

Makaleler, hakemler tarafından altı ölçüt - bazı ölçütlerin belirli türdeki bildirilere uygulanamaması halinde daha az- dikkate alınarak değerlendirilir. Hakemlerin raporları tamamlandıktan sonra yazılar, Yayın Kurulu'nun onaylaması durumunda yayıma hazır hale gelir ve kabul sırası dikkate alınarak uygun görülen sayıda yayımlanır. Makaleler yayınlanmadan önce turnit-in ve/veya iThenticate intihal yazılımları ile kontrol edilmektedir.

Telif Hakları

Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (SBBD) bünyesinde yayınlanan yazıların fikirlerine resmen katılmaz, basılı ve çevrimiçi sürümlerinde yayınladığı hiçbir ürün veya servis reklamı için güvence vermez. Yayınlanan yazıların bilimsel ve yasal sorumlulukları yazarlarına aittir. Yazılarla birlikte gönderilen resim, şekil, tablo vb. unsurların özgün olması ya da daha önce yayınlanmış iseler derginin hem basılı hem de elektronik sürümünde yayınlanabilmesi için telif hakkı sahibinin yazılı onayının bulunması gerekir.

Sosyal Bilimler Araştırmaları Derneği (SoBiAD), yazarlardan devraldığı ve derginin çevrimiçi (online) sürümünde yayınladığı içerikle ilgili telif haklarından, bilimsel içeriğe evrensel açık erişimin (open access) desteklenmesi ve geliştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla, bilinen standartlarda kaynak olarak gösterilmesi koşuluyla, ticari kullanım amacı ve içerik değişikliği dışında kalan tüm kullanım (çevrimiçi bağlantı verme, kopyalama, baskı alma, herhangi bir fiziksel ortamda çoğaltma ve dağıtma vb.) haklarını (ilgili içerikte tersi belirtilmediği sürece) Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND3.0) Lisansı aracılığıyla bedelsiz kullanıma sunmaktadır. İçeriğin ticari amaçlı kullanımı için alınması gereklidir.

Yazarlar yazılarının bütün yayın haklarını derginin yayıncısı Sosyal Bilimler Araştırmaları Derneği (SoBiAD)'ne devrettiklerini kabul ederler. Yayınlanan içeriğin (yazı ve görsel unsurlar) telif hakları dergiye ait olur. Dergide yayınlanması uygun görülen yazılar için telif ya da başka adlar altında hiçbir ücret ödenmez ve baskı masrafı alınmaz; ancak ayrı baskı talepleri ücret karşılığı yerine getirilir.

Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (SBBD) aşağıdaki indexing/abstracting servislerinde kayıtlıdır.

| ASOS Index | Google Scholar | Akademik Dizin | Sobiad Atıf |

Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (SBBD) ayrıca TÜBİTAK- ULAKBİM Dergi Sistemleri (UDS) çerçevesinde DergiPark'ta kayıtlıdır

EDİTÖR

Doç.Dr. Serdar Yay, Süleyman Demirel Üniversitesi

EDİTÖR KURULU

Prof.Dr. Hakan Ay, Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof.Dr. Serpil Ağcakaya, Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç.Dr. Mehtap Tunç, Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç.Dr. Müslüm Basılgan, Uludağ Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Canan Çakır, Gümüşhane Üniversitesi

SOSYAL
BİLİMLER
ARAŞTIRMALARI
DERNEĞİ

BİLİM KURULU

Burak S. Gülboy, İstanbul Üniversitesi
Can Deniz Köksal, Akdeniz Üniversitesi
Cem Başlevent, İstanbul Bilgi Üniversitesi
Derman Küçükaltan, Trakya Üniversitesi
Ekrem Erdem, Erciyes Üniversitesi
Erkan Erdil, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Fahri Türk, Trakya Üniversitesi
Gündüz Ulusoy, Sabancı Üniversitesi
Hasan F. Baklacı, İzmir Ekonomi Üniversitesi
Hüseyin Bağcı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
İbrahim Kırcova, Yıldız Teknik Üniversitesi
İpek Kalemci Tüzün, Başkent Üniversitesi
Kerem Cem Sanlı, İstanbul Bilgi Üniversitesi
Levent Ürer, İstanbul Üniversitesi
M. Hasan Eken, Kadir Has Üniversitesi
Namık Kemal Öztürk, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Neşe Kumral, Ege Üniversitesi
Osman Peker, Adnan Menderes Üniversitesi
Seyfi Top, Beykent Üniversitesi
Sübidey Togan, Bilkent Üniversitesi
Teoman Pamukçu, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Turan Yay, Yeditepe Üniversitesi
Uğur Ömürgönülşen, Hacettepe Üniversitesi
Veysel Bozkurt, İstanbul Üniversitesi
Sabah Balta, Yaşar Üniversitesi
Z. Gönül Balkır, Kocaeli Üniversitesi

SOSYAL
BİLİMLER
ARAŞTIRMALARI
DERNEĞİ

İÇİNDEKİLER

Makaleler

Sayfalar

**DEVLET İDARESİNDE TEMSİLCİLERİN VE YÖNETİCİLERİN
ATANMASINDA KURA SİSTEMİ (RASTGELE SEÇİM): ANTİK
ATİNA TECRÜBESİ**

1-20

Coşkun Can AKTAN & Melis FETTAHOĞLU HALLIER

POSTMODERN TÜKETİCİLERİN NOSTALJİ EĞİLİMİ: Y KUŞAĞI
Çağrı Hale ÖZER & Eda ÇOBAN & Seda ÇOBAN

21-43

**ÖĞRENCİLERİN MODA FOTOĞRAFLARINDA TARİHİ VE ATIL
MEKÂN KULLANIMININ DEĞERLENDİRİLMESİ**

Hicran Hanım HALAÇ & Handan BARAN

44-63

**TÜRKİYE VE ERMENİSTAN İLİŞKİLERİNİN AB VE ABD
AÇISINDAN ÖNEMİ: 90'LI YILLAR AÇISINDAN BİR
DEĞERLENDİRME**

64-86

Melek KAYMAZ MERT

**TÜRKİYE'DEKİ YERLİ TURİST AVCILARIN AV HAYVANLARI
İÇİN AV KÖPEĞİ TERCİHLERİ**

87-127

Osman ÖZER

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

DEVLET İDARESİNDE TEMSİLCİLERİN VE YÖNETİCİLERİN SEÇİLMESİ VE / VEYA ATANMASINDA KURA SİSTEMİ (RASTGELE SEÇİM): ANTİK ATİNA TECRÜBESİ*

Coşkun Can AKTAN¹

Prof.Dr.

Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

E-mail: ccan.aktan@deu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-4294-2314

Melis FETTAHOĞLU HALLIER

Friedrich-Alexander Universität Erlangen-Nürnberg Literary, Cultural and Political Studies

E-mail: melisfettahoglu@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-7740-5565

Öz

Sortisyon antik Atina'da uygulanan doğrudan demokrasinin temel özelliklerinden birisiydi. Bazı antik Yunan şehir devletlerinde kullanılan bu sistemde kamu dairelerine atama rastgele seçim (kura) yöntemi ile yapılmaktaydı. Bu makale, eski Atina'da uygulanan sortisyon sisteminin ana kurumlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Hiç şüphe yok ki, Atina demokrasisi hala siyaset bilimcilerinin odak noktasıdır. Sözkonusu sistemin modern temsili demokrasiye dâhil edilip

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ **Sorumlu Yazar:** ccan.aktan@deu.edu.tr

Atıf (APA): Aktan, C. C. & Fettahoğlu Hallier, M., (2021), Devlet İdaresinde Temsilcilerin ve Yöneticilerin Seçilmesi ve/veya Atanmasında Kura Sistemi (Rastgele Seçim): Antik Atina Tecrübesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 13 (1): 1-20.

Lisans: Bu makalenin kullanım izni Creative Commons Attribution-NoCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND3.0) lisansı aracılığıyla bedelsiz sunulmaktadır.

edilemeyeceği konusunda araştırmalar devam etmektedir. Bu çalışmamız bu alanda yapılan çalışmalara bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Antik Atina, Antik Yunan Şehir Devletleri, Demokrasi, Kura Sistemi, Rastgele Seçim Sortisyon, Rotasyon*

Alan Tanımı: *Siyaset Bilimi, Kamu Yönetimi, Kamu Tercih*

SELECTION AND / OR APPOINTMENT OF PUBLIC OFFICIERS BY SORTITION (RANDOM SELECTION): PRACTICE OF ANCIENT ATHENS

Abstract

Sortition was one of the main features of direct democracy practiced in ancient Athens. In this system, which was used in some ancient Greek city-states, appointments to public offices were made by random selection (lot) method. This article aims to explore the main institutions of the sortition system in ancient Athens. There is no doubt that Athenian democracy is still the focus of political scientists. Research continues as to whether this system can be incorporated in modern representative democracy. This study aims to contribute to the studies in this field.

Key Words: *Ancient Athens, Ancient Greek city-states, Selection by Lot, Random Selection, Sortition, Rotation*

JEL Codes: *D70, D72, N40, N43*

I. GİRİŞ

Bu çalışmamızda Antik Atina dönemi demokrasisinin en önemli unsurlarından biri olan sortisyon ve rotasyon sistemini ele alacağız. Doğrudan demokrasiye en yakın örnek teşkil eden bu muhteşem demokrasi tecrübesinin bugün için önemini ve değerini kaybetmiş olduğunu düşünmek büyük bir hata ve yanılgıdır. Tam aksine bugün modern demokrasilerin içine düştüğü kriz ve sorunları aşmanın belki de tek yolu Antik Atina demokrasısından yararlanmak ve o dönemin demokrasi felsefesini tekrar gün ışığına çıkarmak ve günümüze uyarlamaktır.

II. GENEL OLARAK ANTİK ATİNA DEMOKRASİSİ

Antik Atina'daki doğrudan demokrasi M.Ö. 508/507 – M.Ö. 322/321 tarihleri arasında varlığını sürdürmüştür. Genel olarak ifade etmek gerekirse Antik Atina'daki doğrudan demokrasi uygulamasına sadece 20 yaş üzerindeki² Atinalı erkekler dâhildi; Atina'lı kadınlar ve çocuklar, yabancılar ve kölelerin kurumlarda görev alma ve kararlara katılımı sözkonusu değildi. Antik Atina nüfusunun o dönemde yaklaşık 30.000 ile 60.000 arasında olduğu tahmin ediliyor. Demos adı verilen halk yılda 40 defadan az olmamak üzere bir araya geliyor ve kararları alıyordu. Tarihsel kaynaklara göre Ecclesia adını taşıyan bu halk meclisinin toplantı yeter sayısı 6.000'di. Halk meclisi öncesinde toplantı gündemini oluşturan konular ve kararlar ile ilgili ön hazırlık işlemleri Boule Konseyi adı verilen bir organ tarafından tamamlanırdı. Konsey'de 10 farklı kabileyi temsil eden 50'şer temsilci görev yapardı. Bu konseye görev süresi sadece bir günle sınırlı olan bir temsilci başkanlık ederdi.

Ecclesia ve Boule Konseyi bir anlamda yasama görevi ile sorumlu olan bir organ olarak düşünülebilir. Yürütme organı ise 10 kişinin katılımıyla oluşturulan ve “*magistrates*” adı verilen ofisler tarafından yerine getirilmekteydi. *Ecclesia* içerisinden kura ile seçilen 6000 kişiden oluşan Halk Mahkemeleri (*Heliaia*) de yargı organının temelini oluşturuyordu. Antik Atina çağının farklı dönemlerinde bu halk mahkemelerine *Nomothetai* ve ayrıca *Areopagus* adı verilen başkaca yargı organları da dâhil edilmiştir.

Sortisyon ve rotasyon Antik Atina demokrasisinin çok önemli bir özelliği idi. Kamu görevlileri (idari ofislerde görev yapan *magistrate*, yargıçlar (*heliast*) vs. ancak sınırlı bir süre (genel olarak bir yıl) görev yaparlardı. Bu görevlere atanacak kişiler kura ile belirlenirdi (sortisyon) ve görev süresinin sınırlı olmasından dolayı vatandaşlar arasında kamusal makamlarda görev almada değişim (rotasyon) uygulaması sözkonusu idi. Sadece askerî ve mali işlerden sorumlu olacak makama ve bazı diğer özellikli görevlere atamada kura sistemi değil, oylama yoluyla atama yapılırdı. *Ecclesia* da kararlar el kaldırma yöntemi ile çoğunluk kuralı ile yapılırdı.³

² Bazı kaynaklarda 18 yaş olarak ifade edilir.

³ 2500 yıl öncesi Antik Atina tecrübesi üzerine bugüne değin çok sayıda kitap ve makale kaleme alınmıştır. İkincil kaynaklardaki bilgiler karşılaştırıldığında bazı farklılıklar ve tutarsızlıklar olsa da bu eserlerden genel olarak Antik Atina demokrasinin nasıl işlediği hakkında bir bilgiye sahip bulunuyoruz. Antik Atina demokrasi tecrübesi konusunda detay bilgi için bkz. Finley, 2003; Fleck

Önemle ve altını çizerek belirtelim ki, Atina’da, tiranlıktan, diğer bir deyişle aristokrat yönetimden, halk meclisi (Ecclesia), Beşyüzler Meclisi (Boule), halk mahkemeleri gibi yapılarla örgütlenmiş doğrudan demokrasiye geçişin tarihi az çok bilinmektedir. Başta Aristoteles’in Atina Anayasası eseri bu konuda birincil kaynakların başında gelir.

Antik Atina demokrasisinin iki boyutu vardı: bütün vatandaşların tüm devlet kurumlarında görev almalarını sağlayan siyasi özgürlük ve insanların istedikleri gibi yaşamalarına olanak sağlayan kişisel özgürlük. *Parrhesia* (fikirlerini serbest bir şekilde ifade etme özgürlüğü) ve *isonomia* (siyasete eşit katılım hakkı; kanun önünde eşit olma) gibi ilkeler eşit derecede önemliydi. Ancak Atina demokrasisinde siyasi haklar yetişkin erkek vatandaşlara verilmekteydi; kadınlar, köleler ve yabancılara bu ayrıcalık tanınmamıştı. Bir Atinalı 18 yaşına bastığında babasının ait olduğu *demes*’e kaydoluyordu ve iki yıl süren askerlik eğitiminden sonra, 20 yaşında meclislere katılmaya hak kazanmış vatandaşların listesine kayıt edilirdi. Atinalı vatandaşlar ancak 30 yaşına bastıkları zaman devlet memurluğu veya meclislerde jüri görevlerine atanabiliyorlardı (Aristoteles, 1989:21). Siyasi açıdan aktif olan vatandaşlara *idiotes* denmekteydi (Ergin, 2015: 68).

5. Yüzyılın büyük bir kısmında *Ecclesia* (Halk Meclisi) Atina’da yasama ve politika geliştirme yetkisini elinde bulunduran tek otorite iken, 420’lerde bu durum değişmeye başlamış ve Atina’da, deyim yerindeyse, bir ‘Yasal Reform Çağı’ başlamıştır. İlk önemli gelişme *graphē paramonōn*, ya da “*usülsüz bir kanun önermesinde bulunmaya karşı ithamname*” uygulamasının getirilmesi oldu (Cammack, 2012:133). Bu sayede mahkemelere, mecliste veya konseyde ileri sürülen ve “*paranomōn*”, yani “yasaların dışında” olduğuna kanaat getirilen herhangi bir yasa önerisini feshetme olanağı tanındı. İkinci olarak, 410’da başlayıp 403’de yeniden başlatılan ve en son 399’da tamamlanan kanunlar bütünü gözden geçirilip düzenlenerek yeniden kanun haline getirildi. Üçüncü olarak, 403/2 civarı yasama organlarına ilişkin keskin değişimlere gidildi. Atina’da ilk kez, *nomos* (yasa) ile *psēphisma* (kararname) arasında resmi bir ayırım olmasına karar verildi. Bunun sonucunda yasa yapma yetkisi *Ecclesia*’dan alınıp, mahkeme huzurunda yemin etmiş bir grup kişinin oluşturduğu *nomothetai* (yasa koyucular)

& Hanssen, 2006; Hansen, 1999; Lyttkens, 2006; Meier, 1999; Mitchell, 2000; Ober, 1996; Raaflaub et.all, 2007; Backwell, 2002; Lote, 2013; Cartwright, 2018; Jones, 1953; Stanton, 1990. Thorley, 1996; Scott & Makres, 2019; Rhodes, 1972.

heyetine devredildi. Meclis artık yalnızca kararnameleri onaylama gücüne sahipti ve hiç bir kararname de bir yasadan üstün olamazdı. Belirli bir yasa ile bir kararnamenin çelişmesi durumunda, kararname hükümsüz kılınırdı (Cammack, 2012:134).

Atinalılar son olarak, *graphē nomon mē epitēdeion theinai*, “sakıncalı bir yasa önermeye karşı ithamname” ortaya çıkardılar. Bu uygulama bir öncekine karşılık geliyordu; çünkü *graphē paranomōn* bu yeni uygulamanın çıkışından itibaren yalnızca kararnameler için geçerli hale gelmişti. *Graphē nomon mē epitēdeion theinai* mahkemelere “mē epitēdeion” yani “faydasız” gördükleri kanun önermelerini geçersiz kılma hakkı verdi. Hatta, Cammack’ın (2012:134) ifadelerine göre, eğer dava, bahsi geçen kanun önerisi oylamasının yapıldığı sene içinde görülürse, öneriyi sunan kişi ölüm cezasına bile çarptırılabilirdi.

Atina demokrasisinde nihai siyasi otoritenin zaman içerisinde Ecclesia’dan halk mahkemelerine geçtiğini söylemek mümkündür. Atinalılar en son kararı veren gücün, servet, soy, nüfuz, siyasi beceri ve benzeri istisnai özelliklerle ön plana çıkmayan sıradan vatandaşların ellerinde olması gerektiğini düşünüyorlardı. Hansen (1974), 4. yüzyıl Atina’sında halk mahkemelerinin Meclis tarafından alınan her kararı bozabileceğini ama tersi bir durumun mümkün olmadığını; bu nedenle de, Meclis’ten ziyade mahkemelerin özerk bir duruşu olduğunu belirtir.

Buna ek olarak, hukuk adamlarının olmayışı, yasaların geliştirilmesi ve uygulanması noktasında son derece önemliydi: yasa yapmak sıradan, acemi vatandaşların işiydi ve neticede bu sistemleştirme eksikliğinden kaynaklanan bazı tutarsızlıklar oluyordu (Schwartzberg, 2004: 312). Mesela, hem davacılar hem de mahkeme jürileri için, davaya bahis olan eylemin veya durumun gerçekleştiği belirli bir zaman diliminde hangi yasanın geçerli olduğunu saptamak oldukça zordu. Yasalarda çok sık değişiklik yapıldığı için eylemlerin sonuçlarını öngörmek olanaksız hale geliyordu (Todd,1993: 79).

İnsanlar başkalarının veya kendi eylemlerinin o anda yürürlükte olan kanunlara riayet edip etmediklerini, şehrin hemen her yerine yerleştirilmiş ve üzerine kesinleşmiş siyasi kararların ve kanunların yazıldığı taştan levhalar (stelai) sayesinde öğrenebiliyorlardı (Schwartzberg, 2004: 312).

III. ANTİK ATINA'DA SORTİSYON SİSTEMİ (KURA İLE RASTGELE SEÇİM)

Yönetimde sortisyon devlet yetkililerinin geniş bir aday havuzundan rastgele kura yöntemi ile seçilmelerini ifade eder. Sortisyon sisteminin tarihte ilk olarak eski Atina'da siyasi amaçlar için kullanıldığı bilinmektedir. Seçimlerin kura yoluyla gerçekleştirilmesi Atinalı demokratların eşitlik ilkesine olan adanmışlıklarının önemli bir ifadesi olarak yorumlanabilir, zira bu sistemde belirgin biçimde bir fırsat eşitliği söz konusudur. Sortisyon bu anlamda devlet idaresinde dönüşümlü olarak görev yapma prensibini ihtiva eder: Atinalılar seçimle iş başına gelen makamları oligarşik veya aristokratik kurumlar olarak görmüşlerdir (Aristoteles,1943:187) çünkü seçimlerde adayların seçilme ihtimalini etkileyen birçok faktör rol oynamaktadır ve dolayısıyla belirli bir göreve atanma hususunda herkes eşit şansa sahip değildir.

Buna karşın sortisyon, rastgele örnekleme yöntemi ile atama yaparak, bütün vatandaşlara dönüşümlü olarak yönetme ve yönetilme hakkını bahşetmiştir. Atinalılar sortisyonu yaygın biçimde kullanarak *isonomia* (kanun önünde eşitlik) ve *isegoria* (konuşma ve katılım özgürlüğü) gibi demokrasinin temel prensiplerine karşı oluşabilecek tehditlerin önüne geçmeyi, siyasal düzlemde eşitliği yasallaştırıp korumayı amaçlamışlardır. (Owen & Smith, 2018: 2) Perikles'e göre, eğer bir kimse gelir durumundan veya mensubu olduğu kabileden bağımsız olarak devlet idaresinde görev alabiliyorsa, içinde bulunduğu toplumsal konumun yarattığı engellerin kurbanı olmamış demektir (Mulgan, 1984: 547).

Elbette ki devlet yetkililerinin kura ile atanmasını sakıncalı bulan taraflar da olmuştur. Mesela Sokrates ve Platon gibi demokrasi anlayışına pek sıcak bakmayan düşünürler, deneyim ve beceriler dikkate alınmadan, rastgele kimselere yönetimde söz sahibi olma hakkının verilmesinin devletin işleyişine zarar vereceğinden endişe duymuşlardır (Mulgan, 1984). Fakat şu da unutulmamalıdır ki, Atinalılar deneyimin ve üstün niteliklerin ehemmiyetini hükümsüz kılmamış, sadece belirlenen makamlar için bu vasıfların gerekli olmadığını öngörmüşlerdir. İşte bu nedenle de, bazı görevler, bilhassa da askeri kumandanlık gibi hayati önem taşıyan yürütücü işlevlere yetkili atamak için sortisyon asla tercih edilmemiştir. Genel komutanlar gibi askeri liderler, bölük ve süvari komutanları gibi minör subaylar oylama ile atanmıştır. Bu gibi yetkiler özel vasıflar gerektirdiği gerekçesiyle kura yönteminden muaf tutulmuşlardır (Aristoteles,1989:123).

Eğer belirli bir görev için özel vasıflar gerekiyorsa, o göreve en layık olan adaylar arasından seçim yapmak amaçlanmıştır. Bu bağlamda eski Atina'da oylama ile seçim anlayışının 'meritokratik' temellere dayandığını söyleyebiliriz, zira yalnızca meziyet gerektiren vazifeler söz konusu olduğunda seçimlere gidildiği için, eşitlikten ziyade liyakat ön plandadır. O dönemin Atina'sı için, verimsizlik ve başarısızlık pahasına bile olsa, devlet idaresinde görev almak bütün vatandaşlara olabildiğine eşit derecede sunulması gereken bir haktır. Bu hak nihai değerdi; sortisyon da bu hakkı somutlaştırarak demokrasinin eşitlik ilkesini pekiştiren en önemli araçtı.

Atina'da kura sisteminin önemli siyasal sonuçları olmuştur: hizipçiliğin ve gücün tekelleştirilmesinin önüne geçilmesi, meclisin otoritesinin sağlanması ve toplumun geniş kesimlerine devlet makamlarında görev alma fırsatı sunulması gibi etkiler sayılabilir (Taylor, 2007: 323).

Çoğu Atinalı memur kura ile rastgele seçilmiştir, fakat yukarıda değindiğimiz gibi özel uzmanlık gerektiren mevkiler için oylama ile yapılan seçim sistemi uygulanmıştır. Kura ile atanan devlet memurlarına *Tamiai*, seçim ile atanan devlet memurlarına ise *Strategoï* denmekteydi.

Sortisyon ilk etapta, Kleistenes'in M.Ö. 507'deki reformlarını takiben, eski Atina'da her toplantıda yaklaşık olarak 6.000 üyesi bulunan ana yasama organı Ecclesia (Halk Meclisi) için ve kamu işlerinin yürütülmesinde Ecclesia'ya destek veren mahkemelere jüri üyesi atamak için kullanılmıştı. Ecclesia dışında sortisyon kullanan diğer kurumlar şu şekildedir: Boule (Boule Konseyi/Beş Yüzler Konseyi), Heliaia / Dikasteria (Halk Mahkemeleri) ve 4. yüzyılda Peloponez Savaşının ardından demokrasinin ikamesiyle birlikte Nomothetai, diğer bir deyişle yasa koyuculardır (Owen ve Smith, 2018: 2).

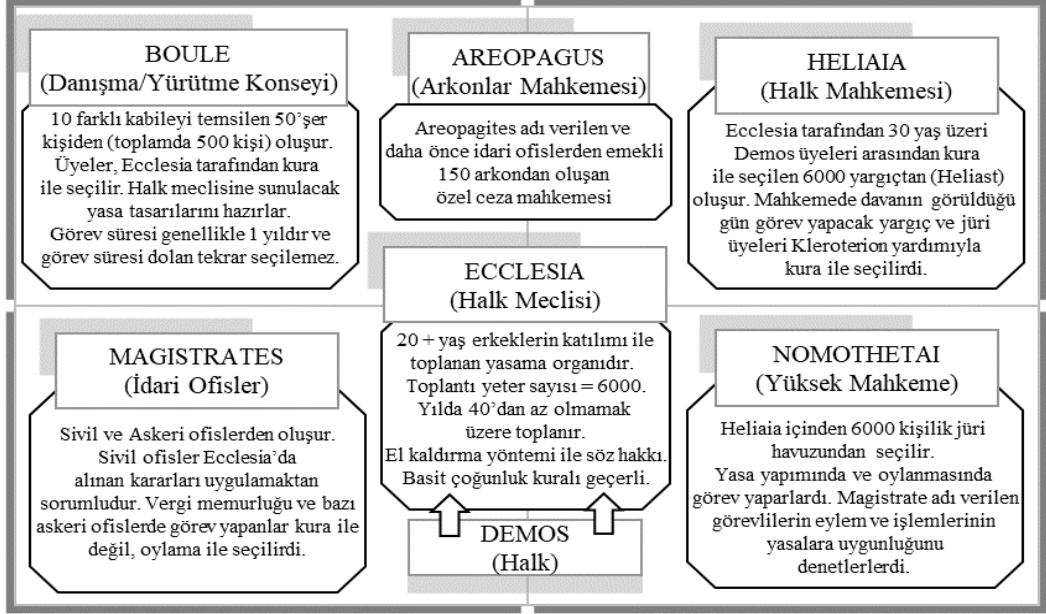
Buraya kadar yaptığımız açıklamalarda adlarından söz ettiğimiz demokrasi kurumlarını bir şema üzerinde göstererek sortisyon sisteminin nasıl işlediğini anlatmaya çalışalım. (Şekil-1)

Ecclesia (Halk Meclisi)

Atina'yı bütünüyle ilgilendiren başlıca siyasi meseleler *demos*'un oyları ile Ecclesia'da ele alınırdı. Bir yasama organı olarak düşünülebilecek olan Ecclesia'nın ana görevi toplum düzeninin oluşturulmasına yönelik kararlar almak,

mali konuları karara bağlamak, savaş ve barış ilan edilmesi gibi konulardan ibaretti.

Şekil-1: Antik Yunan'da Doğrudan Demokrasi : Kurumlar (Organlar)

Ecclesia adı verilen Halk Meclisi yılda 40 kez, Pnyx tepesindeki 6000 kişilik bir amfi tiyatrodada toplanırdı. Gündem maddeleri oturumdan önce vatandaşlarla paylaşıldı. Oturum gününde isteyen her vatandaş konuşmacı listesine ismini yazdırabilirdi. Konuşmacılar sırayla söz alırlar ve varsa, yeni girişimler teklif ederlerdi. Bu teklifler daha sonra oylamaya tabi tutulurdu. Kararlar o gün içinde verilir ve uygulamaya konulurdu. Meclis gündemi ise *Prytaneis* heyeti (*demosin* 50 temsilcisi, hepsi bir kabileye üyedir) tarafından hazırlanırdı (Laurian, 2012:7).

Ecclesia'nın bütün vatandaşların katılımına açık olması Atina demokrasisini yansıtan en eşitlikçi unsurlardan biri olarak görülse de bir takım kısıtlamalar söz konusuydu: her şeyden önce, Meclis'e katılabilmek için 20 yaşını doldurmuş bir erkek olmak gerekiyordu. Aileyi ihmal etmek ve onlara saygısızlık yapmak ya da korkaklık gibi birtakım ahlaki suçlar işlemiş kişiler ile devlete borcu olan kişilerin Meclis'te konuşmasına müsaade edilmiyordu. Düzenli gerçekleşen oturumlar önceden duyurulurken, acil durumlarda trompetçiler halkı topluyorlardı (Cammack, 2012:148). *Demos*'un farklı kesimlerinden katılımcılar görmek

mümkündü; çiftçiler, zanaatkarlar, esnaf, demirci ustaları, zengin toprak sahipleri, şehirliler vb. hepsi toplantılarda bir aradaydı.

Meclis'in önemli bir diğer uygulaması ise ne söyleyeceği belli olmayan müphem şahsiyetlerin ilgiyi üzerlerine çekmelerini engellemek amacıyla tasarlanmış hukuki bir inceleme olan *dokimasia* idi. Meclis ve mahkeme üyelerinin sahip oldukları vasıflara istinaden karşılamaları gereken herhangi bir yasal ön koşul yoktu, fakat bütün devlet memurları bu denetleme sürecini geçiriyorlardı. Dokimasia vatandaşlıkla ilgili soruların yanısıra kişinin seks işçiliği yapıp yapmadığı, yolsuzluğa bulaşıp bulaşmadığı ya da ailesiyle ilgilenip ilgilenmediği gibi mevzuları da dikkate alıyordu (Cammack, 2012:158). Dokimasia uygulamasının asıl amacının ne olduğuna ilişkin tartışmalı fikirler ortaya atılmıştır. Bazı yazarlar dokimasia uygulamasının sortisyon sayesinde devlet memurluğuna atanan ancak görev için uygun olmayan memurların ayıklanması için geliştirildiğini düşünmektedir. Bazı yazarlara göre ise dokimasia bir adayın kabiliyetleriyle ilgilenmez; yalnızca vatandaşlığın ön koşulu olan yasal niteliklere sahip olup olmadığını sorgular (Adeleye, 1983:295).

Meclis'te yapılan konuşmaların içeriğine yönelik bazı kısıtlamalar da mevcuttu: örneğin, konuşmacılar konu dışına çıkamazlardı ve tek seferde birden fazla konu hakkında konuşmalarına izin verilmezdi. Bir konuşmacıya bağırarak ve sözünü kesmek de yasaktı (Cammack, 2012:158).

Meclis kararlarının bütün Atina vatandaşları tarafından ortak alındığına dair bir kanaat olsa da, pratikte *demos*'un yalnızca bir kısmı müzakerelerde ve oylamalarda aktif görev alıyordu. Önergelerin oylanması katılımcıların basitçe ellerini havaya kaldırmalarıyla gerçekleşiyordu. Oylar önceden kura ile seçilmiş dokuz toplantı başkanı tarafından sayılıyordu. Asıl oylamalar, resmi ve kanıtlanabilir sonuçlar elde etmek adına, ostrasizm (sürgüne yollama) ve yabancılara Atina vatandaşlığı verilmesi davalarında yapılıyordu (Tridimas, 2017:215).

Boule Konseyi (Beş Yüzler Konseyi)

Boule eski Atina'da danışma konseyi olarak hizmet vermekteydi. Boule'nin yetkileri arasında Ecclesia'nın toplantı gündemini belirlemek, belirli resmi yetkilileri seçmek ve adayların memuriyete uygun olup olmadıklarını

değerlendirmek gibi konulardan oluşmaktaydı. Konsey, Meclis'in toplanmasından evvel yasalar üzerine tartışırdı ve ana gündemi belirlerdi (Aristoteles,1989:123).

Kleistenes döneminde oluşturulan Boule Konseyi Aristoteles'in Atinalıların Anayasası adlı eserinde şu şekilde anlatılmaktadır (Aristoteles, 2013: 22):

... halk Kleistenes'e güveniyordu. Kleistenes... önce bütün Atinalıları dört yerine on kabileye böldü. Bunu yaparken halkı işe karıştırmayı, daha çok kimsenin devlet yönetimine katılmasını sağlamayı düşünüyordu. Bundan sonra her kabileden elliser üye alınmak üzere beş yüz kişilik bir meclis kurdu. Eski meclisin dört yüz üyesi vardı: Dört kabilenin her birinden yüzer kişi alınıyordu. Kabile sayısını on iki yapmamasının nedeni kendi bölümlenmesinin eskiden yapılmış olan trittysler bölümlenmesine uymaması içindi. Öyle yapmış olsaydı dört kabilenin on iki trittysi olduğundan halkı dilediği gibi karıştırmayacaktı. Ülkeyi bucaklara (demos) ayırarak otuz böldü. Bucaklardan onu kent çevresinde, onu deniz kıyısında, on tanesi de kıyıdan uzak olan içerlek yerlerdeydi. Bunlara trittys adını verdi ve her kabileye üç tanesi düşmek üzere bunları kurayla on kabile arasında bölüştürdü. Bunu her kabilede ilin ayrı üç bölgesinden birer bölümün bulunması için yapıyordu. Babalarının adlarıyla birbirlerini çağırarak yeni yurttaşları belli etmemeleri, bucağa göre adlarını söylemeleri için bucakların her birinde oturanların hepsine o bucağın adı veriliyordu. Atinalıların birbirlerini bucak adlarıyla çağırmaları bu zamandan başlar. Her bucağa bir bucak müdürü (demarkh) atadı.

Konseyin ana yasama işlevi 'proBouleusis' olarak bilinir ve iki türe ayrılır: açık ve özel proBouleumata. Açık olanda, konsey Meclis'e belirli bir meseleyi tartışmasını talep eder ve eğer Meclis tarafından gerekli görülürse, bir kararname çıkarılmasını ister. Özel olan proBouleumata ise özünde, değişikliğe ve icabında Meclis tarafından tasdik edilmeye tabi olan bir kanun taslağıdır (Schwartzberg, 2004: 312).

ProBouleumata konseydeki salt çoğunluğun belirleyici oyu ile oluşturulur. Konseye her 10 kabileden 50 kişi olmak üzere her yıl toplam 500 yeni jüri üyesi gerekiyordu ve bu 500 üye, adaylığını koyan kişiler (ho boulomenos, yani 'isteyen kişi') arasından kura ile seçiliyordu. Bu 50 kişilik gruplar prytany - konseyin proBouleusis işlevini yerine getiren ana komitesi- olarak dönüşümlü biçimde hizmet ediyorlardı. Her toplantı günü, herhangi bir prytany üyesi kürsü başkanı (epistates) olarak seçilirdi ve geri kalan üyelerin üçte biri 24 saat boyunca görevde kalırlardı. Vatandaşlar, konsey toplanmadan önce önerge sunmaları için prytany'ye başvurabilirlerdi, ama genellikle konsey bu hususta bağımsızdı (Schwartzberg, 2004:312).

Atina demokrasisinde bir kişinin hayatı boyunca yalnızca 2 defa devlet idaresinde görev alma hakkı vardı ve görev süresi 1 yıldır.⁴ Bu nedenle Beş Yüzler konseyine seçilecek adayların bazı kriterleri karşılaması gerekiyordu; 30 yaşın üstünde olma şartının yanısıra 411'de Dört Yüzler Meclisi'nin idaresinde askeri hizmetini yapmak için Atina'da yaşamış vatandaşlar konsey için adaylıklarını koyamıyorlardı. Seks işçiliği yapmış olanlar her türlü kamusal faaliyetten men edilirken, ebeveynlere saygısız davranışlarda bulunmak; askerlikten kaçmak veya zırhını indirmek; servetini çarçur etmek gibi eylemlerde bulunan vatandaşlar da adaylık haklarını kaybediyorlardı (Rhodes,1972:2).

Rhodes'un (1972:49) ifadelerine göre, 412 öncesindeki atama usullerine yönelik kesin bir delil olmamasına rağmen, Dört Yüzler'nin lağvedilmesinden sonra, Beş Yüzler Konseyi'nin düzenlendiği ilk dönemde, atamaların seçimlerle belirlenmiş olması ihtimal dâhilindedir. Kleistenes zamanında *arkhonluğun* seçimle göreve gelinen bir makam olduğu ve sortisyonun 487 civarında uygulamaya konulduğu veya yeniden takdim edildiği varsayılırsa, Konsey üyelerinin ilk etapta seçimle atanmış olma ihtimali gözardı edilmemelidir. Öte yandan, 5. ve 4. yüzyıllarda, üyelerin yanısıra vekiller de atanırdı; böylelikle bir vekil, herhangi bir nedenden dolayı Konsey'den çıkarılan veya vefat eden bir üyenin yerine geçebilirdi (Rhodes,1972:6).

⁴ Antik Yunan'da Meclis (Ecclesia), Danışma Konseyi (Boule) ve diğer kurumlarda görev yapanların görevde kalmaları ile ilgili olarak farklı kurallar geçerliydi. Aristoteles'in eserinden uygulamanın bir yönünü aktarmaya çalışalım: "*Çağırıcılar ve elçiler önce prytanlara gelirler. Mektup getirmiş olanlar bunları prytanlara verirler. Prytanların kura ile seçilen bir başı (epistat) vardır. Bu baş bir gece ve bir gün başkanlık eder. Hiçbir kimse daha uzun zaman başkanlık edemediği gibi, bir kimse iki defa başkan olamaz. İçinde hazinenin, kent arşivinin, devlet mührünün bulunduğu tapınakların anahtarlarını o saklar. Epistatın ve onun buyruğuyla prytanların üçte birinin Tholos adlı kubbeli yapıda kalmaları gerektir. Prytanlar Meclis'i, ya da Halk Meclisi'ni topladıkları zaman başkan, prytanlık eden kabile dışında, her kabile için birer kişi olmak üzere kurayla dokuz proedros ve bu proedrosalara-sından başka bir başkan seçerek onlara o günkü gündemi yazılı olarak verir. Proedroslar bu yazıyı alınca her şeyin düzenli olmasına çalışırlar, konuşulacak konuları bildirirler, el kaldırmayla verilen oyları sayarlar, kısacası bütün işleri çevirirler. Toplantıya son vermek yetkileri vardır. Bir yıl içinde bir kimsenin Meclis'e bir defadan çok başkanlık etmesi yasaktır; her prytanlık döneminde bir defa proedros olunabilir."* (Aristoteles, 2013:40).

Nomothetai (Yasa Koyucular)

Atina 402’de, irrasyonel kitlelerin ve aldatıcı hatiplerin ellerindeki gücü kötüye kullanmalarını engellemek amacıyla yasama yetkisini Heliaia adı verilen halk mahkemelerindeki *nomothetai*’ye, yani ‘yasa koyuculara’ verdi.

John Thorley (2005:60) Atina Demokrasi adını taşıyan kitabında şu açıklamayı yapmaktadır:

5. yüzyılda, bir kararlar ile kanun arasında usul farklılıkları yoktu. İkisi de meclis tarafından basitçe geçen hukuki kaynaklardı. Bununla birlikte, MÖ 403’ten başlayarak, keskin bir şekilde ayrıldılar. Bundan böyle yasalar mecliste değil, yıllık 6.000 kişilik jüri havuzundan seçilen yurttaşların özel heyetleri ile yapıldı. Bunlar nomothetai (yasa koyucular) olarak adlandırıldı.

Nomothetai, 501’den 1501’e kadar, davalara da bağlı olarak, yüksek mahkeme görevi gördü. Ecclesia’nın kararlarını teftiş ediyor, gerekirse durduruyordu. Atina ayrıca *nomoi* (yasalar) denilen usüller kanunu geliştirdi. Bu kanun kabul edilmiş bir takım usülleri, adetleri ve icraatları belirliyordu. (Laurian, 2012:9).

Nomothesia ise kanunların çıkartıldığı ve düzeltildiği yasama sürecini ifade eder ve *nomoi* ile *psephisma* arasındaki ayrımı belirler. (Schwartzberg, 2004:313). *Nomoi* hiyerarşik açıdan daha üst mertebedeki normları içeriyordu. Bir *psephisma* mevcut bir *nomos* ile asla ters düşemezdi. Hatta şöyle ki, eğer varolan bir *psephisma* yeni çıkarılmış bir *nomos* ile çatışıyorsa, o *psephismanın* geçerliliği kendiliğinden sona eriyordu (Hansen, 1978:324). *Psephisma* Boule (Beş Yüzler Konseyi) tarafından ortaya atılır, Meclis (Ecclesia) tarafından da gerek görülürse onaylanır, değiştirilir veya reddedilirdi. *Nomoi* ise daha yavaş işleyen bir sürece tabi tutuluyordu. Bir *nomosun* oluşturulması çoğu zaman varolan bir kanunun değiştirilmesiyle başlıyordu. İlk olarak, *ho Boulemenos* (“isteyen herhangi biri” anlamında) mevcut bir kanun üzerinde değişiklik yapmak için teklif sunardı ve Meclis (Ecclesia) kanunda değişiklik yapılmasının gerekli olup olmadığına karar verirdi. Eğer teklif kabul edilirse, değiştirilmesi istenen kanunu savunacak beş kişi görevlendirilirdi (Schwartzberg,2004: 319).

Meclis tarafından değerlendirilmesine karar verilen bu değişiklik önerisi Agora’da, yani bütün vatandaşlara açık ortak alanda ilan edilirdi. Böylelikle hem vatandaşlar bu teklifin üzerinde tartışma imkânı bulurlardı hem de *ho boulomenos* yaptığı teklifin gerekçelerini paylaşırdı.

Davanın görüleceği gün, o sene içerisinde yemin etmiş 6000 jüri üyesinin arasından sortisyon yoluyla *nomothetai* seçilirdi. Oturum dokuz kişilik bir heyet (*proedroi*) tarafından yönetilirdi. İlk etapta teklif sahibi konuşurdu, ardından kanunu savunan beş kişi söz alırdı. Nihai karar ise *nomothetai* tarafından oylanırdı (Schwartzberg, 2004:320). Kısacası, herhangi bir vatandaş bir kanun değişikliği sunduğu zaman, söz konusu kanun enine boyuna tartışılır ve bu tartışmaların neticesinde son kararı *nomothetai* oyları belirlerdi.

Buna ek olarak, meclis veya *nomothetai* tarafından onaylanmış bir karara veya kanuna itiraz edilebilirdi. Eğer herhangi bir vatandaş onaylanmış bir kanuna itiraz ederse, o kararın uygulanması geçici olarak durdurulurdu. Müştekinin itirazı mahkemede incelenirdi. Müştekinin kazanması durumunda, söz konusu kanunun müessibi cezalandırılırdı (Laurian, 2012:9).

Heliaia ve Dikasteria (Halk Mahkemeleri)

MÖ 6. yüzyıl Atina’ında en yüksek mahkeme, yeminli yargıçların (*heliast* ya da *dikastes*) davalara baktığı *helialia* idi. 5. yüzyıldan itibaren bu yargı organı *dikasteria* olarak varlığını sürdürmüştür. Dikasteria açık yargılama alanıydı. Hem davalı hem de davacı taraflar dinlenirdi, fakat sadece özgür, yetişkin Atina vatandaşları şahitlik yapabiliyordu. Kadınlar, çocuklar ve köleler mahkemelerde ifade veremezlerdi (Mirhady, 2006:315). Nihai mahkeme kararı ise yargıç görevi yapmaları için önceden seçilmiş çok sayıda sıradan vatandaşın oy çokluğu ile verilirdi.

Aristoteles yargıçların seçimlerine ilişkin prosedürleri detaylıca anlatmıştır.⁵ Dikasteria yargıçları, Kleistenes’in oluşturduğu her 10 kabileden 600 kişi olacak şekilde, gönüllü olarak görev almak isteyen 30 yaş ve üstü erkek vatandaşlar arasından, yılda bir defa kura ile seçilirlerdi. Mahkemeleri doldurmak için rastgele kura yöntemi kullanılması seçim prosedürlerini zaman içinde daha sofistike bir hale getirmiştir. İlk aşamada adayların isimlerini yıllık hazırlanan mahkeme listelerine yazdırmaları gerekiyordu, ki bu listeler 5. yüzyılda 6000 kişi ile

⁵ "Bütün bu suçlara, Areopagos'a verilenler bir yana bırakılırsa, kurayla saptanmış yurttaşlardan kurulmuş mahkemeler bakar. Davaları kral mahkemeye verir. Kralla yargıçlar kutsal bir yerde, açık havada toplanırlar. Hüküm verirken kral çelengi başından çıkarır. Suçlu, başka zamanlar kutsal yerlerle pazar yerine adım atması yasak olmasına karşılık, yargılama günü kutsal yere girer ve kendisini savunmak için konuşur." (Aristoteles, 2013:51).

sınırlıydı. Davaların görüldüğü günlerde de adaylar mahkemenin önüne giderler ve yine kuraya katılarak o gün görülecek davada yargıçlık yapıp yapamayacaklarını öğrenilerdi (Cammack, 2012:151).

Kleroterion

Atinalılar, sortisyonun hızlı ve fiilen güvenilir sonuçlar vermesini kolaylaştırmak adına, her bir vatandaşın isimlerinin yazılı olduğu taştan plakaları (*pinakia*) siyah ve beyaz renkte topların rastgele seçtiği veya reddettiği bir sistemle çalışan *klēroteria* adlı makineler ve *Pinakion* adı verilen bronz jetonlar geliştirmişlerdir (Cammack, 2012: 151).

Klêros eski Yunanca “şans”, “kura” anlamlarına gelen bir kelimedir. Klêros kelimesinden türetilmiş olan Kleroterion, Antik Atina’da Boule, bir çok devlet dairesi, nomothetai ve mahkeme jürilerine temsilci olarak vatandaşları seçmek için kullanılan bir randomizasyon cihazıydı. Vatandaşların tabletlerdeki isimleri kleroterion cihazındaki yuvalara yerleştirildi. Yukarıdan aşağıya bırakılan topla sayesinde seçilecek olan vatandaşlar tesadüfen seçilmiş olurdu. Bu ilginç uygulamayı şu şekilde özetlemek mümkündür.⁶

Seçim yapılacak gün jüri adayı kuradan sorumlu olan ve *kleroterionun* başında bekleyen yargıcın karşısına çıkar. *Kleroterionun* önünde her on kabile için on ayrı sepet bulunur. Jüri adayı, mensubu olduğu kabilenin ismi yazılı olan sepete *pinakion*’u koyar. Yargıç her sepetteki *pinakialar*’ı alır ve birinci kabileden başlayarak sırasıyla hepsini *Kleroterion*’daki deliklere dikey biçimde yerleştirir. Makinanın yan kısmında ise, en tepesinde bir huni ve en alt kısmında bir kol bulunan derin bronz bir boru vardır. Yargıç huninin içerisine beyaz ve siyah renklerde misketler koyar ve bunlar borudan aşağı doğru inerek rastgele dizilirler. Aşağıdaki kolun döndürülmesiyle tek bir misket düşer. Eğer misket beyaz renkte ise, *pinakiaları* ilk yatay sırada dizili olan on vatandaş (her kabileden bir kişi yapıyor) o gün jüri üyesi olarak meclise ve mahkemelere giderler. Eğer misket siyah renkte ise, *pinakiaları* o sırada dizili olanlar o gün için mecliste veya mahkemelerde görev alamazlar. Bu prosedür meclis ve mahkemeler tamamen dolana, yani her beyaz misket ile her kabileden on jüri üyesi seçilene kadar devam eder.

⁶ bkz. Demont, 2010; Bishop, 1970; Dow, 1939.

Aristoteles bu uygulamayı Atinalıların Devleti (Atinalıların Anayasası) adlı eserinde şu şekilde anlatmaktadır (Aristoteles, 2013:57-58):

Giriş yerlerinin önüne her kabile için onar kutu konulmuştur. Bunların her birinin üzerinde kappaya kadar olan on harften biri yazılır, yargıçlar ellerindeki tahtacıkların üzerinde hangi harf varsa onları üzerinde o harfin yazılı olduğu kutuya atarlar. Hademe kutuyu salladıktan sonra thesmothetes her kutudan bir tahtacık çeker. Tahtacıyı ilk çekilene "asıcı" derler: Kutudan çekilen öteki tahtacıkları sırayla, üzerinde kutudaki harfin yazılı olduğu sırığa asar. Hep aynı kimse asarak bir oyun yapmasın diye bu kişi kurayla seçilir. Her kura çekme yerinde beş sıruk vardır. Kabilenin arkhonu zarları kutulara attıktan sonra kabilesi için kurayı başlatır. Zarlar ak ve kara olmak üzere iki türdür. Kaç yargıç saptamak gerekiyorsa, beş tahtacık başına bir zar olmak üzere kutuya o sayıda ak zar atılır. Kara zarlar için de böyle yapılır. Arkhon zarları çektiğçe çağırıcı kazananların adlarını seslenir. Asıcı baştan hesaba katılır. Adı çağrılan karşılık verir, gelip küpten bir palamut çeker ve üzerindeki harf yukarıda olmak üzere palamudu uzatıp önce çekilişe bakan Arkhon'a gösterir. Arkhon harfi gördükten sonra o yargıcın tahtacığını üzerinde aynı harfin yazılı olduğu kutuya atar. Bu, yargıcın istediği mahkemeye gidemeyip harfini çektiği mahkemeye gitmek zorunda kalması ve herhangi bir kimsenin belli bir mahkemede istediği yargıçları toplayamaması içindir. Kaç tane mahkeme kurulacaksa arkhonun yanında o sayıda ve her mahkeme için kurayla belirlenmiş ayrı bir harfle işaretli kutular bulunur. Yargıç çektiği palamutu hademeye göstererek parmaklıktan içeri girer. Hademe her yargıca çektiği palamutun üzerindeki harfin bildirdiği mahkemenin boyasında boyanmış bir sopa verir. Bu, yargıcın kurada kendisine çıkan mahkemeden başka bir mahkemeye girmemesi içindir. Başka bir mahkemeye girerse bu sopasının boyasından anlaşılır. Her mahkemenin giriş kapısının söğе başlığı başka bir renge boyanmıştır. Sopasını alan yargıç değneğinin boyasıyla aynı renkte olan ve üzerinde çektiği palamuttaki harf bulunan mahkemeye girer. İçeri girince bu iş için kurayla belirlenmiş bir memurun verdiği, devletçe yaptırılmış bir markayı alır. Böylece içeri girdikten sonra yargıçlar ellerinde sopaları ve palamutları olmak üzere toplanırlar. Kurayı kazanamayanlara "asıcılar" tahtacıklarını geri verirler. Hademeler her mahkeme için bir tane olan ve içlerinde her kabilenin yargıçlarından mahkemelerden her birinde olanların adları bulunan kutuları alır, her mahkemedeki yargıçlardan bu ad tahtacıklarını geri vermek için kurayla ayrılmış olanlara verirler. Onlar da kutudaki tahtacıklara göre yargıçları çağırır, ücretlerini öderler. Bütün mahkemelerdeki yargıçlıklar dolduktan sonra mahkemelerin birincisinde ortaya iki kura kabilyle bakar zarlar getirilir. Bu zarların her biri bir mahkemenin rengine boyanmıştır. Ayrıca ortaya üzerlerinde memurların adları yazılı zarlar konur. Kurayla ayrılan iki thesmothetesten biri kura kaplarından birine boyalı zarları, öteki de ikinci kaba üzerlerinde adların yazılı olduğu zarları atar. Hademe, adı ilk çekilen memurun zarda rengi ilk çıkan mahkemeyi, ikinci çekilen memurun rengi ikinci olarak çıkan mahkemeyi, ötekilerin de böylece sırayla öteki mahkemeleri alacağını bildirir. Bu, hiç bir memurun hangi mahkemenin başına geçeceğini önceden bilememesi, kurada kendisine hangisi çıkarsa o mahkemeyi alması içindir. Yargıçlar mahkemelere dağıtıldıktan sonra, her mahkemenin başına geçen memur her kabilenin kutusundan birer tahtacık olmak üzere on tahtacık çeker. Sonra bunları başka bir boş kutuya atar. Bunlar arasından kutudan çektiği ilk beş tahtacık üzerinde

adları yazılı olan yargıçlardan birini su saati, dördünü de oy verme için ayırır. Kura çekilmesinin nedeni kimsenin bir kolayını bulup istediği kimseyi saatin ya da oyların başına geçirememesi, bunlara bir oyun karıştırılmaması içindir.

Öte yandan Antik Yunan'da yargıç olmak için seçimlere katılım çoğunlukla isteğe bağlıydı, ancak adaylar bir ön değerlendirmeye (dokimas) alınıyorlardı. Bu değerlendirmenin amacı yargıçlığa aday olacak kişinin bir Atina vatandaşında aranan koşulları karşılayıp karşılamadığını araştırmaktı. Örneğin, aday olan kişinin devlete borcunun olmaması ve vatandaşlık statüsünün sunduğu hak ve onurların zedelenmemiş olması gerekmektedir. Eğer bir vatandaşın bu koşullara uymadığı halde yargıçlık yaptığı tespit edilirse, yargıç mahkeme huzurunda yargılanırdı (Sina, 2016:426).

Ecclesia üyelerinin aksine, mahkemelerde görev alacak jüri üyeleri, yargılama sürecinde mevcut kanunların nezdinde ve vicdanları doğrultusunda en iyi hükmü (dikaiotatē gnōmē) vermek için oy kullanmaya ant içiyorlardı (Mirhady,2006:313). Yargıçların hüküm verdiği en temel mesele ise genellikle davalının belirli bir eylem neticesinde cezalandırılmayı hak edip etmediği, eğer hak ediyorsa ne tür bir ceza verilmesi gerektiği ile ilgili olmuştur. Bazı vakalarda verilecek cezalar kanun tarafından kesinleşmişti: örneğin, mecliste veya konseyde üçüncü kez usulsüz bir kanun teklifinde bulunmakla suçlanmak vatandaşlık haklarının kaybıyla sonuçlanırdı (Cammack, 2012:192). Fakat bazı davaların hükmü de yargıçların takdirine kalabilirdi (Sina, 2016:427). Bütün taraflar dinlendikten sonra, iki farklı hususta değerlendirme yapılırdı: birincisi, davalının davranışının doğru mu (dikaia) yoksa yanlış mı (adika) olduğu; ikincisi, eğer davranışın yanlış olduğuna kanaat getirilirse, yapılan yanlışın halkın gözünde ıslah etmek için ne yapılması gerektiğidir (Stevenson, 2018:140).

Yargıçlar nihai kararı vermek için gizli oylama yaparlardı (Mirhady, 2006:315). 5. Yüzyılda her yargıca oylama için bir adet jeton verilirdi. İki adet de kupa bulunurdu. Kupalardan biri davacıyı, diğeri ise davalıyı temsil ederdi. Yargıç kimi haklı görüyorsa onun kupasına elindeki jetonu koyardı, diğeri kupaya ise koyuyormuş numarası yapardı. 4. Yüzyılın sonlarına doğru her yargıca iki farklı bronz jeton verilmeye başlandı. Bu bronz jetonların birinin ortası delikti; ortası delik olan davacıyı, diğeri ise davalıyı temsil ediyordu. Yargıç kararını kimden yana verirse, onu temsil eden jetonu bronz kupaya, diğeri de tahta kupaya bırakıyordu. Bunu yaparken her iki jetonu parmaklarıyla kapatıyordu ki böylelikle verdiği oy tamamen gizli kalıyordu (Cammack, 2012:165).

IV. SONUÇ

Sortisyon antik Atina'da uygulanan doğrudan demokrasinin temel özelliklerinden birisiydi. Bazı antik Yunan şehir devletlerinde kullanılan bu sistemde kamu dairelerine atama rastgele seçim (kura) yöntemi ile yapılmaktaydı. Antik Atina'da *magistrate* adı verilen üst kademe kamu makamlarını önemli bir kısmı ve bu kamu görevlilerini denetleyen Halk Mahkemesi üyeleri halk tarafından *kura* yoluyla seçilmekte idi. Yine pek çok kamusal görevler için görev süresi sınırlaması uygulaması vardı. Örneğin, Atina Meclisi'nin kura ile seçilen ve 500 kişiden oluşan yürütme konseyi (*Boule*) hem de diğer kamu görevlileri (*magistrates*) bir yıllık bir süre için seçilmekteydi. Bu görevlere seçilenler ömürleri boyunca bu görevde iki yıl boyunca kalabilme hakkına sahip bulunuyorlardı. Diğer taraftan görev süresinin kısa süreli olması ve rotasyon uygulaması sayesinde neredeyse tüm vatandaşların *Boule*'da görev yapması imkânı mevcut idi.

Hiç şüphe yok ki, Atina demokrasisi hala siyaset bilimcilerin odak noktasıdır. Sözkonusu sistemin modern temsili demokrasiye dâhil edilip edilemeyeceği konusunda araştırmalar devam etmektedir. Modern demokrasilerdeki yozlaşmaların sona ermesi, demokratikleşme dalgasının kırılarak geriye evrilmesi, demokratik standartların erozyona uğraması, demokrasilerde seçim ve oylama sisteminin despotizme (tiranlığa dönüşmesi) gibi sorunların üstesinden gelebilmek için antik Atina demokrasi uygulamasına geri dönmek ve oraya bakmak gereklidir. Bazen ilerlemek için geriye gitmek gerekir. Tarihten öğrenilecek tecrübelerin iyi yönlerini almak; yine tarihten öğrenilecek dersleri de unutmamak gerekir.

Kaynaklar

Adeleye, G. (1983). The Purpose of Dokimasia. *Greek Roman and Byzantine Studies*, 24, 295-306.

Aristoteles. (1943). *Politics*. (Translated by. B. Jowett.). New York, The Modern Library.

Aristotle. (1944). *Aristotle in 23 Volumes, Vol. 21*, translated by H. Rackham. Cambridge, MA, Harvard University Press; London, William Heinemann Ltd. Online erişim:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0058%3Abook%3D4%3Asection%3D1294b>

Aristoteles. (1989). *The Athenian Constitution*. (Translated by. H. Rackham), Loeb Classical Library. Cambridge, Harvard University Press.

Aristoteles, (2013). *Atinalıların Devleti*, (Çev: A. Çokona). İstanbul, T. İş Bankası Yayınları, Hasan Ali Yücel Klasikleri.

Backwell, C. W. (2002). *An Introduction to Classical Athenian Democracy*. Harvard University, Center for Hellenistic Studies. Online erişim:
<https://chs.harvard.edu/CHS/article/display/1184>

Bishop, J. (1970). *The Cleroterium*. *The Journal of Hellenic Studies*, 90, 1-14.

Cammack, D.L (2012). *Rethinking Athenian Democracy*. (Dissertation, Harvard University). Online erişim:
https://scholar.harvard.edu/files/dlcammack/files/cammack-rethinking_athenian_democracy.pdf

Cartwright, M. (2018). *Athenian Democracy*. *Ancient History Encyclopedia*. Online erişim:
https://www.ancient.eu/Athenian_Democracy/

Demont, P. (2010). *Allotment and Democracy in Ancient Greece*. *Books and Ideas*. Online erişim:
<https://booksandideas.net/Allotment-and-Democracy-in-Ancient.html>

Dow, S. (1939). *Aristotle, the Kleroteria, and the Courts*. *Harvard Studies in Classical Philology*. 50: 1–34.

Ergin, Y.G. (2015). *Antik Yunan Sosyal Tarihi*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayını. Online erişim:
http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/tarih_ao/aystarihi.pdf

Finley, M. I. (2003). *Antik ve Modern Demokrasi*, (Çev. D. Türker), Ankara, Ayraç.

Fleck, R., & Hanssen, A. (2006). The Origins Of Democracy: A Model With Applications to Ancient Greece. *Journal of Law and Economics*, 49, 115–146.

Hansen, M. H. (1999). *The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes. Structure, Principles And Ideology* (2nd ed.). London, Bristol Classical Press.

Jones, A. (1953). The Athenian Democracy and Its Critics. *The Cambridge Historical Journal*, 11(1), 1-26.

Laurian, L. (2012). This is What Direct Democracy Looks Like: How Athens in the 5th Century BC Resolved The Question Of Power. *The Town Planning Review*, 83 (4), 5-11.

Lote, S. (2013). Selection by Lot & Its Ancient Greek Origins. Online Erişim: <https://counter-currents.com/2013/06/lot-and-its-ancient-greek-origins/>

Lyttkens, C. H. (2006). Reflections on the Origins Of The Polis. An Economic Perspective On Institutional Change in Ancient Greece. *Constitutional Political Economy*, 17, 31–48.

Meier, C. (1999). *Athens: A Portrait of the City in its Golden Age*, New York, Metropolitan Books.

Mitchell, L. G. (2000). A New Look At The Election Of Generals at Athens. *Klio*, 82, 344–360.

Mirhady, D. C. (2006). Aristotle and the Law Courts. *Polis*, 23 (2), 302-318.

Mulgan, R.G. (1984). Lot as a Democratic Device of Selection. *The Review of Politics*, 46 (4), 539-560.

Ober, J. (1996). The Nature Of Athenian Democracy. in: J. Ober (Ed.), *Essays On Ancient Greek Democracy And Political Theory*. Princeton, Princeton University Press.

Owen, D., & Smith, G. (2018). The Circumstances of Sortition. <https://ssc.wisc.edu/~wright/929-utopias-2018/wp-content/uploads/2018/01/Owen-and-Smith-PS-special-issue-on-Sortition.pdf>

Raa flaub, K. A., Ober, J., & Wallace, R. W. (Eds.). (2007). *Origins of Democracy in Ancient Greece*. Berkeley: University of California Press.

Rhodes, P.J. (1972). *The Athenian Boule*. Oxford, Clarendon Press.

Sina, A. (2016). Eski Yunan Yargı Sistemi: MÖ IV. Yüzyılda Atina'da Yargıçlar ve Mahkemeler. *TBB Dergisi*, 123, 419-450.

Schwartzberg, M. (2004). Athenian Democracy and Legal Change. *The American Political Science Review*, 98 (2), 311-325.

Scott, A. & Makres, A. (2019). *Power and The People: Five Lessons from the Birthplace of Democracy*. London, Riverrun.

Stanton G. R. (1990). *Athenian Politics c. 800–500 BC: A Sourcebook*, London, Routledge.

Stevenson, A. (2018). *Conceptions of Law in Classical Athens*. (Dissertation, University of Cambridge). Online erişim:
<https://www.repository.cam.ac.uk/handle/1810/302759>

Taylor, C. (2007). From the Whole Citizen Body? The Sociology of Election and Lot in the Athenian Democracy. *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, 76(2), 323-345.

Thorley, J. (1996). *Athenian Democracy*. London, Routledge.

Tridimas, G. (2017). Constitutional Choice in Ancient Athens: the Evolution of the Frequency of Decision-Making. *Constitutional Political Economy*, 28, 209-230.

Todd, S.C. (1993). *The Shape of Athenian Law*. Oxford, Clarendon Press.

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

POSTMODERN TÜKETİCİLERİN NOSTALJİ EĞİLİMİ: Y KUŞAĞI*

Çağıl Hale ÖZEL¹

Doç.Dr.

Anadolu Üniversitesi Turizm Fakültesi

E-mail: chkayar@anadolu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-4898-0867

Eda ÇOBAN

Bilim Uzmanı

Anadolu Üniversitesi Turizm Fakültesi

E-mail: edacoban@anadolu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-1032-4992

Seda ÇOBAN

Doktora Öğrencisi

Anadolu Üniversitesi Turizm Fakültesi

E-mail: sedacoban@anadolu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-2884-8081

Öz

Genç yaştaki bireyler, ileri yaşta olan bireylere benzer bir şekilde nostaljiye eğilim duyabilmektedir. Bu varsayımdan hareketle gerçekleştirilen bu çalışmada, postmodern tüketiciler olarak ele alınan Y Kuşağı tüketicilerinin olası nostalji

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur. Makalenin veri toplama süreci 2020 yılından önce olduğu için araştırmaya ilişkin etik kurul izni bulunmamaktadır.

¹ **Sorumlu Yazar:** chkayar@anadolu.edu.tr

Atf (APA): Özel, Ç. H., Çoban, E. & Çoban, S., (2021), Postmodern Tüketicilerin Nostalji Eğilimi: Y Kuşağı, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 13 (1): 21-43.

Lisans: Bu makalenin kullanım izni Creative Commons Attribution-NoCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND3.0) lisansı aracılığıyla bedelsiz sunulmaktadır.

eğiliminin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın verileri, nitel veri toplama tekniklerinden yüz yüze görüşme tekniği ile elde edilmiştir. Görüşmeler, 10.04.2019 ile 20.04.2019 tarihleri arasında Eskişehir’de nostalji temalı bir kafeyi ziyaret eden 23 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların görüşlerini belirleyebilmek için yarı yapılandırılmış görüşme formundan yararlanılmıştır. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular, katılımcıların Y Kuşağı tüketicilerini temsil eden görece genç bireylerden oluşmasına rağmen nostalji eğilimlerinin mevcut olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Yapılan çalışmanın sonuçları, Y Kuşağı tüketicilerinin nostaljiye eğilimli tüketim tercihlerinin ortaya çıkarılması açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: *Postmodern Tüketici, Nostalji Eğilimi, Retro Pazarlama, Y Kuşağı, Eskişehir*

Alan Tanımı: *Mikro İktisat*

POSTMODERN CONSUMERS’ TENDENCY OF NOSTALGY: GENERATION Y

Abstract

Younger individuals may have a tendency to nostalgia, similar to older individuals. Based on this assumption, in this study, it is aimed to examine the possible nostalgia tendency of generation Y consumers, who are considered to be postmodern consumers. For this purpose, the data of study were obtained with face-to-face interview, which is one of the qualitative data collection techniques. The interviews were held with 23 participants who visited a nostalgia-themed cafe in Eskişehir between 10.04.2019 and 20.04.2019. A semi-structured interview form was used to determine the opinions of participants. The findings obtained as a result of the study revealed that although participants consisted of relatively young individuals representing generation Y consumers, they had nostalgic tendencies. The results of the study are important in terms of revealing the consumption preferences of generation Y consumers with a tendency to nostalgia.

Key Words: *Postmodern Consumer, Nostalgia Tendency, Retro Marketing, Generation Y, Eskişehir*

JEL Codes: *D10, D12, D19*

1. GİRİŞ

Postmodernizm, mükemmellik yerine sıradanlığı öneren ve ortak bir dili olmayan bir akımdır (Bozok, Açıksözlü, Şahin ve Varol, 2014: 853-854). Postmodernizmin bu özellikleri, bağımlılıktan kurtulmayı ve merkezietten uzaklaşmayı beraberinde getirmiştir; “her şey her şeyle beraber olabilir” anlayışı ile zıtlıkların bir arada bulunmasını mümkün kılmıştır (Sönmez ve Karataş, 2010: 10). Bu durumda postmodern tüketici, “ya öyle ya böyle” yerine “hem öyle hem böyle” ilkesini benimsemekte (Bozok vd., 2014: 5) ve bir arada olması mümkün olmayan zıtlıkları bir arada yaşayabilmektedir. Postmodern tüketici, geçmiş ve geleceği şu anda yaşamayı istemektedir. Postmodern tüketicinin, geçmiş ve geleceği birlikte deneyimleme arzusu, geleneksel ve kutsal olanın yeniden keşfine, elde edilmeye çalışılmasına ve kullanımına neden olabilmektedir (Odabaşı, 2004: 82). Bu durumun nedeni, kitle iletişim araçları ile neyi nasıl tüketiceği konusunda güdülenen ve tüketerek kendini bulabileceğine şartlanan (Karadağ Koşay, 2015: 60) postmodern tüketicinin, teknolojik gelişmelerin hızla ilerlemesiyle birlikte her şeyin daha basit ve yavaş olduğu dönemlere özlem duymasıdır (Gökaliiler ve Arslan, 2015: 247).

Nostalji olarak adlandırılan geçmiş yaşama arzusu, yaş ile sınırlandırılmayıp her yaştan bireyin yaşayabileceği bir deneyimdir. Diğer bir ifadeyle, nostaljiye eğilimli olmak, yalnızca ileriki yaşta olan bireylerin değil gençlerin de yaşayabileceği bir durumdur. Genç kuşaklar da yaşları itibariyle geçmiş bizzat yaşamasalar da başkalarından duyarak veya medyadan takip ederek bu deneyimi dolaylı olarak yaşayabilmektedir. 1980-2001 yılları arasında doğan bireyleri kapsayan Y Kuşağı da bu deneyimi dolaylı olarak da olsa yaşayan bireylere örnek olarak gösterilebilir.

Teknolojiye olan hayranlıklarıyla bilinen, cep telefonları, kişisel bilgisayarlar ve internet, doğduklarından itibaren hayatlarında olan Y Kuşağı (Yazıcı, 2019: 75), içinde bulunduğu bu ortam nedeniyle sanal ortamın getirdiği yüzeysellikten ve belirsizlikten kaçış arayışındadır. Bu arayış, günlük yaşamın sınırlarında kıyafetten aksesuara, mobilyadan dekorasyona, sinemadan müziğe kadar her alanda ve mekânda kendini göstermektedir. Geçmişin izlerini yaşamın içinde bulmak isteyen Y Kuşağı, kendini güvende ve huzurlu hissettiği nostaljik mekânları tercih etmektedir. Bu jenerasyonu temsil eden tüketiciler, nostalji unsurlarıyla donatılmış mekanları, anıları olan eşyalara dokunabilme, onların fotoğrafını çekebilme ve nostaljik müzikler sayesinde geçmişe ait bir parça bulabilme ümidiyle tercih etmektedir. Bu sayede Y Kuşağı, geçmiş ile bugün

arasında bir köprü kurarak hem bugünü hem de geçmişi şu anda yaşayabilme olanağına sahip olmakta, doğrudan veya dolaylı olarak nostalji duygusu yaşayabilmektedir.

Bilindiği gibi nostaljiye eğilimli olmak, genellikle ileri yaştaki bireylerle eşleştirilen bir özelliktir. Ancak bu çalışmada bu genel kanının aksine, görece genç bireylerin de nostalji eğiliminin olabileceği ve bu eğilimin oluşmasında postmodernizm akımının bir etkisinin olabileceği öngörülmüştür. Genç yaştaki postmodern tüketicilerin nostaljiye duyduğu ilgiyi konu alan bu çalışmanın temel amacı, Y Kuşağı tüketicilerinin nostaljiye olan olası eğiliminin ortaya çıkarılmasıdır. Çalışmadan elde edilen bulgular, Y Kuşağı tüketicilerinin nostalji ile ilgili tüketim tercihlerinin ortaya çıkarılması açısından uygulayıcılara ve alanyazındaki araştırmacılara önemli bilgiler sunabilir.

Postmodern Tüketicilerin Nostalji Eğilimi

Tüketim tercihlerinde postmodern eğilimlerin yaşandığı günümüzde tüketime yüklenen anlam da değişmiştir (Azizağaoğlu ve Altunışık, 2012: 35). Postmodern anlayışa göre tüketim, yalnızca yaşamsal ihtiyaçların giderilmesi için gerçekleştirilen basit bir seçim süreci değildir (Kezer, 2012: 55). Postmodernizm ile birlikte tüketim olgusu, yeme-içme ve barınma gibi zorunlu gereksinimlerin ötesinde kişilerin yaşam biçimini de kapsayan önemli bir kültür haline gelmiştir (Kırılmaz ve Ayparçası, 2016: 32). Bu kültür, tüketicilerin statü elde etme, başkalarından farklı olan yönlerini ortaya koyma, yenilik arama gibi amaçlarla ürünleri tutkuyla arzuladıkları ve onları elde etmek için çalıştıkları bir kültüre denk gelmektedir. Günümüzün egemen kültür biçimini yansıtan doyumsuz zevk arayışı, meta fetişizmi, kullan-at, tatmin edilemeyen arzular ve alışveriş bağımlılığı, bu kültürün tipik özellikleridir (Aytaç, 2006: 31). Bu bağlamda, postmodern tüketim kültürünün öznesi olan postmodern tüketici, günlük mutluluklar peşinde koşan, gereksiniminin tatminini ertelemeyen ve gelecek için bugünü feda etmeyen, geçmiş ve geleceği içerecek biçimde şu anda yaşamayı talep eden, içerik yerine biçime ilgi duyan tüketicidir (Odabaşı, 2004: 65). Postmodern anlayışa göre bireyler, kendini gerçekleştirmek istemekte ve her türlü baskıdan kurtulmayı arzulamaktadır (Yılmaz ve Uzunçelebi, 2015: 18). Postmodern tüketiciler, bu arzularını mal ve hizmetlerin hem üretiminde hem de tüketiminde yer alarak (Şahin, 2007: 363) ve aktif ve katılımcı bir rol benimseyerek gerçekleştirmektedir (Azizağaoğlu ve Altunışık, 2012: 38).

Postmodern dönemde “tüketici” kimlikleriyle tanımlanan bireylerin, rasyonel karar verme eğilimine ek olarak duygusal seçimler yaptıkları da bilinmektedir (Bozok vd., 2014: 5-6). Yaşamı bir tüketim deneyimi olarak düşünen postmodern tüketiciler, bu seçimlerini ürünlerin kullanım değerinden ziyade yaşanan deneyimlere, duygulara ve hazlara önem vererek gerçekleştirmektedir (Kezer, 2012: 41). Dolayısıyla, postmodern tüketiciler bir mal veya hizmet satın alırken kendisine yarar sağlayıp sağlamamasıyla ilgilenmeksizin, o an duygularıyla hareket ederek yalnızca tüketime odaklanırlar. Başka bir ifadeyle postmodern tüketici, ne istediğini bilmemekte, ancak istediği ürüne yönelik gereksinimini, o ürünü gördüğünde fark edebilmektedir (Sönmez ve Karataş, 2010: 8).

Postmodern tüketici, kapitalizmin öngördüğü postmodern evrende gereksinimi olmaksızın tüketmekte ve tüketerek rahat hissetmektedir (Demirel ve Yegen, 2015: 134). Postmodernizmin tüketimi üretimin merkezine alması ve tüketim kültürünü ön plana çıkarması ile birlikte insanın kendisinin ve benliğinin metalaştığı bir tüketim olgusu ortaya çıkmıştır (Odabaşı, 2004: 58). Bu bağlamda, tüketim toplumu içinde kendisinin ve doğanın sürekli olarak sömürüldüğünü, sistemin bir dişlisi haline geldiğini algılayan tüketiciler, farkındalık geliştirerek bütünselliklerine, değerlerine ve geçmişle olan bağlarına sahip çıkmaya başlamıştır (Altundağ, 2011: 270; Doğaner ve Çakır, 2018: 1207).

Postmodern toplum, “bilgi toplumu” olarak da ifade edilmektedir (Harman, 2000; Aktaran: Yılmaz ve Uzunçelebi, 2015). Bu toplum Toffler (2008) tarafından “Üçüncü Dalga” olarak adlandırılan bilgi çağına denk gelmektedir. Bu çağda teknolojiyle birlikte, ürünler artık kolay ulaşılan ve vazgeçilen bir doyumsuzluk durumu içinde tüketilmektedir (Bozok vd., 2014: 4). Tüketimin teknolojinin etkisiyle hız kazandığı bu dijital çağda postmodern tüketiciler, tek tipleşme, yalnızlaşma ve yabancılaşma eğilimindedir (Güzel ve Yolbulan Okan, 2016: 142). Bu durum aynı zamanda tek tek hareket eden bireylerin yetişmesine neden olmakta (Kırılmaz ve Ayparçası, 2016: 45) ve bireylerin hayatında sosyal etkileşimin azalmasına neden olmaktadır (Kayaman ve Armutlu, 2003: 9).

Trout’a göre (2004), insan zihni karışıklıktan hoşlanmamakta ve basit olanı tercih etmektedir. Çünkü karmaşık olan şeyler insan zihnini zorlamaktadır (Trout, 2004: 2-3). Bununla birlikte, postmodern dönemde tüketicilerin içinde yaşadığı belirsizlik ve düzensizlik ortamı (Brown, 1993: 20), bireylerde yabancılaşma hissine neden olmaktadır. Tüketicilerin yaşadığı bu yabancılaşma hissi, onları aşına oldukları ortamlara, eşyalara ve anılara sarılma gereksinimine yönlendirmekte ve nostalji duygusunu harekete geçirmektedir (Altundağ, 2011:

267). Diğer bir ifadeyle, toplum içinde giderek yalnızlaşan insan, nostaljiyi ve onun beraberinde getirdiği deneyimleri, bu durumdan kurtulmak için çare olarak görmektedir. Geçmişle bağ kurarak kendini güvende hisseden bireyler için nostalji, özlemle anılan, bugüne kıyasla daha hakiki ve samimi olandır (Aydın Öztürk, 2015: 34). Bu bağlamda, nostalji eğilimi, bireylerin bizzat kendilerinin veya başka insanların bir zamanlar sahip oldukları nesnelere, mekânlara ve dönemin modasına olumlu duygularla yönelmeleridir.

Tüketimde Nostalji Etkisi ve Y Kuşağı

Postmodern birey, geçmişin öğelerinin eklektik tarzda bir araya getirilmesini hoş görmekte ve bu “geçmiş-bugün” bileşimi, tüketimi söz konusu olan her şeyde geçerli olabilmektedir. Geçmişe duyulan özlemin yansımaları, çeşitli söylemlerde de görülebilmektedir. “yaşatılan gelenekler”, “önceki dönemlere ait özellikler”, “o eski güzel günler”, “ah o eski günler!”, “geçmiş bugünde yaşama özlemi” ve “maziye bir bakış” postmodern bireylerin çeşitli deneyimleridir (Odabaşı, 2004: 83). Bu deneyimleri bireylere yaşatan olgular ise günlük hayatta karşılaşılan geçmişe ait bir obje, nostaljik bir müzik veya geçmiş hatırlatan mekânlar olabilir. Ancak, bireylerin bu nostalji eğilimi, esasen geçmiş yaşama arzusu değil, geçmiş de gelecekle birlikte şu anda yaşayabilme arzusundan kaynaklanmaktadır (Kayaman ve Armutlu, 2003: 5). Postmodern dönemin bir özelliği olan karşıtların birlikteliği özelliği sayesinde modernizmde bir araya gelmesi mümkün olmayan farklı tüketim kalıplarını postmodernizmde bir arada görebilmek mümkündür (Bocock, 2005: 86-87; Aktaran; Azizağaoğlu ve Altunışık, 2012: 37). Bu durumun nedeni, postmodernizmde bir pazarlama ve tüketim unsuru olarak öne çıkan kronoloji ilkesinin, günlük hayata nostalji olarak yansımadır (Aydın Öztürk, 2015: 33). Kronoloji ilkesine göre zaman ve mekânın giderek sıkıştığı bir dönemde geçmişe dönük bir bakış açısı sağlamak için modernizmin ileriye dönük eğilimi terk edilir (Featherstone, 2005).

Bireyler, doğası gereği geçmişte yaşadıkları acı olayları ve güzel anıları hatırlama eğilimindedir. Bu hatırlama hissini harekete geçiren unsur ise geçmişle bugün arasında bir köprü konumunda olan nostaljidir. Holbrook, (1993) nostaljiyi, geçmişe duyulan bir özlem, geçmişle bağlantılı olan mal ve faaliyetlere düşkünlük ve bireylerin bağlandıkları bir dönemden ayrıldıklarını hissettiklerinde yaşanan durum olarak tanımlamaktadır (Holbrook, 1993: 245). Dolayısıyla sürekli değişen bir dünyada, bireylerin geçmişe özlem duyması ve çevreye/yaşananlara yüklenen anlamların değişmesi sonucunda eski anlamları araması, olağan bir durumdur (Pınarbaşı ve Aysuna, 2017: 14). Bu durum, pazarlamada da karşılığını bulmuştur.

Bireylere olumlu nostaljik hisler yaşatarak, onların geçmişle somut bir bağlantı kurmasında ise retro pazarlama unsuru ön plâna çıkmaktadır (Grebosz ve Pointet, 2015: 120). “Eskiden moda olan ürün veya hizmetlerin yeniden canlandırılması” olarak tanımlanan retro pazarlama (Brown, 2001: 6), postmodern bireylere ve geçmişe özlem duyan tüketicilere yönelik bir pazarlama anlayışını içermektedir (Şekeroğlu ve Baş, 2019: 352). Retro pazarlamanın temelini oluşturan postmodern bireyler (Eser, 2007: 126), geçmiş dönemlere ait film, dizi, müzik, mekân, marka, reklam, tasarım gibi retro pazarlama unsurları aracılığıyla, geçmişin izlerini günümüzde somut olarak hissedebilme imkânına sahip olabilmektedir.

Nostalji duygusu, yaşamın farklı dönemlerinde yaşanabilmektedir. Bireyler orta yaşta ve emeklilik döneminde nostaljik duyarlılığı daha üst seviyede hissetmektedir (Davis, 1979). Bununla birlikte nostalji, bireylerin daha gençken popüler ve modaya uygun insanlara, yerlere veya nesnelere olan tecrübeleriyle oluşan, olumlu yöndeki tercihleri (Holbrook ve Schindler, 1991; 1996: 29) olarak da bilinmektedir. Dolayısıyla, nostalji duygusunun yalnızca orta yaş ve üzerinde olanlara özgü olmayıp, genç yaştaki bireylerin de yaşayabileceği bir duygu olduğunu söylemek mümkündür. Nostalji hem o dönemi yaşayan hem de o dönemi yaşamamış, ama o dönemi dinleyerek ya da daha sonradan izleyerek büyümüş olanlar için önemli bir motivasyondur (Batı, 2014: 5). Birey, bir objenin ifade ettiği geçmişi bizzat yaşamamış olsa bile nostalji hissedebilir ya da ona geçmişe ilişkin anlamlar yükleyebilir (Otay Demir, 2008: 35). Örneğin, 20’li yaşların başında olan bir genç, bizzat deneyimlemediği halde ailesinin yaşadığı bir öyküye, geçmişteki bir yaşantısına ya da tarihin bir kesitine sempati duyabilir (Güzel ve Yolbulan Okan, 2016: 140). Diğer bir ifadeyle, nostaljinin günümüzde orta yaştaki bireylerin yanı sıra ergenlik dönemini yaşamakta olan Y Kuşağı tarafından da hissedildiği varsayılabilir.

Kuşakların tanımının yapılmasında temel unsur bu kuşağın hangi tarih aralığından doğan bireyleri kapsadığıdır. Y Kuşağı’nın da tanımında tarih aralığı belirleyici olmaktadır. Ancak, alanyazın incelendiğinde bu aralığın belirlenmesinde araştırmacıların birbirinden farklı görüşlere sahip olduğu görülmektedir. Sözgelimi, önceki çalışmalarda Y Kuşağı, 1977-1994 (Bush, Martin ve Bush, 2004), 1977-2000 (Armstrong, Adam, Denize ve Kotler, 2014), 1980-2001 (Lower, 2008), 1980-2004 (Zemke, Raines ve Filipczak, 2013), 1982-2003 (Washburn, 2000) yılları arasında doğan bireyleri kapsayan kuşak olarak adlandırılmıştır. Bu çalışma kapsamında ise Y Kuşağı’nın, 1980-2001 tarihleri arasında doğan bireyleri kapsadığı varsayılmıştır.

Y Kuşağı'nın ne gibi özelliklere sahip olduğu da önceki çalışmalarda sıkça ele alınan bir konu olmuştur. "Milenyum Çağı" olarak da adlandırılan Y Kuşağı'nın kendine özgü özellikleri arasında özgürlüğe düşkünlük, marjinal olma, otoriteye meydan okuma ve teknoloji hayranlığı yer almaktadır (Güleç ve Muti Tabanlı, 2018: 2058). Teknolojiye düşkünlükleriyle bilinen bu kuşağı X Kuşağı'ndan ayıran en önemli ölçüt, internet teknolojisine olan yatkınlıklarıdır (www.radikal.com). Bunun nedeni ise Y Kuşağı'nın, teknoloji dünyasında doğan dijital neslin ilk dalgası olmasıdır. Bu bağlamda bu nesil, dijital bilgi konusunda oldukça niteliklidir ve bilgi teknolojilerinin kullanımına hızlı bir şekilde adapte olabilir (Andera, Gabriella ve Timea, 2016: 92-93).

Y Kuşağı yetiştiği süre içinde hızla gelişen sosyal medya ağlarından, tabletlerden ve akıllı uygulamalardan fazlasıyla etkilenmiştir (Seymen, 2017: 469-470). Teknolojik gelişmelerle birlikte fiziksel ve sosyal alanların zamansal ve mekânsal sınırlarının aşılması, sanal dünyayı beraberinde getirmiştir. Sanal dünyanın içinde olan Y Kuşağı tüketicileri, oturdukları yerden, hiçbir fiziksel ve sosyal etkileşimde bulunmadan arzuladığı şeylere sahip olabilmektedirler (Cova ve Cova, 2002: 4). Teknoloji sayesinde sanal ortamlarda ve sanal ilişkilerde bulunan bu kuşak, üst gerçekliğin benzetim yoluyla yarattığı imaja sahip olabilir. Ancak, daha sonra üst gerçekliğin yüzeyselliği ile karşılaşan postmodern tüketiciler, bir süre sonra bu duruma bir tepki olarak başka zamanların (nostalji) arayışına girebilmektedirler (Otay Demir, 2008: 31-32). Dolayısıyla Y Kuşağı'nın temsil ettiği yaş grubundaki bireyler, bir yandan teknolojinin getirdiği olanaklardan faydalanırken diğer yandan da teknolojinin getirdiği potansiyel olumsuzluklardan kaçıp kendilerini güvende hissettikleri geçmişi arzulayabilmektedirler.

Alanyazında nostaljinin yaş ile ilişkilendirildiği çalışmalar bulunmaktadır. Özhan ve Altuğ (2017), yaşın nostalji eğilimi üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik bir araştırma yürütmüş ve bireylerin yaşlandıkça nostalji eğilimlerinin de arttığı sonucuna ulaşmıştır. Lefi ve Gharbi (2011) de nostalji ile yaş arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yazarlara göre bunun nedeni, gençlerin geçmişi konuşacak kadar yaşamamış olmalarından dolayı, yaşlıların gençlere göre daha fazla nostalji eğiliminde olmalarıdır. Benzer nitelikteki başka bir çalışmada ise Davis (1979), nostaljinin orta yaş ve emeklilik yıllarında ortaya çıktığı sonucuna ulaşmıştır. Nostaljiyi özellikle ileri yaşlarla ilişkilendiren bu görüşlerin aksine onun daha genç yaşlarda da ortaya çıkabilen bir eğilim olduğunu ileri süren araştırmalar da vardır. Hemetsberger, Küitinger-Rosanelli ve Mueller (2012), çalışmalarında ileri yaştaki bireylerin yanı sıra gençlerin de nostalji eğiliminde olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Konuyu reklamlar temelinde inceleyen Güzel ve

Yolbulan Okan (2016) da nostalji içerikli reklamların yalnızca ileri yaştaki tüketiciler üzerinde değil, genç tüketici grupları üzerinde de etkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Güleç ve Muti Tabanlı (2018), Y Kuşağı'na mensup tüketicilerin retro ürünlere yönelik algılarını demografik değişkenler açısından inceledikleri çalışmada, aynı kuşakta yer alan jenerasyonun retro ürün algılarının benzer olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Alanyazın incelendiğinde yaşın nostalji eğilimi üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik çok sayıda çalışmanın yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Yapılan çalışmalarda genellikle ileri yaştaki bireylerin nostalji eğilimi üzerine odaklanılmış ve bu bireylerin nostalji eğiliminin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak genç yaşta olmasına rağmen geçmişe özlem duyabilen bireylerin nostalji eğilimi üzerine gerçekleştirilen çalışmaların sayısı sınırlıdır. Bu eksiklikten yola çıkılarak gerçekleştirilen bu çalışmada, nostaljik bir mekânı ziyaret eden Y Kuşağı mensuplarının bu eğiliminin tüketim tercihlerini nasıl etkileyebileceğinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Çalışmanın bu yönüyle alanyazına katkı sağlaması beklenmektedir.

YÖNTEM

Bu çalışmada, postmodern tüketiciler olarak Y Kuşağı bireylerinin nostaljiye duyduğu ilginin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşmak için çalışmaya esas veriler, nitel veri toplama tekniklerinden yüz yüze görüşme tekniği ile elde edilmiştir. Katılımcıların konu ile ilgili görüşlerini belirlemek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formunda yaş, cinsiyet, meslek, medeni durum, eğitim durumu gibi demografik soruların yanında postmodern bireylerin nostaljiye yönelik eğilimlerini tespit etmek amacıyla sorulan yedi adet açık uçlu soruya da yer verilmiştir. Sorular, tümevarımsal bir yaklaşım benimsenerek sistematik bir sıralama doğrultusunda oluşturulmuştur. Görüşme sırasında sohbet içerikli bir yaklaşım benimsenmiş ve derinlemesine yanıtlar alabilmek amacıyla katılımcılara gerekli durumlarda ek sorular da yöneltilmiştir. Araştırmada yanıtı aranan sorular şunlardır:

- Bu kafeye ilişkin bilgiyi hangi kanaldan edindiniz?
- Bu kafeyi tercih etmenizdeki nedenler nelerdir?
- Bu kafeye ne sıklıkla geliyorsunuz? Tekrar gelmeyi düşünür müsünüz?
- Kafede bulunan retro eşyalar (eski plak, radyo, fotoğraf makinası gibi) size geçmişinizi hatırlatıyor mu?
- Kafede bulunan bu retro eşyalar ilginizi çekiyor mu?

- Kafede bulunan ve geçmişi hatırlatan objeleri görmek sizi heyecanlandırıyor mu?
- Kafede dinlediğiniz nostaljik müzikler size ne hissettiriyor?

Görüşmeler, 10.04.2019 ile 20.04.2019 tarihleri arasında Eskişehir merkezinde bulunan nostalji içerikli bir butik kafede gerçekleştirilmiştir. Bu kafe, çalışmanın amacına uygun olarak nostalji unsurlarıyla donatılmış bir mekân olma özelliği taşıdığı için tercih edilmiştir. Kafenin tercih edilmesinin bir diğer nedeni ise kafenin özellikle gençler arasında popüler olmasıdır. 2018 yılında hizmet vermeye başlayan kafe, çoğunlukla gençler tarafından tercih edilmektedir. Kafenin girişinde ziyaretçileri, 1970’li-80’li-90’lı yıllara ait plak, gramofon, televizyon, fotoğraf makinası, saat, koltuk, dikiş makinası, gazete ve dergi kupürü, aksesuar, geçmişten izler taşıyan duvar kağıdı, poster, radyo gibi retro ürünler karşılamaktadır. Bireyler, bu kafede geçmişe ait pek çok objeye dokunma, onları inceleme ve fotoğraflama fırsatına sahip olabilmektedir. Aynı zamanda bireyler, kafenin sahibi ile eşyaların hangi döneme ve kime ait oldukları, hangi amaçla kullanıldıkları gibi konular üzerine sohbet edebilmektedirler. Ayrıca, kafede gün boyu geçmiş yıllara ait müzik parçaları çalmaktadır.

Çalışmada olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden biri olan amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme yönteminde, araştırma amacına uygun, bu amaçla önceden belirlenmiş ve tanımlanmış grup veya gruplar, örneğe dâhil edilir (Kozak, 2001: 38). Bu çalışmada, 1980-2001 tarihleri arasında doğan bireylerin Y Kuşağı’ nı kapsadığı varsayılmıştır. Bu kapsamda görüşmeler, belirtilen tarihler arasında kafeyi ziyaret eden, görüşme yapmaya gönüllü olan ve araştırmanın amacına uygun olduğu düşünülen 23 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Bu kişilerin araştırma kapsamına dahil edilmelerinin nedeni, nostalji içerikli bu kafenin ziyaretçi kitlesinin çoğunlukla Y Kuşağı’ nı temsil eden genç bireylerden oluşması ve bu bireylerin kafenin sürekli ziyaretçisi olmalarıdır. Dolayısıyla, bu bireylerin geçmişe ait izlere rastlamak ümidiyle bu kafeyi bilinçli olarak tercih ettikleri söylenebilir. Görüşmeye başlamadan önce katılımcılara araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiş, istedikleri takdirde araştırma sonuçlarının e-posta aracılığıyla kendileriyle paylaşılacağı ifade edilmiştir. Görüşmelerden önce her bir katılımcıya ait kaynak kişi bilgi formu doldurulmuş, katılımcıların yazılı izinleri alındıktan sonra görüşmeler, ses kayıt cihazı ve el ile not tutularak kayıt altına alınmıştır. Görüşme süreleri altı ila on iki dakika arasında değişmiştir. Görüşmelerde tüm sorulara yeterli yanıtlar alındığında veri toplama işlemi sonlandırılmıştır. Görüşmeler, araştırmacılar tarafından yazıya dökülmüş ve deşifre metinleri oluşturulmuştur.

Verilerin İnanırcılığı

Nitel araştırmalarda verilerin inanırcılığını sağlamak ve araştırmanın olası ve aktarılabılır olduğunu iddia edebilmek için birtakım ltler bulunmaktadır (Glesne, 2013: 65-66). Bu çalışmada da verilerin inanırcılığını sağlamak için bazı hususlar dikkate alınmıştır. Bu kapsamda, konu ile ilgili alanyazın taraması yapılarak araştırmanın amacına ve yöntemine uygun görüşme soruları oluşturulmuştur. Çalışmanın kapsam geçerliliğinin sağlanmasında, görüşme sorularının hazırlanması aşamasında kuşaklar üzerine çalışmaları bulunan turizm alanında uzman akademisyenlerin görüşlerine başvurulmuştur. Daha sonra uzman görüşleri dikkate alınarak görüşme sorularında gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Görüşme sorularına son hali verildikten sonra soruların anlaşılrlılığını ölçmek amacıyla bir katılımcı ile pilot görüşme gerçekleştirilmiştir. Ek olarak, görüşme yapılacak kişilerin yazılı onayları alınarak katılımcılara çalışmanın her aşamasıyla ilgili detaylı bilgi verilmiştir. Bu aşama, çalışmanın yapısal geçerliliğinin artırılması açısından önem taşımaktadır (Yıldırım ve şimşek 2011: 259). Katılımcılara yöneltilen sorulardan benzer cevaplar alınıp tekrara dşıldüğünde, doğunluk noktasına ulaşıldığı anlaşılımlı ve veri toplama işlemi sonlandırılmıştır. Toplanan veriler, araştırmacıların yorumları katılmadan bulgulara dnüştürölmüştür. Böylece çalışmanın güvenilirliği artırılmıştır.

BULGULAR

Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler, bu başlık altında ve alt başlıklar halinde sunulmuştur.

Katılımcıların Demografik zelliklerine İlişkin Bulgular

Çalışmanın katılımcı profilini, amaca uygun olarak 18-27 yaş arasındaki bireyler oluşturmaktadır. Görüşme yapılan kadın katılımcıların sayısı, erkek katılımcıların sayısından fazladır. oğunluğu ğrenci olan katılımcılar arasında iki ğretmen de bulunmaktadır. Görüşme yapılan kişilerin eğitim durumu lise (7) ve lisans (16) düzeyinde olup, grüşölenlerin hepsi bekârdır. Katılımcıların demografik özelliklerine ve görüşme sürelerine ait bilgilere Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri ve Görüşme Süreleri

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Durumu	Meslek	Görüşme Süresi (dk)
K1	24	Erkek	Lisans	Öğretmen	12.21
K2	20	Kadın	Lisans	Öğrenci	7.35
K3	20	Erkek	Lisans	Öğrenci	7.10
K4	20	Kadın	Lisans	Öğrenci	6.28
K5	19	Erkek	Lisans	Öğrenci	6.57
K6	19	Kadın	Lisans	Öğrenci	8.02
K7	20	Kadın	Lisans	Öğrenci	6.25
K8	27	Kadın	Lisans	Öğretmen	10.45
K9	18	Kadın	Lise	Öğrenci	7.23
K10	18	Kadın	Lise	Öğrenci	9.03
K11	18	Kadın	Lise	Öğrenci	6.33
K12	18	Kadın	Lise	Öğrenci	7.56
K13	19	Kadın	Lisans	Öğrenci	9.12
K14	18	Kadın	Lisans	Öğrenci	8.16
K15	19	Kadın	Lisans	Öğrenci	9.09
K16	20	Kadın	Lisans	Öğrenci	8.28
K17	19	Kadın	Lisans	Öğrenci	6.02
K18	20	Kadın	Lisans	Öğrenci	7.18
K19	19	Kadın	Lisans	Öğrenci	6.55
K20	18	Kadın	Lise	Öğrenci	6.04
K21	18	Erkek	Lise	Öğrenci	8.00
K22	18	Erkek	Lisans	Öğrenci	7.11
K23	18	Erkek	Lise	Öğrenci	6.25

Kafe ile İlgili Bilgiye Ulaşma, Kafenin Tercih Edilme Nedeni ve Ziyaret Edilme Sıklığı

Katılımcıların kafe ile ilgili bilgiyi edinmelerinde çoğunlukla (18 kişi) arkadaş tavsiyesi etkili olmuştur: “*Hostelde kaldığım arkadaşımдан duydum bu kafeyi. ‘Oraya gidip mutlaka bir kahve içmeliyiz’ dediği için geldim*” (K1); “*Bu kafeye arkadaşımın tavsiyesi üzerine geldim. Nostaljiye olan merakımı bilen arkadaşım, ‘Bu kafe tam sana göre, kesinlikle gitmeni tavsiye ediyorum’ dedi*” (K22). Sosyal medya ve özellikle Instagram da katılımcıların kafeye dair bilgi edinmelerinde önemli bir araçtır: “*Arkadaşımın Instagram hikâyesinde bu kafede çektiği fotoğrafı gördüm. Kafede bulunan objeler dikkatimi çektiği için kafenin Instagram sayfasını takip etmeye başladım*” (K11). Kafe hakkında bilgisi olmamasına rağmen tesadüfen dışarıdan görüp kafeyi ziyaret eden katılımcılar da bulunmaktadır: “*Ara sokakta dolaşırken kafeyi fark edip içeri girdik*” (K7).

Görüşme yapılan kişilerin ifadelerinden, kafenin tercih edilmesinde çoğunlukla ortamın nostaljik unsurlarla donatılmasının ve kişilerin nostaljiye olan ilgilerinin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Nostaljiye merakı olan K3, kafeyi tercih etme nedenini şu şekilde ifade etmektedir: “*Eski eşyalara her zaman ilgi duymuşumdur. Hatta eski broş, poster ve kitap ayracı koleksiyonum var. Bu tarz geçmişi yansıtan objeler, hoşuma gidiyor. Bu kafede de geçmişi hatırlatan birçok eşya var. Bu nedenle bu kafeyi tercih ediyorum*” (K3). K8 ve K4 de benzer şekilde görüşlerini ifade etmektedir: “*Ben yapı olarak eski dönem insanıyım. 70’ler, 80’lere ayrı bir ilgim var. Eski plakları, kitapları, sahafları severim. Kafedeki ortamın da bu şekilde olması, burayı tercih etmemdeki nedendi*” (K8); “*Zaten eskiye merakı olan biriyim. Mesela çok eski afişler dikkatimi çekiyor. Bu kafede de ilgimi çeken bu eski eşyalardan fazlasıyla var. Bu kafeye gelmenin kesinlikle temel nedeni bu*” (K4). K2 ise nostaljik ortamların insana olumlu duygular hissettirdiğini vurgulamıştır; “*Eski eşyalarla dolu olan bu kafeye her geldiğimde huzur bulacağımı biliyorum. Buraya gelince kendimi evimde gibi hissediyorum. Diğer kafelerde buradaki hissi yaşamadığım için bu kafeyi tercih ediyorum*” (K2).

Katılımcıların büyük kısmı (15 kişi), kafeye ilk defa geldiklerini ve tekrar gelmek istediklerini belirtmiştir: “*İlk kez gelmemize rağmen kafenin atmosferiyle ortama hemen ısındık. Saatlerce oturup vakit geçirebilirim burada. Elbette tekrar geleceğim. Hatta çevremdekilere de mutlaka tavsiye edeceğim*” (K2); “*Buraya ilk defa geliyorum ama çok samimi bir ortamı var. Bu ortam çok hoşuma gitti. Mutlaka tekrar geleceğim*” (K5). Görüşme yapılan kişiler arasında kafeyi haftada birkaç kez ziyaret eden ve tekrar gelmeyi düşünen bireyler (7 kişi) de

bulunmaktadır: “Haftanın dört-beş günü buradayım zaten. Tabii ki yine geleceğim” (K1); “Arkadaşlarla sürekli buradayız zaten. Haftanın yaklaşık dört-beş günü geliyoruz. Artık evimiz gibi oldu burası. Kesinlikle gelmeye devam edeceğiz” (K22). Katılımcıların verdikleri yanıtlar incelendiğinde çoğu katılımcının, kafeye ilk kez gelmesine rağmen daha sonra tekrar gelmek istediği anlaşılmaktadır. Bu durumun nedeni olarak, kişilerin kafeyi kendi evleri gibi benimsemeleri ve samimi bulmaları gösterilmektedir.

Kafede Bulunan Retro Eşyalara Yönelik Görüşler

Bilinçli olarak yakın geçmişin akımlarını, modalarını türeten veya taklit eden tarz olarak ortaya çıkan retro eşyalar, son yıllarda insanların ilgi odağı olmuştur. Katılımcılar arasında retro eşyalara ilgi duyan bireyler çoğunluktadır. K19, retro eşyalara duyduğu ilgiyi şöyle ifade etmiştir: “Bu eşyalara bayıldım, her biri muhteşem. Normalde de retro eşyalarla ilgileniyorum. Takılarım, giyim tarzım hep eski moda” (K19). Buna benzer başka bir örnek ise K11’in anlatısında yer almıştır: “Kafedeki retro eşyalar dikkatimi çekti. Zaten retro eşyalara merakım vardı. Hatta eşyalarım, kıyafetlerim bile bu tarzda”. K9 ve K2’nin görüşleri de bu örnekleri desteklemektedir: “Bu tarz eşyaları seviyorum. Çoğu zaman odamda böyle eşyalar bulundururum. Arkadaşlarıma hediye etmeyi de severim” (K9); “Bu eşyalar çok hoş. İnkânım olsa tüm evi eski eşyayla donatırım. O kadar çok seviyorum” (K2). Bir katılımcı ise eski moda eşyaların ait olduğu dönemde anlamlı olduğunu şu sözlerle vurgulamaktadır: “Kafede bulunan retro eşyalar ilgimi çekiyor, ancak evimde bu eşyalardan yok. Eski dönemde daha güzellermiş bence. Odamda bu eşyalardan olsa nereye koyacağımı bilemem. Oldukları yerlerde daha güzeller” (K10).

İnsanlar, doğrudan bireysel deneyim yoluyla oluşan kişisel nostaljinin yanı sıra bir başkasının yaşadığı deneyim sonucunda da dolaylı olarak kişilerarası nostalji yaşayabilmektedir (Holak vd., 2006). Dolayısıyla insanlar, eski dönemleri yaşamamış olsa bile o dönemi yaşayan kişilerden dinleyerek veya film ve dizilerden izleyerek nostalji duygusunu hissedebilmektedir. K13’ün verdiği yanıtlar, bu duruma örnek teşkil etmektedir: “Benim zamanımda bu eşyalar yoktu. O yüzden geçmişimi hatırlatmıyor ama ailemden dolayı o dönemi bildiğim için huzur veriyor ve bana yabancı gelmiyor. Çünkü filmlerde ve dizilerde bu eşyaları görüyoruz” (K13). K7’nin görüşü de bu durumu destekler niteliktedir: “Yeni jenerasyon olduğum için geçmişimi çok hatırlatmıyor, ama kendi ütopyama dahil edebildiğim için seviyorum. Bu eşyalar bana kendi çocukluğumdan ziyade eski sinemaları, filmleri hatırlatıyor” (K7). Buna benzer diğer bir örneği de K2

vermektedir: *“Bu eşyaları ben kullanmadım. Ama büyüklerimin evinde görmüştüm. Mesela şuradaki dikiş makinelerinden babaannem ve anneannemin evinde de vardı. O anları hatırlattı bana”* (K2). Katılımcılar arasında geçmiş döneme bizzat şahitlik ederek doğrudan nostalji duygusu yaşayan kişiler de bulunmaktadır: *“Bu tarz eşyalardan bizim köy evimizde de vardı. Mesela şurada duran plak ve kasetçalardan çok vardı. Kasetçaların kutularından kule yapardım. Bir an çocukluğum aklıma geldi”* (K23); *“Buradaki tüplü televizyonlar bana çocukluğumu hatırlatıyor. Biz de bu televizyondan kullandık. Hatta yakın zamana kadar duruyordu”* (K6); *“Ben de böyle bir evde büyüdüm. O yüzden geçmişi hatırlatıyor”* (K21).

Kafede Bulunan Retro Eşyaların ve Müziğin Kişilere Hissettirdikleri

Nostalji duygusunun harekete geçmesinde etkisi olan retro eşyalar, bireylere heyecan, hüznün, mutluluk, güven gibi farklı duygular hissettirmektedir. Katılımcıların ifadelerinden geçmişi hatırlatan unsurların çoğunlukla bireylere olumlu duygular hissettirdiği anlaşılmaktadır: *“Bu retro eşyaların içinde olmak bana huzur verdiği için buraya geliyorum”* (K16); *“Çocukluğumu hatırlattığı için yüzümde bir gülümseme oluyor, mutluluk veriyor bana”* (K23). K18, karşıtların bir arada bulunmasından duyduğu hoşnutluğu şu sözlerle ifade etmiştir: *“Açıkçası bu eşyalar, görsel bir şölen yarattığı için heyecanlandırıyor beni. Bu kadar farklı rengin bir arada uyum içinde olması, zor bir durum. Ama kafe, bu müthiş tasarımı sunuyor bize”* (K18). K5 ise retro eşyalarla fiziksel temas halinde olmanın verdiği pozitif duyguları şu sözlerle ifade etmiştir: *“Bu objeler beni hem heyecanlandırıyor hem de onlara dokununca bir hoşnutluk hissediyorum”* (K5). K6 ise retro eşyaları fotoğraflayarak onlara sahip olmanın hissettirdiklerini şöyle ifade etmiştir: *“Bir fotoğraf bile çekerek onlara sahip olma arzusu beni heyecanlandırdı. Çünkü bir fotoğrafla bile o an ona sahibim, o bende kalacak artık”* (K6). Nostaljinin yaşanmışlık boyutuna vurgu yapan katılımcılar ise görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir: *“Eski eşyaları görmek beni heyecanlandırıyor. Çünkü bazı insanlar, bu eşyalara dokundu. Acaba hangi insanlar dokundu? Hangi fotoğrafta yer aldı bu objeler?”* (K7); *“Bir yaşanmışlık olduğu için bu eşyalar beni heyecanlandırıyor. İnsanlar bu eşyalara dokundular ve her birinin bir öyküsü var”* (K8); *“İnsanın anılarına dokunduğu için beni duygulandırıyor”* (K14); *“Dedemin de bu eşyaları kullandığını bilmek beni heyecanlandırıyor”* (K20).

Katılımcıların çoğu, geçmişle bağlantı kurmada güçlü bir araç olan nostaljik müziklerin günümüzdekilerden daha kaliteli ve samimi olduğu kanısındadır. Bu

nedenle 70, 80 ve 90'lı yıllara ait müzikler, hem bu yıllarda yaşayan bireyler hem de gençler tarafından yeniden dinlenmeye başlamıştır. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri, bu tarz müziklerin geçmişinin çok eskilere dayanmasına rağmen günümüzde modasının halen sürüyor olmasıdır. K8 ve K6, bu durumu şöyle ifade etmektedir: “*Nostaljik müzikler, ilgi alanım. Hala da o müziklerin daha iyi olduğu kanısındayım. Yeni çıkan müziklerin çok çabuk tüketildiğini düşünüyorum ama eskiler öyle değil, eskiler hiç ama hiç eskimiyorlar*” (K8); “*Yeni bir pop şarkı çıktığında hoşuma gidiyor ama ertesi sene dinlemiyorum o şarkıyı. Çünkü çok çabuk modası geçiyor. Ama eski şarkılar, her zaman popüler benim için. Her seferinde yeni çıkan bir şarkı gibi dinliyorum. Bende hiç modası geçmiyor*” (K6).

Eski müziklerle günümüz müziklerini farklı yönlerden kıyaslayan katılımcılar da bulunmaktadır. K19, eski dönemlerdeki müziklerin daha fazla zaman ve emek harcanarak yapıldığını şu sözlerle aktarmaktadır: “*Eski zamanda yapılan müziklerde bir çaba olduğunu düşünüyorum. Günümüzde bir sanatçı neredeyse her ay albüm çıkarıyor. Bu nedenle nostaljik müzikleri daha değerli buluyorum*” (K19). K6'nın görüşü de bu durumu desteklemektedir: “*Her yerde klasik pop çalıyor. Bu durum, gerçekten çok bunaltıcı olmaya başladı. Bu nedenle nostaljik müzik seven biri olarak eski müziklerin kalitesinin zirvede olduğunu düşünüyorum*” (K6). Bu duruma diğer bir örneği K7 vermektedir: “*Bu müzikler bana dinginlik veriyor. Diğer şarkılar alelade yazılmış gibi. Ama nostaljik müziklerde şiirsel bir estetik var ve onlar daha özenilerek yazılmış*” (K7). K18, nostaljik müziklerin insanların yaratıcı düşünmelerine yardımcı olduğunu vurgulamaktadır: “*Tüm müziklerin temeli eskiden gelir. O yüzden bu mekânın aurasıyla beraber müziğin de birleşmesi, güzel bir sinerji oluşturuyor. Bu da insanın fikirlerini dışa vurmasında önemli bir etken oluyor ve çok daha yaratıcı düşünmemizi sağlıyor*” (K18). K7 ve K20, nostaljik müziklerin insanı sakinleştirdiğini şu şekilde ifade etmiştir: “*Diğer kafelerde müzikler çok gürültülü oluyor ama bu müzikler insanı sakinleştiriyor*” (K20); “*Şu an çalan müzik beni sakinleştiriyor, güzel bir ortam oluşturuyor. Müzikle ortamın uyumlu olması da hoşuma gidiyor*” (K17). Diğer bir katılımcı da nostaljik müziklerle ilgili görüşlerini şöyle ifade etmiştir: “*Nostaljik müzikler, bu kafenin en önemli parçalarından biri. Türkçe, Fransızca ve İngilizce müzikler çalıyor. Müzikler eski, ama çok ünlü. Eski filmlerde duyduğum müzikleri burada dinlemek çok güzel*” (K1).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, Y Kuşağı tüketicilerinin nostaljiye olan eğilimi incelenmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgulardan hareketle, katılımcıların Y Kuşağı tüketicilerini temsil eden genç bireylerden oluşmasına rağmen nostalji eğilimlerinin mevcut olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bilindiği gibi nostalji eğilimi olan postmodern bireyler, yalnızca geçmişi yaşamayı değil, geçmiş ve geleceğin bağlarını koparmadan bugünü yaşamayı arzulamaktadır (Odabaşı, 2004: 82). Postmodern bireylerin bu arzuları, onları bugünün koşullarıyla nostalji yaşayabilecekleri mekânlara yönlendirmektedir. Bu çalışmada da katılımcıların nostalji duygusu yaşamak için nostaljik içeriğe sahip bir kafeyi tercih etmeleri, bu duruma örnek teşkil etmektedir. Aynı zamanda karşıtları bir arada görmekten rahatsız olmayan postmodern bireyler, farklı dönemlere ait farklı objeleri aynı ortamda görmekten heyecan duymaktadır. Katılımcıların tercih ettikleri kafenin de 1970, 80 ve 90'lı yıllara ait pek çok farklı unsuru bir arada bulundurmasının bireylere yaşattığı olumlu duygular, bu durumu desteklemektedir.

Çalışmadan elde edilen bulgulardan, katılımcıların kafe hakkındaki ilk bilgiyi arkadaş tavsiyesi sayesinde, sosyal medya aracılığıyla ve tesadüfi bir şekilde edindikleri anlaşılmıştır. Sosyal medya aracılığıyla kafeden haberdar olan katılımcılar, en çok Instagram aracılığıyla ilk bilgiyi edinmişlerdir. Bu durum, görüşmeye katılan bireylerin 18-27 yaş arasındaki Y Kuşağı'nı temsil eden gençlerden oluşması nedeniyle, bu gençlerin fotoğraf ve video paylaşımı, buldukları mekânı bildirme gibi çeşitli amaçlarla sosyal medyayı aktif olarak kullanmalarına bağlanabilir. Katılımcıların kafeyi tercih etmelerinde, çoğunlukla hem gidilen mekânın nostaljiyi yansıtması hem de bireylerin günlük yaşamlarında da nostaljiye ve retro ürünlere ilgi duymaları etkili olmuştur. Kafenin atmosferinin kendilerine huzur ve mutluluk verdiğini belirten katılımcıların büyük bir kısmı, kafeye ilk defa gelmesine rağmen buraya tekrar gelmek istemektedir.

Kafeyi ziyaret eden bireylerin çoğu, retro ürünlere ilgi duymaktadır. Retro ürünleri günlük yaşamın her alanında görmek istediklerini ifade eden katılımcıların giyim, aksesuar, dekorasyon ve müzik tercihlerinde geçmiş dönemleri yansıtan öğeler etkili olmaktadır. Y Kuşağı tüketicilerinin büyük bir kısmı, yaşları itibariyle geçmiş döneme tanıklık etmese de o dönemde yaşamış olan büyüklerinin anlatıları ve geçmiş dönemi yansıtan müzik ve filmler sayesinde nostalji duygusu hissetmektedir. Buradan hareketle, nostalji duygusunu yalnızca ileri yaştaki bireylerin değil genç yaştaki bireylerin de yaşayabileceğini söylemek

mümkündür. Hemetsberger vd., (2012) ve Güzel ve Yolbulan Okan'ın (2016) çalışmaları da bu durumu destekler niteliktedir.

Nostaljik bir özellik taşıyan kafeyi ziyaret eden katılımcılar, kafede bulunan eski eşyalar sayesinde huzur, güven, mutluluk gibi olumlu duygular hissetmektedir. Bilsel Engin ve Anul Yılmaz (2020) tarafından yapılan bir çalışmada da bu sonuçlar desteklenmektedir. İlgili çalışmada, Y Kuşağı bireylerinin geçmişe ve aileye özlem duyma, ait olma ihtiyacı ve güven hissi, özgün olma isteği ve onaylanma hissi gibi motivasyonlardan dolayı retro ürün ve deneyimleri tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Kafenin farklı yıllara ait eski eşyaları içinde barındırarak görsel bir uyum yakalamış olması, geçmiş dönemlerde yaşayan insanların bu eşyaları kullandıklarını bilmenin verdiği hoşnutluk, eski eşyalara dokunmak ve bunların fotoğraflarını/videolarını çekebilmek, bu olumlu duyguları harekete geçirmektedir. Teknoloji ile iç içe olan Y Kuşağı'nın geçmişe bu denli bağımlı olmasında, teknolojinin oluşturduğu veya oluşturabileceği olumsuzluklardan dolayı bireylerin geleceğe dair endişelerinin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Diğer yandan, nostaljik müziklerin daha samimi olduğu kanısında olan katılımcıların görüşleri, eski müziklerin bireyler için daha anlamlı olduğu, çok çabuk tüketilemediği ve günümüz müziklerine göre daha fazla çaba gerektirdiği yönündedir.

Geçmiş ve geleceği bugün yaşamayı arzulayan Y Kuşağı tüketicileri, retro ürünler ve markalar ile duygusal bir bağ kurabilmekte ve onları tüketerek kendini geçmişin bir parçası olarak görmek isteyebilmektedir. Bu tüketicilerin nostaljik içerikli sembol, ürün ve markalara ulaşmalarında ise retro pazarlamaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda, Y Kuşağı'na yönelik ürünlerin pazarlanmasında tüketicileri geçmişe götüren retro öğelerin de kullanılması, yalnızca ileri yaştaki bireylerin değil genç yaştaki bireylerin de nostalji duygusu yaşamasına olanak tanımaktadır. Özellikle, Y Kuşağı'na yönelik mekânların düzenlenmesinde, atmosfer, müzik, koku ve renk gibi fiziksel kanıtlar, retro ürün pazarlamacıları tarafından göz önünde bulundurulması gereken unsurlardandır. Televizyon ve basılı medyaya daha az ilgi duyan Y Kuşağı tüketicileri (Tükel, 2014: 15), mekân, alışveriş, giyim, aksesuar gibi tercihlerinde çoğunlukla internette yararlanmaktadırlar. Bu nedenle, retro ürün pazarında yer alan Y Kuşağı tüketicilerine yönelik markalama ve pazarlama stratejilerinde sanal mecraların önemi göz ardı edilmemelidir.

Konu ile ilgili gelecekteki çalışmalarda, doğrudan nostalji yaşayan Y Kuşağı tüketicileri ile dolaylı olarak nostalji yaşayan Y Kuşağı tüketicilerinin nostaljiye

olan eğilimlerinin karşılaştırmalı olarak incelenebilir. Z Kuşağı da genç bireylerden oluştuğu için ileride yapılacak olan araştırmalara dâhil edilebilir. Ayrıca, genç ve yaşlı bireylerin nostalji unsurlarında önem verdiği öğelerin neler olduğu karşılaştırılabilir. Ek olarak, Y Kuşağı tüketicilerinin nostalji eğilimleri, coğrafi ve kültürel farklılıklar ele alınarak incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Altundağ, N. (2011). Değerlere Hitap Eden Pazarlamanın Nostalji Boyutu. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 265-273.
- Andera, B., Gabriella, H.-C., ve Timea, J. (2016). Y and Z Generations at Workplace. *Journal of Competitiveveness*, 8(3), 90-106.
- Armstrong, G., Adam, S., Denize, S., ve Kotler, P. (2014). *Principles of Marketing*. Australia: Pearson.
- Aydın Öztürk, T. (2015). Postmodernizmin Zaman Algısı: "Müzikte Nostalji Modası". *Medeniyet Sanat, İMÜ Sanat ve Tasarım Fakültesi Dergisi*, (1), 31-42.
- Aytaç, Ö. (2006). Tüketimcilik ve Metalaşma Kıskaçında Boş Zaman. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(11), 27-53.
- Azizağaoğlu, A., ve Altunışık, R. (2012). Postmodernizm, Sembolik Tüketim ve Marka. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 33-50.
- Batı, U. (2014). *Tüketim Kültüründe Yeni Bir Akım: Endüstrileşen Nostalji ve Pastiş Kültürü*. <https://docplayer.biz.tr/1534223-Tuketim-kulturunde-yeni-bir-akim-endustrilesen-nostalji-ve-pastis-kulturu.html>. [Erişim Tarihi: 01.05.2019].
- Bilsel Engin, H., ve Anul Yılmaz, N. (2020). Retro Ürün ve Deneyim Tüketen Y Kuşağı Üzerine Bir Araştırma. *Kurgu Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli İletişim Dergisi*, 28(1), 231-243.
- Bozok, D., Açıksözlü, Ö., Şahin, N., ve Varol, İ. (2014). Turistlerin Kişilik Özellikleri ile Postmodern Turizme Eğilimleri Arasındaki İlişkiyi İncelemeye Yönelik Bir Araştırma-Balıkesir İli Örneği. *In 9th International Conference: New Perspectives In Tourism And Hospitality*, (s. 849-871). Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi.

- Brown, S. (2001). *Marketing: The Retro Revolution*. London-Thousand Oaks-New Delhi: SAGE Publications.
- Brown, S. (1993). Postmodern Marketing. *European Journal of Marketing*, 27(3), 19-34.
- Bush, A. J., Martin, C. A., ve Bush, V. D. (2004). Sports Celebrity Influence on the Behavioral Intentions of Generation Y. *Journal of Advertising Research*, 44(1), 108-118.
- Cova, B., ve Cova, V. (2002). Tribal Marketing the Tribalisation of Society and Its Impact on the Conduct of Marketing. *European Journal of Marketing*, 36(5/6), 1-27.
- Davis, F. (1979). *Yearning for Yesterday: A Sociology of Nostalgia*. New York: The Free Press.
- Demirel, S., ve Yegen, C. (2015). Tüketim, Postmodernizm ve Kapitalizm Örgüsü. *İlef Dergisi*, 2(1), 115-138.
- Doğaner, M., ve Çakır, F. (2018). Retro Pazarlama Yaklaşımı Üzerine Literatür Taraması. *International Congress of Political, Economic and Financial Analysis*, (s. 1207-1214). Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi.
- Eser, Z. (2007). Nostaljinin Pazar Bölümleme Değişkeni Olarak Kullanılması Üzerine Kavramsal Bir Çalışma. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*(1), 115-130.
- Featherstone, M. (2005). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü* (2. Baskı). (Çeviren, Küçük, M.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Glesne, C. (2013). *Nitel Araştırmaya Giriş*. (Çeviren, Ersoy, A. ve Yalçınoğlu, P.) Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gökalliler, E., ve Arslan, Z. (2015). Geçmişle Bağ Kuran Bir Pazarlama Yaklaşımı: Retro Pazarlama Perspektifinden Tüketicilerin Marka Kimliği ve Marka İmajına Bakış Açılımları Üzerine Bir Araştırma. *Global Media Journal TR Edition*, 6(11), 240-260.

Grebosz, M., ve Pointet, J.-M. (2015). The “Retro” Trend in Marketing Communication Strategy of Global Brands. *Journal of Intercultural Management*, 7(3), 119-132.

Güleç, M., ve Muti Tabanlı, S. (2018). Y Kuşağı Tüketicilerinin Retro Ürün Algılarının Demografik Değişkenler Açısından Araştırılması. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 5(25), 2055-2064.

Güzel, E., ve Yolbulan Okan, E. (2016). Nostaljiye Genç Bakış: Nostalji İçerikli Reklamların Postmodern Bireyler Üzerindeki Etkisi. *Business and Economics Research Journal*, 7(3), 137-154.

Hemetsberger, A., Kiitinger-Rosanelli, C., ve Mueller, B. (2012). "Grandma's Fridge is Cool"-The Meaning of Retro Brands for Young Consumers. *Association for Consumer Research*, 38, 242-248.

Holbrook, M. B., ve Schindler, R. M. (1991). Echoes of the Dear Departed Past: Some Work in Progress on Nostalgia. *Advances in Consumer Research*(18), 330-333.

Holbrook, M. B. (1993). Nostalgia and Consumption Preferences: Some Emerging Patterns of Consumer Tastes. *Journal of Consumer Research*, 20(2), 245-256.

Holbrook, M. B., ve Schindler, R. M. (1996). Market Segmentation Based on Age and Attitude Toward the Past: Concepts, Methods, and Findings Concerning Nostalgic Influences on Customer Tastes. *Journal of Business Research*, 37(1), 27-39.

<http://www.radikal.com.tr/turkiye/liseli-olmak-zor-zenaat-1-710374/> [Erişim Tarihi: 09.06.2019].

Karadağ Koşay, E. (2015). *Postmodernizmin Modernizme Karşıt Söylemlerinde İnsan ve Sanat*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.

Kayaman, R., ve Erkin Armutlu, C. (2003). Postmodern Tüketici Kavramının Pazar Bölümlenme Kavramına Etkileri: Postmodern Klanlar. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 1-18.

Kezer, P. (2012). *Postmodern Tüketicinin Değişen Satın Alma Davranışı: İçgüdüsel Alışveriş*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Kırılmaz, H., ve Ayparçası, F. (2016). Modernizm ve Postmodernizm Süreçlerinin Tüketim Kültürüne Yansımaları. *İnsan ve İnsan Bilim Kültür Sanat ve Düşünce Dergisi*, 3(8), 32-58.

Kozak, N. (2001). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu.

Lefi , L., ve Gharbi, A. (2011). Nostalgia and Brand Attachment: Theoretical Framework and Application in the Case of a Tunisian Advertising. *Journal of Business Studies Quarterly*, 3(1), 187-200.

Lower, J. (2008). Brace Yourself Here Comes Generation Y. *Critical Care Nurse*, 28(5), 80-85.

Odabaşı, Y. (2004). *Postmodern Pazarlama-Tüketim ve Tüketici* (3. b.). İstanbul: Kapital Medya.

Otay Demir, F. (2008). Pazarlamanın Nostalji Oyunu: Retro Markalama. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*(33).

Özhan, Ş., ve Altuğ, N. (2017). Demografik Değişkenler Açısından Nostalji Eğilimini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 337-350.

Pınarbaşı, F., ve Aysuna, C. (2017). Retro Marka Deneyiminin Yeniden Satın Alma Niyeti ve Marka Bağlılığı Yaratmadaki Rolü. *İşletme ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 13-25.

Seymen, A. (2017). Y ve Z Kuşak İnsanı Özelliklerinin Milli Eğitim Bakanlığı 2014-2019 Stratejik Programı ve TÜBİTAK Vizyon 2023 Öngörülleri ile İlişkilendirilmesi. *Kent Akademisi*, 10(4), 467-489.

Sönmez, A., ve Karataş, C. (2010). Postmodern Pazarlama. *Ulusal Meslek Yüksekokulları Öğrenci Sempozyumu*, (s. 1-20). Düzce: Düzce Üniversitesi.

Şahin, A. (2007). Kitap İncelemesi: Postmodern Pazarlama Tüketim ve Tüketici. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 12(2), 359-366.

Şekeroğlu, S., ve Baş, M. (2019). Post-modern Pazarlamada Retro Pazarlamasının Rolü.

Toffler, A. (2008). *Üçüncü Dalga: Bir Fütürist Ekonomi Analizi Klasığı* (1. Baskı). (Çeviren, Yeniçeri, S.) İstanbul: Koridor Yayıncılık.

Trout, J. (2004). *Trout on Strategy: Capturing Mindshare, Conquering Markets*. Tata McGraw-Hill Education.

Tükel, İ. (2014). Tüketimin Yeni Aktörleri: "Y Kuşağı". *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, 15.

Yazıcı, B. (2019). *Yeni Lüks Kavramı Bağlamında Y Kuşağı ile Evrilen Tüketim ve Y Kuşağının Lüks Kavramına Bakışı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Washburn, E. R. (2000). Are You Ready for Generation X? Changing World View. *Physician Executive*, 26(1), 51-58.

Yıldırım, A., ve Şimşek , H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, A., ve Uzunçelebi, H. (2015). Modern Tüketim Kültüründen Postmodern Tüketim Kültürüne Geçişin Elektronik Ticaret Üzerinde Oluşturduğu Etkiler. *Atatürk İletişim Dergisi*(9), 13-34.

Zemke, S., Raines, C., ve Filipczak, B. (2013). *Generations at Work: Managing the Clash of Boomers, Gen Xers, and Gen Yers in the Workplace*. Library of Congress Cataloging in Publication Data.

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

ÖĞRENCİLERİN MODA FOTOĞRAFLARINDA TARİHİ VE ATIL MEKÂN KULLANIMININ DEĞERLENDİRİLMESİ*

Hicran Hanım HALAÇ

Doç. Dr.

Eskişehir Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi

E-mail: hhhhalac@eskisehir.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-8046-9914

Handan BARAN¹

Misafir Öğretim Görevlisi

Eskişehir Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi

E-mail: handanbaran@eskisehir.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-5876-7736

Öz

Moda ve mimari alanları birbirlerini besleyen ve etkileyen iki alandır ve çoğunlukla birbirlerini araç olarak kullanarak görsel etkiyi artırma eğilimindedirler. Bu düşünceden hareketle, Anadolu Üniversitesi, Moda ve Tekstil Tasarımı bölümü öğrencilerinin tasarımlarını sergilemek için çektikleri moda fotoğraflarında mekân seçimlerine ilişkin durumlar ortaya konmuş ve yorumlanmıştır. Çalışma Anadolu Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Moda ve Tekstil Tasarımı Bölümü mezun öğrencilerinin portfolyolarında

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ **Sorumlu Yazar:** handanbaran@eskisehir.edu.tr

Atf (APA): Halaç, H. H. & Baran, H., (2021), Öğrencilerin Moda Fotoğraflarında Tarihi ve Atıl Mekân Kullanımının Değerlendirilmesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 13 (1): 44-63.

Lisans: Bu makalenin kullanım izni Creative Commons Attribution-NoCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND3.0) lisansı aracılığıyla bedelsiz sunulmaktadır.

kullandıkları moda fotoğraflarının yorumlanması ve değerlendirilmesiyle sınırlıdır. Bu çalışma, moda tasarımı öğrencilerinin moda fotoğrafı ile ilgili var olan bilgilerini tazelemek ve konuyla ilgili farkındalık sağlamayı umarak faydalı olmayı amaçlamıştır. Aynı zamanda moda fotoğrafı çekmenin yöntemleri hakkında moda tasarımı öğrencilerine katkıda bulunması açısından ve tarihi yapıların ve atıl durumdaki binaların görsel bir şölen oluşturularak moda fotoğraflarında mekân olarak kullanılması, bu mekânların işlevinin artırılması bakımından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: *Moda Defileleri, Moda Fotoğrafçılığı, Mimari Yapı*

Alan Tanımı: *Sanat- Tasarım*

EVALUATION OF THE USE OF HISTORICAL AND DILAPIDATED BUILDINGS IN FASHION PHOTOGRAPHY

Abstract

Fashion and architecture are two areas that feed and affect each other. They tend to increase the visual impact by using each other as tools. With this in mind, Anadolu University, Fashion and Textile Design Department students' fashion photographs, the location of the selection of space have been revealed and interpreted. This study is limited to the interpretation and evaluation of fashion photographs of students of The Department of Fashion and Textile Design of the Faculty of Architecture and Design of Anadolu University. This study aims to refresh the existing knowledge of fashion designers and fashion design students about fashion photography and to raise awareness on the subject. It is also important for fashion design students to contribute to the methods of fashion photography. The use of historical buildings and idle buildings as a space in fashion photography by creating a visual feast is important in terms of increasing the function of these spaces.

Key Words: *Fashion Shows, Fashion Photography, Architectural Structure*

JEL Code: *Z00*

1. GİRİŞ

Günümüzde sanat eseri kadar sanat eserinin sergilenmesi üzerinde de farklı anlayış ve yaklaşımlar benimsenmektedir. Gelişen teknolojik gelişmeler ve etkileşimler sayesinde sanat eseri sergileme, sanatçının ve tasarımcıların üstünde düşündükleri bir konu olmaya başlamıştır. Sanat eserinde sergileme,

odaklanması gereken konuya; ulaşılmak istenen hedef kitleye ve sergilenen yapıtların niteliğine göre değişkenlik gösterir. (Ayan, 2013: 142). Sanat eseri ve tasarımlarının sergilenmesinde ve yayılmasında fotoğrafın önemi ve etkisi büyüktür. Fotoğraf görsellik ve ürünlerin sergilenmesi açısından kolaylık sağlamaktadır.

Moda, günümüzde hayatımızın ayrılmaz bir parçası konumuna gelmiş ve endüstriyel bir sektöre dönüşmüş bir kavramdır. Hem bireysel, hem de toplumsal bir ihtiyaç olarak kabul edilen modanın, kendine ait bir görsel dili olduğu kabul edilmektedir (Dayı, 2006:2). Görsel sanatların birçok dalında olduğu gibi fotoğrafta da görsel dilin kullanımı önemlidir. Artık Grafik Tasarım Ajansları birimleri reklâma göre, reklâmda kullanılacak biçime göre ve vurguya göre fotoğraf çekimi yaptırmaktadırlar. Bu nedenle fotoğraf sanatı görsel dilin ifadesi bağlamında vazgeçilemez bir yere sahiptir. Fotoğraf sanatı birçok sanatsal yapıya katkıda bulunmuş ve günümüze dek gelen belge ve kaynak niteliği taşıyan eserler ortaya koymuştur. Bu nedenle fotoğrafın görsel dilin ifadesinde yeri vazgeçilemez olmuştur (Dönmez, 2010: 25).

Fotoğrafın 1839 yılında keşfinin ardından moda ile ilişkisi artmış ve bu iki alanın birliktelikleri sonucunda moda fotoğrafçılığı ortaya çıkmıştır. Moda fotoğrafçılığı, sosyal bir kavramdır. Yani moda fotoğrafçılığını toplumdan uzak düşünmek mümkün değildir. Toplumun yaşadığı her olgudan ve olaydan etkilenmiştir (Uçak, 2016, 85). Dünyada yaşanan teknolojik, bilimsel, sanatsal, sosyo-politik her durumdan kendi payına düşeni almıştır (Erel, 2010: 20).

Modanın toplumsal yaşama karışmasında en hızlı araç fotoğraf olmuştur. Modanın, özellikle de görsel açıdan bir kimlik oluşturması durumu kanıtlamaktadır (Yelmen, 2011:107). Moda fotoğrafları, bir markanın reklamını yapmaktan çok farklı projelerdir. Dönemi yansıtan, kişileri, toplulukları ve toplumları etkileme gücü olan; dergi, gazete, billboard ve binaları kaplayan bu fotoğraflar, çok kalabalık bir kadroyu besleyen oldukça büyük bir sektörü ardında saklar. (Erel, 2010: 19).

1920'li yıllarda fotoğrafçılar yaratıcılıklarını daha fazla kullanabilmeleri sebebiyle moda fotoğrafçılığına değer vermeye başlamışlardır. Çünkü klasik bir ürün tanıtımından ziyade hayal güçlerini kullanabilecekleri işler yapmalarına imkân tanınmaktadır. (Şenol, 2007:3). 20. yy. başlarında giysi tanıtımı, moda fotoğraflarının basında yer almasıyla giderek hızlanmış ve moda fotoğrafı bu yönde kullanılmıştır. Doğal olarak bir ürünün tanıtılabilmesi, satılabilmesi görülür

olmasıyla mümkündür. (Berber, 2010: 48). Modada fotoğraf, belli bir ürüne dair bir ihtiyaç yaratmak ve tüketicinin belirlenen bir ürünü istemesini sağlamak bu isteği harekete geçirmek ve satınalma işlemine dönüştürmek için kullanılabilir. Bir ürünü satabilmenin en etkili yolu onu en iyi şekilde tanıtmaktır ve şüphesiz ki bunu bir görselle desteklemektir (Levi, 2008: 17). Bu nedenle bir moda ürününün nihayi müşteri kitlesine ulaşması için moda fotoğrafı en az reklam kadar önemlidir.

Bu çalışma, moda tasarımcılarının ve moda tasarımı öğrencilerinin moda fotoğrafı ile ilgili var olan bilgilerini tazelemek ve konuyla ilgili farkındalık sağlamayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda moda fotoğrafı çekmenin yöntemleri hakkında moda tasarımı öğrencilerine katkıda bulunması açısından önemlidir. Tarihi yapıların ve atıl durumdaki binaların görsel bir şölen oluşturularak moda fotoğraflarında mekân olarak kullanılması, bu mekânların işlevinin artırılması bakımından önemlidir.

Çalışmada örneklem olarak alınan Anadolu Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Moda Tasarımı Bölümünün 2018 yılında ismi değiştirilerek Eskişehir Teknik Üniversitesi olmuştur. Çalışmanın veri toplama aşamasında Anadolu Üniversitesinden 2017-2018 yılı arası mezun olan öğrencilerin portföylerinde kullandıkları moda fotoğraflarına yer verilmiş olup, öğrenciler şuan mezun durumundadırlar. Yapılan çalışmanın mezun öğrenciler üzerinden değerlendirilmesinin sebebi, lisans düzeyinde eğitim almış ve moda fotoğrafçılığı konusunda 4 yıllık okul deneyimlerinin olduğu düşüncesinden yola çıkılmıştır. Çalışmada kullanılan moda fotoğrafları için tasarımcılardan izin belgesi alınmıştır.

Moda Tasarımı öğrencilerinin moda fotoğrafı mekânı olarak tarihi ve atıl binaları kullanma durumlarının ortaya konmasının amaçlandığı bu çalışmada, öğrencilerin mevcut moda çekimlerinin değerlendirilmesi ve ortaya konması planlanarak belgesel tarama yöntemi kullanılmıştır. Aynı zamanda çalışmada literatür çalışmasının yanı sıra, mezun öğrencilerle görüşme yapılarak, portföylerindeki moda fotoğrafları mekân seçimi açısından yorumlanmıştır.

2. MODA FOTOĞRAFÇILIĞININ BİLEŞENLERİ

Başarılı bir moda fotoğrafçısı olmak için doğru renk, gölge, çizgi ve ışığı görebilecek bir göz gereksinimine ihtiyaç vardır. Bunun yanında moda stillerinin yakından takip edilmesi, fotoğrafçı açısından artı bir değer olacaktır (Tekkılıç, 2012: 14). Şenyapılı'dan aktaran; Tosun'a göre; mekân kullanımı, stüdyo çekimi

ile kıyaslandığında gerçekçilik açısından daha avantajlıdır. Ancak, stüdyo çekiminin de kontrollü bir çevrede olması dolayısıyla avantajları vardır: istenen görüntüler rahatlıkla elde edilebilir (2011: 9). Konu seçiminden, fotoğraflanan ana, fotoğraf makinesi tercihinden oluşturulan biçime kadar her şey fotoğrafçının marifetidir (Özdamar, 2013: 123). Resimde ve fotoğrafta görsel bir pencerenin aralandığı anlaşılmaktadır. Her bir sanatçı, farklı birer yöntem ancak aynı sınırlı alan ile sabit bir pencereden mekân yolculukları çizmekte ya da bir kareye almaktadır (Çağlar, 2002:118).

“Ekip söz konusu olduğunda bahsedilen yalnızca fotoğrafçı ve yaratıcı kısımla ilgilenen sanat yönetmeni değildir. Çekim öncesinde yerine getirilmesi gereken işler düşünüldüğünde fotoğrafı çekilecek ürünle beraber kullanılacak olan aksesuarların veya fonun bulunması; objenin çekime hazırlanması; ışıkların kurulması ve ölçülmesi; çekim esnasındaki görevler düşünüldüğünde bir efekt kullanılıyorsa (rüzgar, kar, su, vb.) bunun sağlanması; kimi zaman reflektör tutulması ve çekim sonrası görevler düşünüldüğünde de fotoğrafın üzerinde düzeltmeler yapılması ve yayınlanacağı son hale gelene kadarki işlemler, yine birçok kişiyi gerektiren uğraşlı işlerdir” (Levi, 2008:44). Kompozisyon bir düzen işidir ancak yeri geldiğinde zıtlıklar arasındaki uyumu, bağlantıyı görebilmektir. Işık-gölge, yatay-dikey, düzlük-eğrilik, netlik-fluluk gibi fotoğrafı oluşturan öğelerin arasındaki denge belli bir düzeni oluşturur. Fotoğrafta anlatılmak istenen, bu öğeleri kişinin nasıl kullanacağına bağlıdır. Bu dengeyi yerli yerine oturttuğumuz zaman konu kendiliğinde ortaya çıkmış olur. Bu dengeyi oluşturmak ise kişinin kompozisyon bilgi ve becerisine bağlıdır (Batuk, 2013: 65).

Kurgusal fotoğraf Çeçen’e (2015:6-7) göre; dört aşamada ortaya çıkmaktadır. Bu aşamalara kısaca değinmek gerekirse;

- **Düşünce Aşaması:** Fotoğraf sanatçısının, düşünce yapısına göre, sanatçının kimlerden, nelerden etkilendiği, hayal dünyası, kişisel zevkleri ve yaşam tarzına bağlı olarak şekillenebilir.
- **Çekim İçin Hazırlık Aşaması:** Ortamın düzeninden, modelin kıyafetine, makyajına, saçına ve görüntüde kullanılacak en ufak ayrıntıya kadar fotoğraf sanatçısının gözetiminde olması gereken bir aşamadır.
- **Çekim Aşaması:** Hazırlık aşamasında oluşturulan, kurgulanan modeller hazırlanır, çekim aşamasında hataya mahal vermemek için birden fazla alternatif kare çekilmektedir.

- Çekim Sonrası Aşama: Genellikle Adobe Photoshop ve Adobe Lightroom programları tercih edilen teknik müdahalelerdir.

Fotoğraf makinesi, artık sadece görüntüleri mekanik yolla çoğaltmaya yarayan bir alet değil, kendine özgü bir sanatsal normu olan, bireyin sanatsal bakış açısını yansıtabilen, fotoğrafın içerdiği anlam ve kodlar ile çok güçlü mesajlar aktarılmasını sağlayan bir teknik araçtır. Deklanşöre bas ve görüntüyü dondur; görüntü oluşturmak, imge oluşturmak bundan ibaret değildir. Eğer böyle olursa görüntü kirliliğinin oluşmasından başka bir işlem ve sonuç ortaya çıkmaz. Çekilen, dondurulan görüntünün bir içeriği bir anlamı olmalıdır (Arlı, 2017: 32). Fotoğrafta kompozisyon oluşturan unsurlar: ışık, yalınlık-sadelik, altın oran, çizgiler, denge, kadraj, bindirme, perspektif, leke ve form, doku, arka plan, derinlik, armoni, ritim, bakış ve hareket boşluğu, bütünlük, kontrast, yaşam öğelerini ekleme olarak belirlenebilir (Aydın, 2016:25-51). Fotoğraf kompozisyonu, moda tasarım ürününün tasarım aşamasından itibaren konsept ve tema eşliğinde kurgulanmalı, tasarım sürecinin bir parçası kabul edilmelidir. Kompozisyonu oluşturan öğeler tasarımla uyum yada zıtlık oluşturacak şekilde tasarımcının ihyiyacı çerçevesinde şekillenebilmektedir.

Araştırmaya katılan öğrenciler moda çekim mekânı olarak temalarına uygun mekân seçtiklerini ifade ederken, bazı öğrenciler karşıtlık oluşturmak dikkat çekmek için temalarına zıt ve farklı mekânlar da kullandıklarını belirtmiştir. Her iki durumda da moda fotoğrafçılığında amaç; tasarımın ilgi çekmesini ve kalıcılığını sağlamaktır.

3. MODA FOTOĞRAFINDA MEKÂN SEÇİMİ

Fotoğraf, bir nevi gözün uzantısıdır. Aynı zamanda, fotoğraf makinesinin, insan göz yapısına benzemesi şaşırtıcı değildir. Fotoğraflar gözün verdiği perspektifi kendi olanaklarınca göstermeye çalışır (Yıldırım, 2009:5). Fotoğraf çekiminde fotoğraf kadar mekân seçimi de oldukça önem taşımaktadır.

Mekân, öznenin yer kaygısına bulduğu çözümdür. Boşluğu algılamasını sağlayan, özünde yine o boşluğu taşıyan bir parçadır. Bu çözüm, güneşten ya da yağmurdan korunmak için yapılan bir saçakta olduğu gibi, en uçsuz bucaksız duyguların anlatıldığı yazılarda veya bir fotoğraf karesinde de kendini bulur. Her birindeki yaklaşım özde aynıdır. Çünkü aynı boşluğun ürünüdürler (Çağlar, 2002:2). Mekân kavramının soyutluğuna karşın yapıt, mekânda konumlanışıyla anlam kazanarak 'yer'e dönüşür, somut bir alan yaratır. Bu alan, hem sanatçı hem de izleyici için

yeni deneyim imkânları sunar. Sanat yapıtı varoluşuyla ve mekândaki konumlanışıyla boşluğu hem doldurur hem de biçimler. Zaman içinde yer niteliğini pekiştiren yapıt; sanatçı, izleyici ve hatta yapıtın kendisi için de bellek yaratır. Böylece yapıtın belleği şimdiye aktarılır (Baydar, 2017:845). Mekân, insanın içinde bulunduğu ortamın çerçevesi olmaktan çıkmış, zihninde zaman olgusu ile beraber şekillenerek kültürel bir öge haline gelmiştir. Sanatçının, var olduğu çağda karşılaştığı toplumsal olayların, etkileri ve bireysel yaşam koşulları karşısındaki tavırları, anlatım yöntemlerini farklılaştırmalarına sebep olmuştur (Uysal, 2014:4). *'Günümüz sanatının teknoloji ile olan bağlantılarının örüldüğü yüzyıl başında, gelişen sanat akımlarının etkisiyle, konu seçimleri ve objelerin yorumları, bilinen kompozisyon kurallarından farklılaşmıştır. Sanat vizyonu, özgür yorumlar ve bağlam değiştirmelerle şekillenerek, yeni söylemlere, anlamlara kavuşmuş ve değişime uğramıştır. Bu değişimin bir uzantısı olarak 1980'li yıllardan sonra, özellikle Avrupa'da anonim mimari yapılar- caddeler, evler, iç mekanlar, metro istasyonları, silolar, fabrika binaları, maden alanları vb.- tek başlarına yalın ve salt gerçeklikleri ile fotoğrafın konusu olmaya başlamışlardır. İnsandan arındırılmış olarak görüntülenen bu mekânlar, fiziksel özelliklerinin ötesinde, günümüz toplumunun tekdüze, can sıkıcı, modern yaşamının olumlu ve olumsuz yanlarını düşünsel boyutta dile getiren vizyonlar oluşturmaktadırlar' (Özdal, 1997:2).*

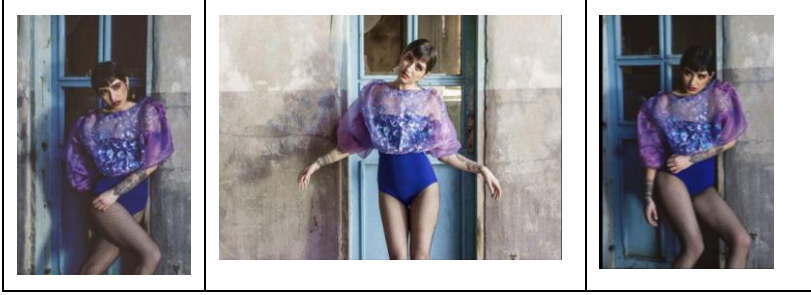
Mekân araştırması için ilk olarak nasıl bir mekân aradığını bilmek ve bulunabilecek yeri öngörmek gerekmektedir. Mekân seçiminde, kamera hareketleri gibi çekimle ilgili kısıtlar göz önünde bulundurulmalıdır. Aynı zamanda çekim yapılabilecek mekânların bilinmesi için de bilgi ve tecrübe gerekmektedir (Tosun, 2011: 65).

Bu açıdan moda fotoğrafındaki mekân seçiminde çeşitli kriterler oluşturulmalıdır. Seçilen mekânın renk, doku, ışık, dekor vb. özelliklerinden faydalanılması, mekanın iç ve dış özellikleri, moda tasarımında kullanılan tema ve konsept ile görsel yada hikayesel uyumu göz önünde bulundurulmalıdır.

4. MODA VE TEKSTİL TASARIMI BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN MODA FOTOĞRAFLARININ YORUMLANMASI

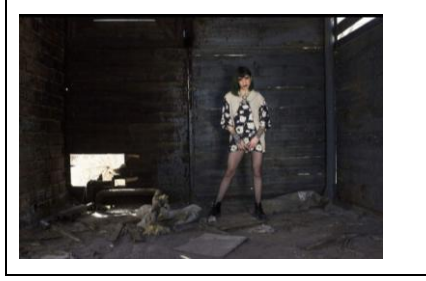
Moda tasarımı öğrencileri, derslerde oluşturdukları temaya göre mekân seçimlerini belirleyerek tasarladıkları ürün ve koleksiyonların çekimini gerçekleştirmektedirler. Fotoğraf 1, 2, 3, 4 ve 5’te görülen, öğrencilere ait moda fotoğrafları öğrencilerin izni alınarak değerlendirilmiştir.

Moda fotoğraflarında kullanılan mekânların yapılarına bakıldığında; Tülomsaş, 1894 yılında Anadolu-Osmanlı Kumpanyası adı ile Almanlar tarafından kurulmuştur. (Tülomsaş Tarihçe, 2020). Eskişehir CER Atölyesi’nin yapımına ise, temel ihtiyaçları karşılayacak atölyelerin inşaatı ile başlanmış, zamanla ihtiyaca göre yeni birimlerin eklenmesi ile büyüyen gelişmiştir (Ünal M., 2009:20). Ancak yapıların büyük bir kısmı hızlı trenin çalışmaya başlaması nedeniyle artık kullanılmamakta ve metruk durumdadırlar (“Arkitera, Eskişehir Demiryolu Binaları”, 2020).

Fotoğraf 1: Tasarım: Ayça Aybacı / Tema: Milenyum Uzay / Mekân: Eskişehir Eski TCDD Lojman

Moda Tasarımcısı Ayça Aybacı ‘Milenyum Uzay’ temasıyla hazırladığı tasarımlarının fotoğraf çekimleri, Eskişehir eski TCDD Lojman binalarında yapılmıştır. Mekan seçimi tercihinde atıl durumda olan binanın yıpranmış duvarları ve mavi boyalı kapı önünde yapılan moda çekimleri ile, zamanda eski ve yeni bir arada kullanarak tasarım üstündeki etkiyi artırmanın amaçlandığı düşünülmektedir.

Fotoğraf 2: Tasarım: Ayça Aybacı / Tema: Profeminizm / Mekân: Eskişehir Eski TCDD Lojmanı
Fotoğraf 2’de Moda Tasarımcısı Ayça Aybacı’nın bir diğer tasarımı ‘Profeminizm’ Fotoğraf 1’de de görülen Eskişehir Eski TCDD Lojman binalarındaki aynı mekânın başka bir bölümünde çekilmiştir. Mekânda yerdeki atıkların ve kirliliğin özellikle bırakılarak fotoğrafa dâhil edildiği tasarımcı tarafından belirtilmiştir.

Moda Fotoğrafında, mekânın eski ve atıl durumda oluşuyla, tasarımın yeni ve dimdik ayakta olması durumu arasındaki zıtlık kullanılarak tasarımın öne çıkması amaçlanmış olabileceği düşünülmektedir. Bu zıtlığın, etkiyi artırmak ve ilgi uyandırmanın bir yolu olduğu söylenebilir.

Mekân: Kurşunlu
Camii

Mekân: Kurşunlu
Külliyesi Şadırvanı

Mekân: Kurşunlu
Külliyesi Sıbyan Mektebi

Fotoğraf 3: Tasarım: Ayşenur Yaylalı / Tema: Estergon Kalesi/ Mekân: Eskişehir Odunpazarı Kurşunlu Külliyesi

Mekân: Gözyaşı Çeşmesi

Fotoğraf 4: Tasarım: Ayşenur Yaylalı / Tema: Estergon Kalesi/ Mekân: Eskişehir Arasta Çarşısı'nda Bulunan Gözyaşı Çeşmesi

Tasarımcı Ayşe Yaylalı tarafından yapılan Fotoğraf 3'teki moda çekiminde tasarım teması Estergon Kalesi olup, mekân olarak Eskişehir Odunpazarı Kurşunlu Külliyesi ve Eskişehir Arasta Çarşısı'nda bulunan Gözyaşı Çeşmesi seçilmiştir. Estergon Kalesi olarak seçilen tema ile hem Eskişehir Odunpazarı Kurşunlu Külliyesi'nin hem de Arasta Çarşısı'nın da içinde bulunduğu Odunpazarı bölgesinin tarihi bir mekân olmasının, moda fotoğrafı için tasarımcıya ilham verdiği söylenebilir.

Tasarımcılar ve tasarımcı adayları, tema ile mekân arasında paralellik tercih edebildiği gibi zıtlıkları da ortaya koyabilir. Örneğin, geçmiş zamandaki tarihi bir olaydan esinlenerek oluşturulmuş otantik bir giysi modern bir mekânda fotoğraflanarak dikkat çekebilir.

Fotoğraf 3'teki mekânlar; solda Kurşunlu Camii, ortada Kurşunlu Külliyesi Şadırvanı ve sağda Kurşunlu Külliyesi Sıbyan Mektebi'dir. Fotoğraf 4'te ise; Arasta Çarşısı'nda bulunan Gözyaşı Çeşmesi görülmektedir. Arasta Çarşısı, Odunpazarı bölgesinde olup Kurşunlu Külliyesi içinde değildir.

Zamanında Eskişehir Mevlevihanesi olan Kurşunlu Külliyesi, Odunpazarı bölgesinde yer almaktadır ve bir Cami'nin etrafında konumlanmış olan Şadırvan, Sıbyan Mektebi, Hanikah (Zaviye), Düşkünler Evi (Tabhane), İmaret, Matbah (Aşevi), Kervansaray yapılarından oluşmaktadır. Kurşunlu Cami, kare planlı ve üzerinde kurşun kaplı yüksek bir kubbesi olan bir yapıdır. Önünde beş adet kubbesi olan bir son cemaat yeri bulunmaktadır (Vakıflar Genel Müdürlüğü, Kurşunlu Külliyesi tescil fişi). Cami kapısının basık kemeri, birbirine geçmeli

siyah ve beyaz mermerlerle örülmüştür. Pencerelerin söve ve lentoları siyah mermerden yapılmıştır ve üstlerinde sivri sağır kemerler bulunmaktadır. Son cemaat kısmının kemerlerinde ve cephesinde renkli taşlar kullanılmıştır. Son cemaat yerinin kubbeleri ise, kalem işleri ile süslüdür ve ön taraftaki altı adet mermer sütuna oturan sivri kemerler ile taşınmaktadır. Sütunların kaideleri basit profilli olup, alt ve üst kısımlarında kurşun bilezikler bulunmaktadır. Sütun başlıklarının üst kenarları gülçeler ile süslüdür. Kesme taştan inşa edilmiş olan cami minaresi, kuzeybatıda son cemaat yerinin batı tarafının arkasında bulunmaktadır. Şerefesinin altı mukarnaslar ile süslü, korkulukların dışı nişlerle bezelidir. Sivri külahı kurşun kaplıdır (Eskişehir Kurşunlu Külliyesi Koruma, Onarım ve Yeniden Kullanım Projesi Raporu 1). Külliye'nin şadırvanı ise caminin kuzeyinde bulunmaktadır. Sekiz sütun ile taşınan kurşun kaplı kubbeli bir yapıdır (Vakıflar Genel Müdürlüğü, Kurşunlu Külliyesi tescil fişi). İçinde sekizgen planlı bir havuz mevcuttur (Eskişehir Kurşunlu Külliyesi Koruma, Onarım ve Yeniden Kullanım Projesi Raporu 1).

Kurşunlu Külliyesi'nin Sıbyan Mektebi, dikdörtgen planlı bir yapı olup ortasından geçen kemerle ikiye ayrılmıştır. Önde kare mekânı örten büyük bir kubbe vardır. Arkada ise dikdörtgen planlı küçük mekânı örten küçük bir kubbe ile yanlarda beşik tonozlar bulunmaktadır. Revak, dört yığma ayak tarafından taşınmaktadır. Ayaklar arasında devşirme sütunlar yer almaktadır. Sütun ve ayaklar birbirlerine sivri tuğla kemerlerle bağlanmıştır. Sütunlar, sütun başlıkları ve sütunların üzerindeki yastıklar devşirmedir ve geometrik bezemelidir. Başlıklar Bizans dönemine aittir. Yapının kemer, kubbe ve tonozları tuğladan örülmüştür. Duvar ve ayaklarda bir sıra taş üç sıra tuğla olarak almaşık örgülüdür. Pencere yanlarında bezemeli iki devşirme taş pano bulunmaktadır. Yapının doğu ve batı cephelerindeki kapı ve pencereler tuğladan sivri kemerli alınlıklıdır. Alınlıkların içi tuğladan ve bezemelidir. (Vakıflar Genel Müdürlüğü, Kurşunlu Külliyesi tescil fişi).

Gözyaşı Çeşmesi hikâyesi olan bir eserdir. Rivayete göre, Kırım Hanı Kırım Giray Han haremine yeni getirilen Polonya asıllı Dilara'ya âşık olur ancak Dilara hastalanır ve ölür. Giray Han çok üzülür ve bu aşkı ölümsüzleştirmek ister. Giray Han, İranlı sufi Mimar ve ressam Ömer'e "Bana öyle bir eser yap ki kederimi dünya bilsin!" "Dünya durdukça bu çeşme de benim gibi ağlasın" der. Usta mermeri oyarak acı ve yası üzerine işlemiştir. Öyle bir akustik ayarlar ki su damlalarının akışı ile ağlama ve hıçkırık sesleri oluşur. Böylece bu çeşme şiirlere konu olacak bir esere dönüştürmüştür. Bu çeşme Kırım'da Hansaray'da

bulunmaktadır ve Arasta Çarşısı'ndaki çeşme de onun birebir kopyasıdır. (“Kırım Üzerine Notlar 1”, 2020)

5a: Tasarım: Ecem Akkabak / Tema: Maskülenliğin Femeninliğe Dönüşümü / Mekân: Eskişehir, Odunpazarı, Yeni Sofça Köyü Okul Binası

5b: Tasarım: Ecem Akkabak / Tema: Maskülenliğin Femeninliğe Dönüşümü / Mekân: Yeni Sofça Köyü At Çiftliği

Fotoğraf 5. Tasarım: Ecem Akkabak / Tema: Maskülenliğin Femeninliğe Dönüşümü

Fotoğraf 5'e bakıldığında, Tasarımcı Ecem Akkabak'ın tasarladığı beş parçadan oluşan mezuniyet projesi görülmektedir. Tasarımcı tarafından “Maskülenliğin Femeninliğe Dönüşümü”nün ele alındığı tema seçiminde, mekân olarak Yeni Sofça köyünü seçen tasarımcı Fotoğraf 5a'da tasarımıyla aynı renk okul binasını arka fonda kullanarak fotoğrafa farklı bir görsellik katmıştır. Aynı zamanda sarı renkli gözlük camıyla tasarımı tamamlayıcı öğeler kullanmıştır. Fotoğraf 5a'da görülen fotoğrafta yerde oturarak verilen poz ile tasarımın rahatlığının ön plana çıkarılmasının amaçlandığı söylenebilir.

Fotoğraf 5b’de ise Yeni Sofça Köyü At Çiftliği kullanılmıştır. Fotoğraf 5a’da dış mekân çekimi yapan tasarımcı, Fotoğraf 5b’de iç mekân çekimi gerçekleştirmiştir. At çiftliğinde duvar ve zemin renklerinden yararlanılarak moda fotoğrafı kompozisyonu oluşturulmuştur. Mekânın açık renk üst duvarları ve koyu renk olan alt duvar ve zeminlerinin, tasarımdaki üst giysilerin açık renk olması alt giysi parçalarının ise koyu renk olmasıyla ahenkli durumu moda fotoğrafına yansımıştır. Aynı zamanda fotoğrafta kullanılan koltuk aksesuarının, temayla ilişkili olarak seçildiği düşünülmektedir. Moda fotoğrafında mekânın eski ve kirli yapısı karşısında tasarımın yeniliği ve kadına güç katması ilişkilendirilmek istenmiştir denilebilir.

Fotoğraf 6: Tasarım: Eda Uslu / Tema: Kentsel Dönüşüm /Mekân: Eskişehir, Eski TCDD Lokomotif Bakım Atölyesi

Fotoğraf 6’daki moda fotoğrafları incelendiğinde; tasarımcı Eda Uslu tarafından hazırlanan mezuniyet projesi koleksiyonu görülmektedir. Tasarımcı tema olarak “Kentsel Dönüşüm” konusunu ele almış ve mekân olarak Eski TCDD Lokomotif Bakım Atölyesi olan şimdilerde atıl durumda olan binayı seçmiştir. Binayı seçme nedenini; moda fotoğrafı mekânı seçerken yeniden kullanılabilmesi için restore

edilmesi gereken bir mekân arayışıyla, binanın atıl, yıpranmış ve yıkılmış durumu olarak belirtmiştir. Eda Uslu koleksiyon kumaşında kot kumaşı kullanmıştır. Kullanılmayan kotları değerlendirip yeni bir koleksiyon tasarlayarak geri dönüşüm ve kentsel dönüşüm konusunun önemine değinmiştir.

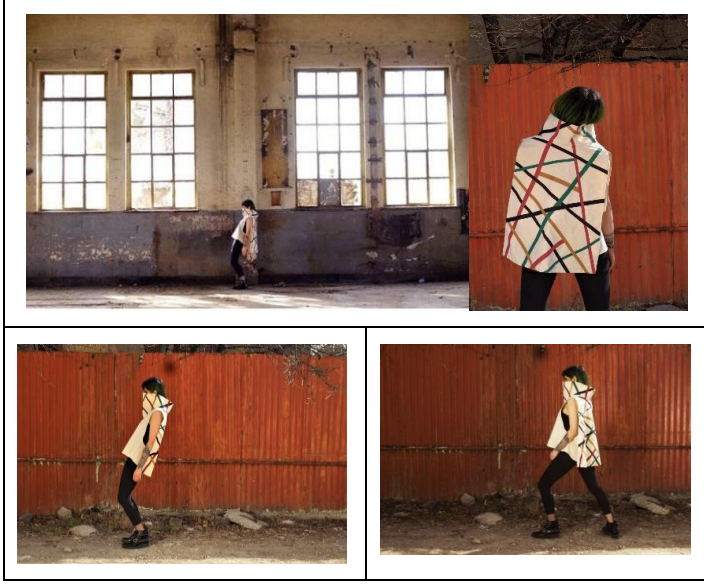
Kırık kapı çerçevesinin, yıkılmış ve sıvaları atmış bina duvarlarının moda fotoğrafında kullanılmasıyla, tasarımda kullanılan eski kot kumaşlarının birleştirilmesi ve yeni bir tasarım oluşturulması arasında zıtlık yaratılıp tasarımın ve seçilen temanın ilgi çekiciliğinin artırılmak istendiği söylenebilir.

Fotoğraf 7: Tasarım: Ekin Ergezen / Tema: Lotus Çiçeği/ Mekân: Eskişehir, Odunpazarı, Yeni Sofça Köyü, Terkedilmiş At Çiftliği

Fotoğraf 7’de görülen tasarımcı Ekin Ergezen’e ait moda fotoğrafıdır. Tema olarak “Lotus Çiçeği”ni seçtiğini belirten Ekin Ergezen, mekân olarak Yeni Sofça köyünün terkedilmiş durumda olan at çiftliğini kullanmıştır.

Tema ve mekân arasında bir zıtlık yaratılmaya çalışılmıştır. Kendini sürekli temizleyen, en küçük bir toz zerreciğini bile yapraklarını sallayıp kendini arındırdığı bilimsel olarak kanıtlanmış olan ve en temiz bitkilerden biri olduğu söylenen Lotus Çiçeği, temizliğin en çok da ruhsal temizliğin simgesidir. Buna karşın mekân olarak kullanılan at çiftliği terkedilmiş ve oldukça kirli görünmektedir. İki mankenin sırt sırta vererek ayakta kalma durumu ruhsal olarak hayattaki kirlilik ve kötülüğün karşısında hayatta temiz bir ruhla ayakta dimdik olmanın mesajını veriyor denilebilir.

Fotoğraf 8: Tasarım: İpek Meltem Gürsoy / Tema: Duyguların dışı vurumu Mekân: Eskişehir, Terkedilmiş TCDD Vagon Bakım Atölyesi (CER Atölyesi)

Fotoğraf 8’de görülen Tasarımcı İpek Meltem Gürsoy’un “Duyguların Dış Vurumu” adlı tasarımını görülmektedir. Tasarımcı, moda fotoğrafı mekânı olarak terkedilmiş durumda olan TCDD lojmanlarını kullandığını belirtmiştir. Ayrıca tasarımcı; “Bu mekânı seçmemin tek sebebi tema ile birebir örtüşmesi. Tasarımda anlatmak istediğim insanın yaşanan olaylara karşı oluşan duygularını belli etmemesi ve güçlü durmaya çalışmasıdır. Seçtiğim mekân da ne kadar sağlam duruyor gibi gözükse de duvarların, pencerelerin ve üstüne bastığımız taşların; birçok olay yaşayıp, anılara şahit olup, zamana karşı duramamasıdır.” diyerek tema ve mekân seçim nedenlerini açıklamıştır.

Fotoğraf 9: Tasarım: İpek Meltem Gürsoy tema: Yin- yang Mekân: TCDD Binası

Fotoğraf 9’da tasarımcı İpek Meltem Gürsoy’un mezuniyet projesi tasarımları gösterilmektedir. Tasarımcı teması ‘Yin-Yang’ olup, mekân olarak Eski TCDD binasını seçmiştir. Tasarımdaki mavi rengin mekândaki mavi boya ile moda fotoğrafına farklılık kattığı söylenebilir. Aynı zamanda yıkılan duvar önünde çekimi yapılan tasarımlar, arka planda canlılığını koruyan gökyüzü ve peyzaj görüntüleri ile zıtlık yaratmıştır.

Tasarımcı İpek Meltem Gürsoy moda fotoğrafları için; “Mekân seçimi yaparken temândan yola çıkarak tasarımlarımın verdiği etkiye zıt duygular oluşturacak, terk edilmiş eski TCDD binasını seçtim. Moda fotoğraflarıma bakanların, tasarımlarımın (yang gibi) canlılık, yaşamsal; mekânın ise tam zıt (yin gibi) yalnızlık ve boş hissettirmesini hedefledim.” diyerek mekân seçim nedenini açıklamıştır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

İncelenen moda fotoğrafları kapsamında yapılan görüşmelerde, öğrencilerin mekân seçimi yaparken tarihi yapıları ya da atıl durumdaki yapıları seçmelerinin nedeninin, moda fotoğrafında farklı arayışlar içinde olmak, ilgi çekmek ve farklılık yaratmak olduğu söylenebilir.

Moda tasarımı öğrencileri, moda fotoğraflarındaki tema, konsept ve mekân seçimine önem göstermektedirler. Öğrenciler mekân, konsept ve temanın uyumuna dikkat ederken, bazen de farklı durumları sergileyerek moda fotoğraflarında zıtlık yaratmışlardır.

Moda fotoğraflarında, tasarımlar bazen iç bazen dış mekânda çekilmekteyken bazı öğrenciler tarafından ise mekânın hem iç hem dışı kullanılmıştır. Yapının bazen peyzaj durumu, bazen dökülmüş sıvaları ya da mekânın rengi kompozisyonda tasarlanarak kullanılmıştır. Aynı zamanda, moda fotoğraflarında ek aksesuar ve teçhizatlar kullanılmaktadır.

Moda fotoğrafında, tarihi yapılar veya atıl durumdaki binalar mekân olarak seçildiğinde, tasarımcının bazı endişelerinin de ortaya çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. Tasarımcı, mekânın kirli olması ya da atıl alanlardaki yıpranmış mekânların tasarıma zarar verebileceği konusunda endişeler taşımaktadır. Bazen de atıl durumda kullanılmayan mekânların güvenlik sorunları oluşturduğu ve evsiz ya da alkollü kişilerce kullanıldığı gibi nedenler, tasarımcı ve fotoğrafçı ekibinin endişelenmesine yol açmaktadır.

Aynı zamanda mekânlarda fotoğraf çekerken tarihi bina ve sokakları seçmek isteyen öğrencilerin, karşılaştıkları olumlu ve olumsuz durumlar mevcut olabilmektedir. Özellikle atıl binalarda güvenlik sorunları oluşabileceği düşünülmektedir. Aynı zamanda tarihi binaların eski ve kirli görüntüsünün tasarıma zarar verebileceği düşüncesi öğrencileri, bu mekânlarda yapılacak olan fotoğraf çekimi düşüncesinden uzaklaştırabilmektedir. Bu nedenle atıl durumdaki binaların güvenlik sorunları çözülmeli, sanatsal faaliyetlerde kullanım durumu kolaylaştırılmalıdır. Tarihi yapılarda moda çekimi veya moda gösterileri yapılmasında tasarımcılara kolaylıklar sağlanmalı, izin alma prosedürlerinin kolay ve çabuk olması planlanmalıdır.

Moda tasarımı öğrencileri, moda fotoğrafçılığında tarihi mekân kullanımına yönlendirilmelidir. Böylece tarihi yapılar pek çok kez görsel olarak daha fazla kişiye ulaşacak ve ilgi toplaması yönünden avantaj olması mümkün olabilecektir. Moda tasarımı öğrencileri ve diğer tasarım alanlarındaki öğrenciler (Endüstriyel Sanatlar, Fotoğrafçılık, İç Mimarlık ve Mimarlık vb.) disiplinlerarası işler yaparak karşılıklı etkileşim ve iletişimde bulunmalıdırlar.

Moda tasarımı öğrencilerinin, temel fotoğrafçılık ve moda fotoğrafçılığı derslerini ve eğitimlerini almaları önerilmektedir. Moda fotoğrafçılığı moda ve tekstil tasarımı bölümü öğrencileri için bir iş koludur ve öğrenciler bu konuda desteklenmeli ve bilinçlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Arkitera, (2020). *Eskişehir Demiryolu Binaları Endüstri Mirası için Zorluklar & Fırsatlar*, <https://www.arkitera.com/etkinlik/eskisehir-demiryolu-binalari-endustri-mirasi-icin-zorluklar-firsatlar/> (İndirme Tarihi: 30 Ocak 2020)
- Arlı E. ‘*Grafik Tasarımda Fotoğraf ve Göstergibilim*’, 2017, T.C. İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Grafik Tasarımı Ana Sanat Dalı Programı, İstanbul.
- Ayan Ergen B. ‘*Sanat Yapıtı Sergileme ve Sunum Çeşitlerine Örnekler Eşliğinde Bir Bakış*’, Akdeniz Sanat Dergisi, 2013, Cilt 6, Sayı 11.
- Aydın B. ‘*Fotoğrafta Kompozisyonel Unsurlar: Mimari Fotoğrafta Kompozisyon Oluşturma Uygulaması*’, 2016, T.C. Atatürk Üniversitesi, Radyo TV ve Sinema Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Batuk H.N. ‘*Fotoğrafın Resim Sanatı Üzerindeki Etkisi ve Görsel Sanatlar Eğitiminde Kompozisyon Kurmadaki Yeri ve Önemi*’, 2013, T.C. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Ana Bilim Dalı, Resim-İş Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Samsun.
- Baydar N.Ş. ‘*Sanat Yapıtında Tamamlayıcı Öğe Olarak Mekânın İzini Sürmek*’, 2017, SDÜ Art-e Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi, Cilt:10 ISSN1308-2698.
- Berber L. ‘*Günümüz Moda Fotoğrafçılığının Sinematografik Üretime Etkileri*’, 2010, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sinema-TV Ana sanat Dalı Doktora Tezi. İzmir.
- Çağlar I. ‘*Farklı Anlatım Tekniklerinde Mekâna Geçiş*’, 2002, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Çeçen Ağılkaya H. ‘*Fotoğraf Sanatında, Sürrealizm ve Kurgusal Yapı*’, 2015, T.C. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Uygulamalı Sanatlar Eğitimi Ana Bilim Dalı, Mesleki Resim Öğretmenliği Eğitimi Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Dayı H. ‘*1990 Sonrası Türk Moda Fotoğrafında Genel Eğilimler*’, 2006, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Fotoğraf Ana sanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul

Dönmez Bilir K. ‘*Fotoğrafın Görsel İletişim Tasarımındaki Kurguları ve Uygulamaları*’, 2010, T.C. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Fotoğraf Ana sanat Dalı Yüksek Lisans Tezi. Erzurum.

Erel E.N. ‘*Moda Fotoğrafında Kurgu*’, 2010, T.C. Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Fotoğraf ve Video Ana Sanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Eskişehir Türk Ocağı Kırım Üzerine Notlar 1, (2020).
<http://www.eskisehirturkocagi.org/kirim-uzerine-notlar-1/> (İndirme Tarihi: 27.02.2020)

Miyar Ltd Şti , ‘*Eskişehir Kurşunlu Külliyesi Koruma, Onarım ve Yeniden Kullanım Projesi Raporu 1*’, 2005, Ankara.

Levi E. ‘*Reklam Fotoğrafçılığında Sanatsal Yaklaşımlar*’, 2008, T.C. Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Fotoğraf Ana sanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Özdal I. ‘*Mimari Fotoğraf Sanatı ve Düsseldorf Ekolü*’, 1997, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sinema-TV Ana Sanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Şenol I. ‘*Moda Fotoğrafı*’, 2007, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Fotoğraf Ana sanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Uçak N. ‘*1980’lerden Günümüze Moda ve Türkiye’de Moda Fotoğrafçılığı*’, 2016, T.C. İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Moda ve Tekstil Tasarımı Ana sanat Dalı, İstanbul.

Tekkılıç E.İ. ‘*Moda Fotoğrafçılığının Sektörel İşleyişi ve Bu Doğrultuda Lisans Düzeyinde Moda Fotoğrafçılığı*’, 2012, T.C. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Uygulamalı Sanatlar Eğitimi Ana Bilim Dalı, Mesleki Resim- İş Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Tosun M. ‘*Türk Sinemasında İç Mekan Tasarımında İç Mimarın Rolü*’, 2011, T.C. İstanbul Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Uysal Uzun E.C. ‘*Fotoğraf Mekân İlişkisi Bağlamında Nesne Üzerinden Dil Oluşturma*’, 2014, T.C. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Fotoğraf Ana Sanat Dalı, Sanatta Yeterlik Eser Metni, İstanbul.

Ünal, M. ‘‘Endüstri Mirası Kapsamında İstanbul Yedikule TCDD Atölyelerinin Mimarisi Ve Koruma Sorunları’’, 2009, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Edirne.

Vakıflar Genel Müdürlüğü, Kurşunlu Külliyesi tescil fişi.

Yelmen, M. F. ‘‘Kriminal Fotoğraf ve Estetik Yorumları’’, 2011, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Fotoğraf Ana Sanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Yıldırım E. ‘‘Foto- Mekân, Foto -Hikâye, Foto- Duvar: Le Corbusier Mimarlığı ve Onun Fotografik Temsili’’, 2009, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Kaynak Kişiler:

1. Ayça Damla Aybacı
2. Ayşenur Yaylalı
3. Ecem Akkabak
4. Eda Uslu
5. Ekin Ergezen
6. İpek Meltem Gürsoy

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

TÜRKİYE VE ERMENİSTAN İLİŞKİLERİNİN AB VE ABD AÇISINDAN ÖNEMİ: 90'LI YILLAR AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME*

Melek KAYMAZ MERT¹

Öğretim Görevlisi

Bursa Teknik Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu

E-mail: melek.mert@btu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-3289-5403

Öz

Türkiye ve Ermenistan imparatorluklar devrini kapatan I. Dünya savaşının ortaya çıkardığı iki ülkedir. Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde yaşanan isyan ve teşkilatlanma hareketleri nedeniyle devletin tehcir kararı vermesi üzerine sorunlar yaşamış iki halktır. Her ne kadar savaşın ağır koşulları ve Ermeni çetelerinin Anadolu'daki örgütlenmeleri nedeni ile bu kadar verilmiş olsa da iki halk Osmanlı Devleti içerisinde yüzyıllarca barış içerisinde yaşamıştır. Bu iki devlet tarihi ve derin husumetleri olmadıkları halde, savaş koşulları ve dönemin milliyetçilik akımları dolayısıyla içeriden ve dışarıdan çıkar odaklarının desteklenen bazı grup ve insanların kurguladıkları bir oyun nedeniyle karşı karşıya gelmişlerdir. Söz konusu tehcir kararı önüne geçilemeyen ve önlem alınamayan gelişmelerin bir sonucudur. Diğer taraftan savaş sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılarak yerine Türkiye Cumhuriyeti'ne bırakması ve Ermenistan'ın varlığını Sovyetler Birliği içerisinde devam ettirmesi ile bu

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ **Sorumlu Yazar:** melek.mert@btu.edu.tr

Atıf (APA): Kaymaz Mert, M., (2021), Türkiye ve Ermenistan İlişkilerinin AB ve ABD açısından Önemi: 90'lı Yıllar açısından Bir Değerlendirme, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 13 (1): 64-86.

Lisans: Bu makalenin kullanım izni Creative Commons Attribution-NoCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND3.0) lisansı aracılığıyla bedelsiz sunulmaktadır.

sorunun 'kontrolü 'Ermeni diasporasının eline geçmiş, Sovyetlerin idare ettiği Ermenistan bu sorunun içinde bir figüran haline gelmiştir. İki ülke arasındaki sorunlar bölgesel ve büyük güçlerin çıkar çatışmalarına sahne olmuştur. Şüphesiz bugün hala büyüyen Çin tehdidine ve eski günlerine dönmeye çalışan Rusya'ya karşı AB ve ABD plan ve projelerine uygun olarak bölgede güçlü bir Türkiye istemektedirler. Bu çalışmanın amacı özellikle 1990'lı yıllarda AB ve ABD'nin Türkiye ve Ermenistan ilişkilerine olan etkilerini ortaya koymaktır. Çalışma süreci tüm yönleriyle açıklamış kaynak tarama yöntemiyle süreç üzerinde kısa bir değerlendirme yapılmıştır. Çalışma sonunda AB ve ABD'nin Türkiye- Ermenistan ilişkilerine olan etkilerini kontrol edebilmek için, enerji, istikrar ve Çin'in ve Rusya'nın dengelenmesi politikaları ile birlikte Türkiye'nin dünya konjonktürüne uygun uzun vadeli politikalar geliştirmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Ermenistan, Diaspora, AB, ABD

Alan Tanımı: Uluslararası İlişkiler

THE IMPORTANCE OF TURKEY AND ARMENIA RELATIONS FOR THE EU AND THE USA: AN ASSESSMENT IN THE 90's

Abstract

Turkey and Armenia are two countries, emerged following the World War I, which ended the emperorship period. They are two nations which had problems when the Ottoman Empire settled on techie following the rebellions and aggregations during the last periods of the Ottoman Empire. Although all these decisions were made due to the hard conditions of war, Armenian aggregations and rebellions during the war, these two nations had lived in peace throughout the centuries. Although they did not have any deep and historical hostilities, these two states encountered due to the plans manipulated by some groups that were supported by profit-centered Powers under the conditions of war and nationalism. Aforementioned Armenian techie was the result of many uncontrollable events. On the other hand, with the collapse of Ottoman Empire and the arise of Turkish Republic, Armenia's became a part of the Soviet Union, Armenian question was started to be controlled by the Armenian diaspora and Armenia had a status of a 'figurant' on this issue. The problems between the countries witnessed the conflicts of interest of super and regional Powers. Without no doubt, The European Union and The USA desires a strong Turkey in the region in accordance with their plans and projects against the growing Chinese threats and

Russia endeavoring to revert back to old times. The aim of this study is to reveal the effects of the European Union and the United States on the relations between Turkey and Armenia especially during the 90s. All aspects of the period have been explained and a brief evaluation has been made on it by the literature review method. At the end of the study, it has reached the conclusion that to control the effects of the EU and the USA on Armenian and Turkish relations, Turkey must develop long-term actions in accordance with the World conjuncture with the energy, stability and the balance of Russia and china politics.

Key Words: Turkey, Armenia, Diaspora, The European Union, The United States.

JEL Codes: F50, F59

1. GİRİŞ

Türkiye ve Ermenistan Birinci Dünya Savaşı'nın bir sonucu olarak ortaya çıkmış, savaş esnasında yaşananlara binaen günümüze kadar uzanan sorunlar yaşamış iki ülkedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde Ermeni çetelerinin çıkardığı isyanlar neticesinde devletin uyguladığı Tehcir Kanunu sonraki yıllarda ortaya çıkan sorunların temelini oluşturmuştur. 90'lı yıllarda Ermenistan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ile Tehcir Kanunu bazı çıkar gruplarının ve dış güçlerin de etkisi ile bir tür 'soykırım' kanunu gibi lanse edilmiştir. Birçok ülkede kabul gören bu olay iki ülkenin ilişkileri açısından sorunlu bir başlangıca neden olmuştur. Kendi ülkelerinde tek taraflı olarak bilgilendirilen ülkelerin kamuoyunda soykırım iddiaları oldukça kabul görmüştür. Bütün bu gelişmeler neticesinde Türkiye sözde soykırımı kabul etmeye zorlanmıştır.

Soğuk Savaş döneminde Batı'nın bir ileri karakolu pozisyonunda olan Türkiye o dönem Ermenistan ile yaşadığı sorunlar konusunda destek görmüş en azından sorunun manşetlere taşınması önlenmiştir. Ancak Sovyet Bloğunun yıkılması ve ardından batının kapitalist serbest piyasa ekonomisinin tüm dünyaya yayılması ile sonrasında yaşanan problemlerin temeli atılmıştır. Daha sonra gerek özellikle süper güç ABD'de gerekse bazı Avrupa ülkelerinde oldukça güçlü olan Ermeni diasporası yüzünden AB ve ABD'nin Türkiye ve Ermenistan ilişkilerine etkisi oldukça büyük olmuştur. ABD'nin süper güç olması Ermeni milliyetçilerinin Türkiye'ye baskı yapma hedeflerini gerçekleştirmeleri için önemini artırmıştır. ABD bölgede enerji hatları üzerinde Rusya'ya karşı istikrarlı bir alan ve büyüyen Çin tehdidine karşı bir zemin oluşturmak amacı ile her iki ülkenin de işbirliği içerisinde olmasını destekleyen uzlaşmacı bir tavır sergilemiştir. SSCB'nin

dağılmasından sonra ABD bu bölgede stratejik bir konuma sahip olmak için Orta Asya ülkeleri ile iyi ilişkiler kurma yoluna gitmiştir. Zira AB'nin de öncelikli meselesi bu bölgede siyasi istikrarın sağlanması olmuştur çünkü ABD ile çıkarları ve çekinceleri aynıdır. Bölgesel istikrar, serbest piyasa ekonomisinin gelişmesi ve çevresel güvenlik bu bölgede AB açısından oldukça önemlidir. Özellikle Kafkasya'da söz sahibi olma ABD için oldukça önem arz etmektedir. ABD'nin Rusya'ya karşı enerji hatlarını ve askeri üs noktalarını garanti altına alma çabası açısından Ermenistan ve Türkiye iki önemli ülkedir. Enerji kaynakları açısından Rusya'ya bağımlı kalmak istemeyen AB için de aynı nedenlerden dolayı bölgede Ermenistan ve Türkiye'nin önemi büyüktür. Dolayısı ile büyük güçler için bölgede istikrarlı ilişki kuran Türkiye ve Ermenistan'ın varlığı gereklidir

İki ülke arasındaki ilişkilere etki eden diğer bir faktör ise diaspora faktörüdür ve diaspora diğer güçler kadar ılımlı yaklaşmamaktadır. Günümüzde en çok ABD ve Kanada'da varlığını sürdüren Ermeni diasporası bütün dünyada 1915 olaylarını bir soykırım gibi lanse ettirecek ekonomik ve siyasi güce sahiptir. Bütün bu çalışmaların amacı Türkiye'nin uluslararası arenadaki imajına zarar vererek, Türkiye üzerinde yoğun bir siyasi baskı kurmak olmuştur. Özellikle Türkiye'nin AB üyelik sürecinde bu hamlelerin yapıyor olması hem bu sürece sekte vurmamak hem de Türkiye'nin önemli dış politika hamlelerine engel olmaktır. Daha sonraki aşama ise Türkiye'den tazminat talep etmek olmuştur ve hatta bazı açıklamalarda Doğu Anadolu'dan toprak taleplerini dile getirmişlerdir.

Türkiye ile Ermenistan arasında 1990'lardan 2000'lere kadar olan süreçte dört temel problem vardır. İlk problem iki ülke arasında sağlam diplomatik ilişkiler kurulamamasıdır. Türkiye Ermenistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülkelerden biri olsa da, Ermenistan Bağımsızlık Bildirgesi'nde Doğu Anadolu'nun "Batı Ermenistan" olarak adlandırılmasını toprak bütünlüğünün tanınmaması olarak kabul ettiğinden iki ülke arasındaki sağlam diplomatik ilişkiler kurulamamıştır. (Mirzoyan, 2010:67). İkincisi iki ülke arasındaki sınırın kapalı olmasıdır. 1993 yılında Ermenistan'ın Karabağ dışında kalan bir Azerbaycan bölgesi olan Kelbecer'i işgal etmesi üzerine Türkiye, sınırı kapatmıştır. Üçüncüsü, Türkiye ile Ermenistan arasındaki en önemli sorunlardan biri 1915 olaylarıdır. Türkiye 1915 olaylarını 'tehcir' olarak adlandırırken Ermenistan'ın soykırım diye adlandırdığı bu olayı sürekli olarak uluslararası camianın gündemine getirmesinden oldukça rahatsız olmaktadır. Diğer bir mesele ise Ermenistan'ın bağımsızlığını kazandığı ilk günden bu yana uyguladığı yayılcı politika ve savaş yanlısı tavırları olmuştur. Ermenistan'ın Karabağ ve Kelbecer bölgesini işgal etmesi hatta tarihe

Hocalı Katliamı diye geçen büyük katliamlara imza atması Türk yetkililerin Ermenistan'a karşı sert bir tavır takınmasını gerektirmiştir.

Ermenistan'da 2000'li yıllara gelindiğinde devlet başkanlığı değişmiş, iki devletin de dış politikalarında ciddi değişimler olmuştur. Ermenistan'da Koçaryan, Türkiye'de Ak Parti dönemi olan bu dönemde iki ülke arasında öncelikle ticari ilişkiler geliştirilmeye çalışılmış, bu sayede siyasi ilişkilerin de gelişeceğine inanılmış ve ilişkiler normalleştirilmeye çalışılmıştır.

2. 1990'LI YILLARDA TÜRKİYE- ERMENİSTAN İLİŞKİLERİ

1990 yılında Soğuk Savaşın bitmesinin ardından Sovyetler Birliğinin dağılması ve sonrasında ortaya çıkan yeni devletler sistem içinde yalnız kalmışlardır. Ancak Dünya savaşından sonra benimsenen sömürgecilik faaliyetleri 20.yüzyılda daha modernize hale gelmiş olarak varlığını sürdürmekteydi. Yeni bağımsızlığını kazanan ülkeler emperyalist devletler tarafından daha çok jeopolitik ve jeostratejik konumları açısından önemsenmekte ve üzerlerinde paylaşımlar konusunda pazarlıklar gerçekleşmekteydi. Uluslararası sistemde güçlü bir müttefike sahip olmak isteyen güçsüz veya potansiyellerinin farkında olmayan yeni bağımsızlıklarını kazanmış devletler, güçlü devletlere sağlayacakları üslerle modern sömürüler haline gelmekteydi (Şimşir, 2005:393).

21 Eylül 1991'de Ermenistan'ın bağımsızlığını kazanması sonrasında Türkiye,16 Aralık 1991 tarihinde Ermenistan'ın bağımsızlığını tanımış ve bağımsızlığının ardından ekonomik problemlerle karşılaşan Ermenistan'a insani yardımlarda bulunmuştur. Bu süreçte Türkiye üzerinden Ermenistan'a insani yardım malzemesi göndermek isteyen devlet ve uluslararası aktörler de mevcuttur (Şimşir, 2005:394).

Bu olumlu gelişmelere rağmen Ermenistan Bağımsızlık Bildirisinin 11.madesinde Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi için "Batı Ermenistan" ifadesine yer verilmesi ve Ermenistan Anayasası'nın 13.maddesinin 2.paragrafında Ermenistan iki ülke arasındaki sınırı belirleyen 1921 tarihli Kars ve Gümrü Antlaşmasının yürürlükte olmadığını iddia etmiştir. Hatta Devlet armasında Ağrı Dağı bulunmaktadır. Ermenistan ile ilişkilerin normalleşebilmesi için Ermenistan'dan daha çok çaba sarf eden Türkiye'nin çabaları sonuçsuz kalmıştır. Örneğin Türkiye'nin kurucularından biri olduğu Karadeniz Ekonomik İşbirliği örgütüne Ermenistan davet edilmiş, ancak cevap alınamamıştır. Ermenistan'ın öncelikle iyi komşuluk ilişkilerine bu denli kayıtsız kalması iki ülke arasında diplomatik ilişkiler

kurulmasına engel olmuştur.(TC Dış İşleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi) Bu yıllarda birçok ülke ve eyalette Tehcir kanununun soykırım olarak kabul edilmesi iki ülke arasındaki sorunların daha da büyümesine neden olmuştur. Diasporanın Türkiye'ye karşı bütün ülkeleri yanına alma çabası sonuçsuz kalmamış, Türkiye'ye bölgesel olarak yakın devletlerin yanında Arjantin ve Uruguay gibi uzak ülkeler de Ermeni diasporasının yanında yer alarak soykırım iddialarını kabul etmişlerdir. Hatta her yıl 24 Nisan 'da sözde soykırımı kınayan törenler gerçekleştirmişlerdir(Boyacıoğlu, 2005:43).

Ermenistan 21 Eylül 1991'de bağımsız hale geldiğinde Türkiye bu bağımsızlığı tehdit olarak algılamamıştır. Aksine SSCB'nin dağılması bölge için büyük bir fırsat olarak görülmüştür. Karabağ sorunu ve Azerbaycan faktörü nedeniyle kamuoyunda oluşan Ermenistan karşıtı tutma karşın Türkiye Ermenistan'ın bağımsızlığını memnuniyetle karşılamıştır. Bölgede yerel çıkarları ön planda tutacak ve işbirliğine önem verecek Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan gibi ülkelerin ortaya çıkmış olması bölgesel olmaktan çok küresel hedefler peşinde koşan SSCB'ye tercih edilmiştir. Ayrıca Rusya ile doğrudan sınır bağlantısı kesilen Ankara bu durumdan oldukça hoşnut olmuştur. Türkiye Ermenistan'a 1998 Depreminde yine yardım göndermiş ve iyi niyetini ispatlamıştır(Laçiner, 2005:211).

1991 yılında Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Volkan Vural Ermenistan'a bir ziyaret gerçekleştirmiş çatışma değil iş birliği temelli ilişkiler geliştirmek istendiğine dair mesaj vermiştir. Volkan Vural ve Ermenistan lideri Ter-Petrosyan arasında geçen görüşme son derece kapsamlı olmuş, bu görüşmelerden sınır ticaretinin başlatılması, iki ülke arasındaki karayolu bağlantısının kurulması, direkt hava yolu bağlantısının gerçekleştirilmesi gibi işbirlikçi kararlar alınmıştır. Her iki devlette bu görüşmelerde her türlü ticari, ekonomik ve kültürel iş birliğine açık olduklarını vurgulamışlardır. Ermeni saldırılarının Karadağ'da devam ettiği bir süreçte Türk kamuoyundaki Ermeni karşıtı havaya rağmen Türkiye ilişkileri sağlam kurmak için çaba göstermiştir (Bal, 1991:412).

Eylül 1991'de Türkiye bölgedeki hareketliliğin üzerine Orta Asya ve Kafkasya'ya heyetler yollamıştır. Bu heyetler Orta Asya'daki Türki Cumhuriyetlerin yanında Ermenistan'ı da ziyaret etmişlerdir ve bu oldukça anlamlıdır. Bu Türkiye'nin sağlam ilişkiler kurmak istediğinin bir işaretidir. Mustafa Aydın'ında ifade ettiği gibi bütün tepkilere rağmen Türkiye Ermenistan'ı desteklemekte, bağımsızlığını tanımaktadır(Aydın, 2001:407). Bu süreçte unutulmamalıdır ki Türk Dış İşleri

Bakanlığı Ermenistan aleyhine oluşmuş güçlü bir kamuoyu ile karşı karşıyadır. Öyle ki bazı çevreler Türk askerinin bir an önce Karadağ'a müdahale etmesini istemektedirler.

Bilindiği gibi Ermenistan kurulduğu ilk günden beri ekonomik dar boğazın içine girmiştir. Bu yüzden Ankara üzerindeki lobisini arttırmaya çalışmıştır. Bu bağlamda Türk iş adamlarını 1992'de Ermenistan'a davet etmiş, Trabzon Limanı'nın Ermenistan tarafından kullanımı konusundaki talepler Türkiye'ye iletilmiştir.(Laçiner, 2005:212). Ağustos 1992'de ise Müsteşar yardımcısı Bilgin Unan Erivan'a bir ziyarette bulundu. Yine aynı yıl Müsteşar yardımcısı Bilgin Unan başkanlığında bir heyet Erivan'a bir ziyaret gerçekleştirmiş, görüşmeler sonucunda Türkiye AB'den gelecek olan buğday yardımının Ermenistan'a geçişinde kendi topraklarının kullanılmasını kabul etti. Türkiye üzerinden Ermenistan'a giden buğday yardımının miktarı 100.000 tona ulaştı(Lütem, 2003:283). Aynı çerçevede Azerbaycan'ın Ermeniler ile askeri çatışma içinde olduğu ve ülkeye ambargo uyguladığı düşünülecek olursa Türkiye'nin bu politikası Azerbaycan'ın ambargosunu kıran cinstendi (Laçiner, 2005:211).

25 Haziran 1992'de Karadeniz kıyısı olmamasına karşın Ermenistan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütüne kurucu üye olarak kabul edilmiş ve Türkiye bu sürece öncülük etmiştir. Türkiye'nin inisiyatifleri ile bu örgüte Ermenistan'ın yanında Yunanistan'ın da davet edilmesi söz konusu dönemde Türkiye'nin sorunları minimuma indirmek için iş birliği fırsatları oluşturmaya çalıştığının kanıtıdır. Bu davetin Ermenistan için önemi büyüktür. Türkiye ve Azerbaycan ile diyalog için önemli konu uluslararası arenada onun tanınmasını güçlendirecek uluslararası örgütlere üyeliktir. Nitekim tüm Karadeniz bölgesi ülkeleri ile aynı örgütte söz sahibi olmak Ermenistan'ın bağımsızlığını güçlendirmesi adına önemli bir adım sayılabilir. Bu nedenle Ermenistan bu daveti memnuniyetle kabul etmiştir.

SSCB'nin yıkılma döneminde Türkiye Başbakanı olan Yıldırım Akbulut, Türkiye'nin SSCB'nin iç işlerine karışmayacağını fakat Dağlık Karabağ'da olan katliama da sessiz kalamayacağını ifade etmiştir. Buna karşın Türkiye iç meselelere karışmaması konusunda üstü kapalı bir biçimde uyarılmıştır. Ocak 1990'da Türkiye ile Nahcivan Özerk Cumhuriyeti arasındaki önemli bir sınır olan Sadarak'ta Ermeniler tarafından kuşatılmıştır. Her şeye rağmen soğukkanlı bir tutum benimseyen Türkiye bölgedeki Rus Askeri gücü azalınca bu bölgede kendisine bir hareket sahası oluşturabilmiştir.

Bütün bu gelişmelerin Karabağ'da çatışmaların yoğun olarak sürdüğü bir dönemde olduğu; örneğin Şubat 1992 de Hocalı katliamının yaşandığı ve Türkiye'de siyasi partilerin Ermenistan'a karşı askeri müdahale çağrısında bulunduğu bir dönemde yaşandığı hatırlanacak olursa, Türkiye'nin Ermenistan ile ilişkilerini geliştirmeye ne kadar önem verdiği ve nasıl bir gayret içinde yer aldığı anlaşılabilir. Türkiye'nin Ermenistan'ın kurulduğu ilk günden beri var olan dostane yaklaşımına rağmen Ermenistan Parlamentosu 23 ağustos 1991'de kabul edilen bağımsızlık bildirgesinin 11. Maddesinde "Ermenistan Cumhuriyeti 1915'te Osmanlı Türkiye'si ve Batı Ermenistan'da işlenen soykırımın uluslararası alanda kabul edilmesi için çaba gösterecektir." ifadesi yer almıştır. Anayasa da bu bildiriye belirtilen bütün hedefler ve istekler kabul edilmiş, aynı ifadeler bir hedef olarak anayasal zemine oturtulmuştur. Aynı çerçevede 1991 yılında Ermenistan parlamentosu Kars Anlaşması ile çizilen sınırın tanınmadığını açıklamıştır. Bu açıklama bardağı taşıran son damla olmuş, Türkiye Ermenistan'a iki ülke sınırını tanıdığını bildirmedikçe Ermenistan ile diplomatik ilişki kuramayacağını bildirmiştir. Özetle Ermenistan Türkiye'yi soykırım yapmakla suçlamış, uluslararası arenada Türkiye'yi soykırım suçuna mahkûm etmek için elinden geleni yapacağını anayasal bir hedef olarak ortaya koymuş, Türkiye'nin Doğu Anadolu bölgesinden 'Batı Ermenistan' olarak bahsetmiştir. Ayrıca Azerbaycan topraklarını kendisine dâhil etmek için Hocalı gibi bölgelerde sivil katliamlar gerçekleştirmiştir. Buna karşı Türkiye'nin yaptığı tek şey diplomatik ilişkileri kesmek olmuştur(Aslanlı, 2015:89).

Bütün bunlara rağmen Türkiye Ermenistan ile olan ilişkilerini tamamen koparmamıştır. Ancak 1992 yılının sonuna doğru Ermenistan ve Azerbaycan ile aynı anda ilişkilerin zorluğu kendisini daha fazla hissettirmeye başlamıştır. Türkiye bu nedenle Ermenistan'a yapılan yardımları yavaşlatmak durumunda kalmıştır. Ermenistan'ın Azerbaycan'a olan saldırıları Karabağ'da aşar duruma geldiğinde Türkiye Nisan 1993'ten itibaren insani yardımlarda dâhil olmak üzere Ermenistan'a her türlü yardımın sevkiyatını durdurmuştur. Bu karar Ermenistan ve Ermeni diasporası tarafından şiddetli bir propaganda malzemesi olarak kullanılarak Türkiye Ermenistan'ı açlığa mahkûm eden ülke haline gelmiştir. Oysaki bu dönemde Ermeni güçleri Azerbaycan topraklarının yaklaşık %20'sini işgal altında tutmaktadır ve yapılanların eski Yugoslavya'da yaşananlardan farkı yoktur. Burada ilginç olan şudur ki; Sırbistan yaptıkları nedeniyle ekonomik ve askeri ambargo ile cezalandırılırken Türkiye'nin Ermenistan'a yapılan yardımları kesmesi Batı tarafından oldukça eleştirilmiştir. Oysaki Türkiye'nin uyguladığı bir

takım kararlar ve gecikmeler Ermenistan'ı Azerbaycan'a karşı oldukça cesaretlendirmiştir(Çelikpala, 2010:18).

12 Mayıs 1994 tarihinde Ermenistan ile Azerbaycan arasında ateşkese varılsa bile sorun o günden bu güne hala bir çözüme kavuşmamıştır ve Türkiye bazı şartlar getirerek Ermenistan'ın bunları yerine getirmemesi halinde diplomatik ilişki kuramayacağını açıklamıştır. Ancak çatışmanın sona ermesi ortamı yumuşatmış, Ter-Petrosyan'ın Türkiye'ye dönük ılımlı mesajları da bazı adımların atılmasını mümkün kılmıştır. Bu adımlar arasında Taşnaklar'a karşı takındığı sert tutum ve soykırım iddialarını gündemde tutmama gayreti en çok dikkat çekenleridir. H-50 hava koridorunun Türkiye üzerinden tekrar uluslararası hava trafiğine açılması bu adımlardan biridir. Şüphesiz Türkiye'yi Ermenistan ile görüşmelere zorlayan bir diğer unsur da ABD ve AB faktörüdür. Özellikle ABD Türkiye üzerinde baskı kurarak Ermenistan ile ilişkisini normalleştirmesini ve insani yardımların geçişine izin vermesini istemiştir. Bu konuda ABD baskısı o kadar artmıştır ki Ekim 1192 de kabul edilen, yardıma ihtiyacı olan devletlere insani yardımın ulaşmasını engelleyen devletlere karşı Amerikan yardımını durduran İnsani Yardım Koridoru Yasasına Türkiye'nin dâhil edilmesi yönünde talepler dahi gündeme gelmiştir(Bal, 1991:412).

Tüm olumsuzluklara rağmen Türkiye'nin çabaları takdire şayandır. Ermenistan'ın uluslararası sisteme entegre olabilmesi için her türlü çabayı destekleyen Türkiye, Azerbaycan ile olan sorunların bir an önce çözülmesini isteyen taraflardan biri olmuş, hatta bu konuda arabuluculuk rolü oynamak istemiştir. Türkiye'nin çabalarını görmezden gelen Ermenistan ilişkileri güçlü bir zemin üzerine oturtamamıştır. Ermenistan bağımsız olduktan sonra bölgede güçlü bir devlet olmanın yollarını aramak yerine toprak peşinde koşmuştur. Sonuçta bundan zararlı çıkan da kendisi olmuştur. Eski SSCB ülkelerine göre nispeten daha zengin olan Ermenistan kısa sürede dünyanın en fakir ülkeleri arasına girmiştir. Karabağ çatışmaları ve komşular ile yaşanan gerginlikler nedeniyle dış yatırımlar da gelmemiş ve ulusal sanayi çökmüştür.1995-1999 yılları arasında Ermenistan'a gelen dış yatırım kişi başına 30 dolar civarında iken, bu rakam Macaristan gibi ülkelerde 100 doları aşmıştır. Ulaşım konusunda da büyük problemler yaşayan Ermenistan içe kapalı, bölgede Rusya'dan başka dostu olmayan bir ülke haline gelmiştir(Freinkmen,2000:6).

3.TER-PETROSYAN DÖNEMİ

Ermenistan'ın ilk devlet başkanı olan Ter-Petrosyan 1968'de Erivan Devlet Üniversitesi Doğu Çalışmaları Bölümü'nü bitirdi. Kendisi Ermenistan'ın bağımsızlığı için mücadele eden Ermeni Ulusal Hareketi'nin lideriydi. Ağustos 1990'da Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Sovyet Başkanı oldu ve 1991 yılında bağımsız Ermenistan'ın ilk devlet başkanı olarak dış politikaya yön verdi. Bu dönemde Kafkasya'da Ermenistan'ın özel bağlarının olduğu Rusya'nın dışında diğer iki bölgesel güç Türkiye ve İran ile ilişkileri geliştirme ve denize kıyısı olmayan Ermenistan'ın bu açığı bölgesel işbirlikleri ile telafi etme politikası izlemeye çalıştı(Kasım, 2012:25). Böyle bir politika Ermenistan'ın Rusya'ya olan bağımlılığını azaltacağı için Ermeni Ulusal Hareketi ile aynı çizgideydi. Bunun yolu Türkiye dâhil diğer ülkelerle iş birliğinden geçiyordu. Ter-Petrosyan Ermenistan Komünist partisi ve Devrimci Federasyonu'nun Ermenistan için önerdikleri çözümlere katılıyor, Rusya'ya olan bağımlılıktan rahatsızlık duyuyordu (Astourian, 2000:26). Bu dönemde Ermenistan'ın komşuları ile ilişkilerini normalleştirmek amacı ile çalışmalar yapan Ter-Petrosyan Türkiye ile ilişkileri geliştirmeye çalıştı. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'na üye olan Ermenistan ekonomisinin gelişmesi için gerekli gördüğü Hazar petrol ve doğal gaz kaynaklarının uluslararası pazarlara taşınmasında Ermenistan'ın transit ülke olmasını arzuluyordu(Libaridian, 2001:15). Ancak Ter-Petrosyan dış politika stratejilerini uygulayamadı çünkü o dönemde devam eden Dağlık Karabağ sorunu mevcuttu. Ter-Petrosyan her ne kadar çatışmalar da bir taraf olmadığını iddia etse de Dağlık Karabağ yönetiminin Ermenistan'ın desteğini almadan çatışmaları sürdürmesi mümkün değildi.

Azerbaycan topraklarına yönelik Ermeni saldırılarının sürmesi Ermenistan'ın Türkiye ile olan ilişkilerinin normalleşmesini imkânsız kıldı. Ter-Petrosyan Dağlık Karabağ'da Ermeni işgallerini önlemek ve sorunu çözmek için çaba sarf etmedi ya da girişimleri engellendi. Ağustos 1993 te Ter-Petrosyan hem Ermenistan hem de Karabağ parlamentolarında milletvekili olan Serge Sargisyan'ı Savunma Bakanı olarak atadı. Sargisyan Karabağ Savaşında rol alan biri olduğu için onun bakan olarak atanması aslında Ermenistan'ın bu sorunda rol aldığını gösteriyordu(Bal, 2004:400).

Dağlık Karabağ çatışması Ermenistan'ın Rusya'ya olan bağımlılığından kurtulmasına engel oldu. Hatta bu bağımlılık daha da arttı. Ermenistan'daki Rus askeri üstleri kalıcı hale geldi. Bunun yanında Ermenistan 1992 Taşkent Ortak

Güvenlik Antlaşması'na taraf oldu ve 30 Eylül 1992'de yapılan ikili anlaşmayla Ermenistan Türkiye sınırına Rus askerleri yerleşti (Cafersoy, 2001:18). Dağlık Karabağ çatışması İran ile olan ilişkileri de olumsuz etkiledi çünkü İran mülteci kaygısı ile baş başa kaldı. Hem mülteci sorununu en aza indirmek hem de çatışmanın bir an önce son bulması için arabuluculuk girişiminde bulunan İran'ın çabası Ermenistan'ın işgallerine devam etmesine engel olamadı(Maharramazadeh, 2006:45).

Ter-Petrosyan'ın dış politikasında ABD ile ilişkilerde önemli bir rol oynamasına rağmen diaspora ile Ter-Petrosyan yönetimi arasındaki gerginlik ve özellikle Taşnaklar'ın ABD'deki faaliyetleri nedeniyle Ter-Petrosyan ilişkilerde istediği adımları atamadı. Ermenistan'ın bağımsızlığından sonra diaspora partileri adıyla anılan partiler Ermeni Devrimci federasyonu(Taşnaklar), Sosyal Demokrat Hınçak Partisi ve Ermeni Liberal Demokrat Parti adıyla bilinen Ramkavar Ermenistan'ın dış politikasında aktif olmaya başladılar. Taşnaklar'ın başını çektiği bazı diaspora örgütlerinin Ermenistan için önerdiği dış politika çizgisi Ter-Petrosyan'ın dış politika analizi ile çelişiyordu. Özellikle Türkiye ile olan ilişkilerde uzlaşmaz bir tavır takınan Taşnaklar ile Ter-Petrosyan arasında yaşanan gerginliğin sonucunda Ter-Petrosyan Taşnaklar'ın Ermenistan'da faaliyet göstermesini yasakladı. Taşnaklar ise ABD de Ermenistan aleyhine yıpratıcı faaliyetlere devam ettiler(Maharramazadeh, 2006:47).

Dağlık Karabağ Bölgesinde çatışmalar 1994 yılında imzalanan ateşkes sayesinde son buldu. AGİT çerçevesinde hız verilen barış sürecinde Ter-Petrosyan hem diaspora destekli muhalefetin hem de Dağlık Karabağ Ermeni yönetiminin kışkacında kaldı. Bu süreçte Ter-Petrosyan üzerinde güçlü bir muhalefet oluştu ve asıl kriz barış döneminde yaşandı. Çelişkili bir biçimde Ter-Petrosyan yönetiminin Karabağ Politikası Türkiye ile olan ilişkileri olumsuz etkilerken uzlaşmaz bir politika anlayışı olan Taşnaklar AGİT'in barış önerilerinin Ermenistan tarafından kabul edilmesine karşıydılar. Bu noktada Ter-Petrosyan yönetimi üzerinde diaspora destekli bir baskı oluştu.1997 yılında AGİT Minsk grubunun yaptığı öneriler arasında işgal edilen topraklardan çıkmak ve mültecilerin ülkelerine dönmeleri vardı. Bu öneriye şiddetle karşı çıkan diaspora destekli muhalefet yüzünden Ter-Petrosyan 1998'de istifa etmiştir(Kasım, 2009:27).

Ter-Petrosyan Türkiye ile iyi ilişkiler geliştirmeye önem verdi ancak Ermenistan'daki aşırı milliyetçi ve Türk düşmanı kesimler iki ülkenin

yakınlaşmasını hiç istemediler. Bu kesimlerle anlaşabilmek için Türkiye Ermenistan'a talep ettiği 10.000 ton kadar buğdayı gönderdi. Türkiye bu politika ile Türkiye aleyhtarı Dış İşleri Bakanı'nı istifa ettirmeyi başarmıştır. Daha sonra yine iki ülke arasında 300 milyon kilovatlık elektrik satışı konusunda mutabakata varılmıştır. Bu şekilde Türkiye Bakü ve Erivan arasındaki ilişkileri olumlu yönde geliştireceğini düşünmüştür. Ancak hem Azerbaycan yönetiminden hem muhalefet partilerinden bu konuya tepkiler gelmiştir. Yine de Türkiye sert tutumlara ve anti-barışçıl tavrılara rağmen 1992-93 kışı boyunca Ermenistan'a yardım etmiştir. Hatta Türkiye'nin bu tavrı Azerbaycan'ı mutsuz etmiştir.

Ermeniler başka bir Azeri toprağı olan Kelbecer bölgesine yine bu yıl saldırmışlardır. Bu tavır karşısında Türkiye'de sert bir tavır takınarak, işgaller konusunda hoşnutsuzluğunu dile getirmiştir. Azerbaycan'ı asla yalnız bırakmayacağını açıklayan Türk hükümeti 3 Nisan 1993 yılında aldığı kararla Ermenistan'a giden insani yardımların sınırlarından geçişini durdurmuştur. Hatta Ermenistan sınırına askerlerini konuşlandırarak, ordusunu da alarma geçirmiştir. Türk hükümeti Ermenistan'a askeri müdahaleyi devre dışı bırakmış değildir. Ermenistan'da Türkiye'nin askeri müdahalesine karşı askeri birliklerini güçlendiriyordu. Bütün bunlardan hiç etkilenmeyen Dağlık Karabağ Ermenileri burada işgallere ve katliamlara devam ediyor, Goradiz gibi birçok kasabayı ele geçiriyordu. Bu gelişmeler olurken Türkiye'de BM Nezdindeki girişimleri ile Ağdam bölgesinin boşaltılmasını sağlamıştır.

Anlaşılabileceği üzere kurulduğu ilk günden beri Ermenistan ile Türkiye'nin ilişkileri oldukça gergin geçmiştir. Bu gerginlik 1996 yılına kadar devam etmiştir. Rusya'nın Çeçen Savaşı'nda bölgede kontrolü sağlayamamasından dolayı Ermenistan ona karşı güvenini yitirmiş ve Türkiye'ye yaklaşmıştır. Ermenistan'da 1996 yılında yapılan Başkanlık seçimlerinden sonra Başkan Ter-Petrosyan aşırı milliyetçi ve Türkiye Aleyhtarı Taşnak Partisi'ni kapatmıştır. Ayrıca sözde soykırım iddialarını da iki ülke arasındaki ilişkilerde bir koz olarak kullanma çabasından biraz olsun vazgeçmiştir.

Türkiye Mayıs 1997'de AGİT Minsk Grubu'nun taraflara sunduğu 'Toptan çözüm Planı'nı desteklemiştir. Bu plan kapsamında yurtlarından olmuş Azeriler'in işgal edilmiş bölgelere geri dönmeleri karşılığında uygulanan abluka da kaldırılacaktı. Amerikalı yetkililer bu plan için Türkiye'den destek aldılar. 21 Kasım 1997 tarihinde Bakan Andıcan Türk-Ermeni ilişkilerinin düzelmesini Ermenistan'ın toptan çözüm planını kabul etmesine bağlıyordu. Cumhurbaşkanı

Aliyev'in ABD Başkanı Clinton'la görüşmesinin ardından Ermenistan'ın da ABD Yönetiminin de Dağlık Karabağ sorununa bakışının değiştiğini, Ter-Petrosyan'ın ABD baskısı sonucu fikrini değiştirdiğini ifade etmiştir. Andican'a göre Türk-Ermeni ilişkilerinde normalleşmenin göstergeleri şu şekilde olacaktır: Sınır ticareti ve sınır kapılarının açılması.(Oran,2002:203)

Ter-Petrosyan'ın başkanlığı döneminde en fazla karşılaştığı sorun Ermenistan'ın olağandışı faktörlerden arındırılması ve uluslararası sistemin normal bir üyesi haline gelmesi sorunu olmuştur. Ermenistan bu dönemde bölgesel ve küresel güçler içerisinde kendine yer edinmeye çalışmış ancak bu konuda oldukça zorlanmıştır. Kafkasya'da dengeleri Türkiye ve diğerleri diye belirleyen Ermenistan reel dengelerin aslında böyle olmadığını görmüş ve bunu kabul etmekte zorlanmıştır. Oysa Kafkasya'da dengeler ABD-İran, ABD-Rusya, Türkiye-İran, Türkiye-Rusya, Gürcistan-Rusya, Azerbaycan-İran, Azerbaycan-Rusya, Türkiye-İran arasında olan karşıtlıklar ve rekabetlere dayanıyordu. Kendisi soykırım iddialarını uluslararası alanda gündeme getirmeme ve Türkiye ile ilişkileri geliştirme çabaları içine girmiştir. Ancak 1998 yılına kadar süren Ter-Petrosyan dönemin de de gerek diasporanın etkileri gerekse Karabağ Sorunu nedeni ile ilişkiler gelişmemiştir. Denize kıyısı olmayan Ermenistan için Batı'ya açılan kapı durumunda olan Türkiye ile ilişkileri geliştirmek Ermenistan'ın ekonomik ve politik istikrarı için gerekli bir unsurdur. Bütün bunlara rağmen Petrosyan döneminde gergin seyreden ilişkiler Ermenistan'ı Rusya'ya bağımlı hale getirmiş, egemenliğine zarar vermiştir.

4. TÜRK-ERMENİ İLİŞKİLERİNİN AB AÇISINDAN ÖNEMİ

ABD'nin Orta Asya bölgesindeki politikaları uzun yıllar boyunca coğrafi uzaklıktan kaynaklanan zorluklar yüzünden pasif durumda olmuştur. Ancak özellikle enerji konusunda Rusya'ya olan bağımlılık AB'yi Kafkasya ve Orta Asya'da daha proaktif bir rol oynamaya teşvik etmiştir(Kawalski,2007:55).AB Türkiye ve Ermenistan'ın yakınlaşmasından büyük faydalar beklemekte bu nedenle süreci hevesle desteklemektedir. AB gerek kıta içerisindeki diaspora gerekse Avrupa'nın kendi menfaatleri sürecin desteklenmesini dikte etmektedir. Peki, Türkiye-Ermenistan yakınlaşması ya da ilişkilerin normalleşmesi AB'ye ne fayda sağlayacaktır? Bu kazanımları dört ana temelde açıklamak mümkündür.

Öncelikle enerji arz güvenliğinden bahsetmek gerekir. Türk-Ermeni ilişkilerinin normalleşmesi Türkiye açısından Gürcistan'daki çatışmalardan dolayı güvensizleşen bölgeye istikrar getirmek için ortaya attığı Kafkasya İstikrar ve

İşbirliği Platformu(KIIP) girişimini destekleyen bir unsurdur. Bu platform ancak tarafsızların uzlaştığı bir ortamda hayat bulabilir. Hazar Denizinden Akdeniz'e ulaşan enerji koridorlarında Gürcistan tekeli kırılmak ve Türkiye'nin bu koridorda yer alması açısından bu girişim oldukça önem arz eder. Matthew Bryza'ya göre "Kafkaslarda Azerbaycan, Ermenistan, Türkiye birbirine bağlıdır. Türkiye sorunları çözerse Rusya'nın müdahalesinden sonra güvensiz hale gelen enerji hattında Ermenistan üzerinden yeni bir koridor açılmış olur, herkes bu durumdan kazançlı çıkar. Bu yakınlaşma ABD Ve AB için enerji kaynağı olan bir bölgeye açılan yeni kapıda istikrar anlamına gelmektedir"(Bryza, 2017:3).

Bu açıdan bakıldığında AB için Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin düzelmesi ve sınır kapılarının açılması oldukça önemlidir. Ermenistan'ın dünyaya açılması Nabucco Projesi'ne dahil olmasını beraberinde getirecektir. Nabucco Projesi'ne dahil olacak bir Ermenistan AB'nin gaz tedarikinde Rusya'ya karşı gücünü pekiştirecektir. Güney Kafkasya'da istikrarsızlıkların son bulması AB'nin bölgede var olma ihtimalini de güçlendirecektir(Cabbarlı, 2006:25).

AB'nin Ermenistan politikalarında öncelik verdiği konular arasında; bölgesel istikrar, ekonomik ve siyasi serbestleşme, insan hakları ve çevre güvenliği vardı. Bölgesel istikrar ile ilgili en önemli konu ise Şüphesiz Karabağ Sorununun bir an önce barışçıl yollarla çözülmesiydi. Tarafların dönem dönem silah kullanma tehdidi Karabağ'ı hala Avrupa'nın önemli çatışma noktalarından biri olarak tutmuştur. Çeçenistan ve Gürcistan'daki ayrılıkçı hareketlerle birlikte Karabağ tüm Kafkasya'da istikrarı bozmuş, bölgenin Avrupa ile olan entegrasyonuna zarar vermiştir. AB bu sorunun halledilmesi için Türkiye'ye büyük sorumluluklar düştüğünü tekrarlamış, hatta AP raporlarında Türkiye'yi üzerine düşeni yapmamakla suçlamıştır.(Laçiner,2005:236)

AB açısından dikkat edilmesi gereken diğer bir husus ise Ermenistan'ın uluslararası politikaya dâhil olması neticesinde Azerbaycan'ın Rusya'ya yaklaşmasının önlenmesidir. Aksi takdirde Nabucco'ya büyük oranda doğal gaz tedarik eden Azerbaycan'ın Rusya ile birlikte hareket etmesinin olumsuz sonuçları büyük olacaktır. Öte yandan yıllardır farklı ülkeleri kışkırtan ya da ittifak kuran İran içinde durum değişecektir. İran yıllarca Türkiye ve Rusya'ya karşı yerine ve zamanına göre Ermenileri ya da Azerileri desteklemiştir. Bu hem bölgedeki gücünü koruyup geliştirmek, hem de daha önemlisi kendi içerisinde büyük nüfusa sahip olan Azerilerin isyan çıkarmalarına engel olmak için çok önemli bir dış politika olmuştur(Görgülü, 2008:12).Bölgede çözümü yakalayıp

dikkatlerini İran'ın kuzeyinde yaşayan Azerilere verecek bir Azerbaycan yine İran için ciddi bir tehdittir. Zaten İran'ın rejimini kuranların birleştirici bir ana unsur olarak kadim Pers kültürü yerine Ortadoğu'nun bir gerçeği olan çok etnik yapılı nüfus nedeniyle daha birleştirici bir unsur olan İslam dinini seçmeleri bu sebeptendir. Bu yüzden bölgede sağlanacak bir çözüm taraflardan biri olan İran'ın biraz daha pasifize olması ve Türkiye'nin İran karşısındaki bölgesel gücünü ve etkisini artırmasına sebep olacaktır.

Bir diğer neden ise Ermenistan'dan AB ye olan göç ve yasa dışı mal ve insan ticaretidir. Ermeni nüfus her ne kadar Türkiye'nin göz yumması ile yoğun olarak Türkiye de yaşıyor ve iş buluyor olsa da Avrupa ülkelerindeki diaspora nedeni ile Avrupa'ya göç edenlerin de sayısı artmaktadır. Bu yalnızca sosyal dengeleri bozması açısından değil, kemikleşmiş diasporanın gücüne katkı yaparak Avrupalı liderlerin istemedikleri politikaları uygulamak zorunda kalmaları açısından da önemli bir sorundur.

Bilimlidir ki, diaspora çözümsüzlükten güç almakta ve aslında süreci destekliyor gibi görünürken bile baltalamakta ve soruna taraf olan herkesi zor duruma sokmaktadır. Bu bölgede gittikçe güçlenen Türkiye imajı dikkate alındığında Avrupa için kaldırılmaz bir yükür. Ayrıca bölgede refahı yükselmiş, sorunlarına çözüm bulmuş ve her şeyden öte Türkiye ile bir sorunu kalmamış bir Ermenistan AB ye olan göçün azalmasına olanak sağlayacağı için çok önemlidir. AB için bir diğer önemli nokta ise Ermenistan'ın bakir bir pazar olmasıdır. Rusya kontrolünde ve sefalet içinde yaşayan Ermeni halkı gelir düzeyleri arttıkça ucuz iş gücü nedeniyle Avrupalı yatırımcıların ilgisini çekecek ve daha fazla iş imkânı bulabileceklerdir. Netice de Avrupa için durum budur. Türkiye'nin Ermenistan ile normal ilişkiler kurması AB için yeni fırsatlar demektir. Bu yüzden AB bu yakınlaşma sürecini gerekirse diasporanın arkasına saklanarak Türkiye'yi tehdit edecek kadar önemsemektedir.

Görülmektedir ki AB gerek enerji ihtiyacında güvenli bir alternatif rota, Gerekse yeni Pazar arayışında Türk-Ermeni ilişkilerini kullanmaktadır. AB bu konuda kendi çıkar ve hedeflerini yerine ve zamanına göre bazen Ermenistan ve diasporanın istekleri, bazense Türkiye'nin itiraz ve talepleri ardına gizleyerek ikili bir denge politikası izlemektedir. Bölge de etkin olmaya çalışan ABD ve Rusya gibi iki süper gücün varlığı ve AB'nin halen dağınık karar alma etkinliği oluşturamamış siyasi yapısı da dikkate alındığında izlenen bu politikanın rasyonel olduğu değerlendirilebilir. Zira AB'nin öncelikli hedefi enerji ihtiyacına söz

konusu iki gücü kışkırtmayacak şekilde bir alternatif çözüm bulmaktır. Bu sebeple Türkiye ve Ermenistan arasındaki ilişkiler içerdiği risklere rağmen AB'nin her daim dahil olacağı önemli ve hassas bir konu olmuştur.

5.TÜRK-ERMENİ İLİŞKİLERİNİN ABD AÇISINDAN ÖNEMİ

ABD'nin 21.yüzyılı Amerikan Yüzyılı yapma projesinin en önemli bölümünü Kuzey Afrika ülkelerini içine alan, Anadolu'yu da kapsayarak bir koluyla İran üzerinden Pakistan'a uzanan Hindistan'a, diğer koluyla Kafkaslar üzerinden Orta Asya'nın bütününe kapsayarak Çin sınırına dayanan bir coğrafi bölgedeki 22 ülkenin siyasal ve ekonomik düzenini ABD'nin çıkarlarına uygun bir biçimde değiştirmek oluşturmaktadır. Soğuk Savaş boyunca ABD ve SSCB arasında devam eden iki kutuplu denge sona erince, ABD Rusya'nın eski gücüne kavuşup Orta Asya ve eski Slav coğrafyasını oluşturan Doğu Avrupa'da yeniden güçlenmesine engel olmak için bu bölgedeki devletler ile iyi ilişkiler kurma yoluna gitmiştir. Yine bu bölgede ekonomik yardımların yanı sıra demokratikleşme hareketlerini de teşvik etmiştir. Güvenlik açısından da NATO bir çatı olarak kullanılmıştır. SSCB'nin dağılması üzerine ABD başlangıçta tüm askeri ve diplomatik ağırlığı nükleer silahların tek elde toplanmasına vermiş, Orta Asya devletlerinde demokrasi ve insan haklarının varlığını desteklemiştir(Kimura,2005:66).

Orta Asya bölgesi ABD'nin enerji güvenliği ve dünya hegemonyası algısı açısından son derece önemli bir konumdadır. Bu yüzden bölgedeki Amerikan ve Rus, Çin, İran'ın çıkarlarının çatışması ABD'yi bölgeyle daha fazla ilgilenmeye sevk etmiştir. ABD'nin küresel güç olmasından kaynaklanan zorluklar söz konusu bu çıkar çatışmalarından galip gelmek ve Orta Asya'da güçlü olmak konusunda ABD'nin bu parçasının denetimi altında tutmasını zorunlu kılmaktadır.

Dünyanın süper gücünün Kafkasya bölgesinde enerji ve güvenlik açısından menfaatlerine bakıldığında Ermenistan'ın güttüğü dış politikanın bu menfaatlerle uyumadığı oldukça açıktır. Ermenistan'ın kurulmasından sonra Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlığını kazanan Kafkasya devletleri arasında Rusya'nın bir zorlukla karşılaşmadan askeri üslerini konuşlandırdığı ülke olmuştur. ABD Azerbaycan ve Gürcistan'da yaşana iç karışıklıklardan içten içe Ermenistan'ı suçlamıştır. Özellikle Azerbaycan topraklarında yaşanan çatışmalar ABD'nin bölgedeki politikalarına zarar vermiştir. ABD Ermenistan politikasıyla bu bölgede çıkan silahlı çatışmaları ve anlaşmazlıkları çözme çabasına girişmiştir. . ABD için diğer bir stratejik amaç ise Ermenistan'ın Batılı devletlerle olan

ilişkilerinin normalleşmesi ve sürece uyumlu hale gelmesidir. ABD Dağlık Karabağ Sorunu 'nu çözüme kavuşturamamıştır. Bunun en önemli nedeni ise Azerbaycan'ın ABD'yi tarafsız olarak görmemesidir. Ermeni lobisinin etkisiyle kabul edilen Özgürlükleri Destekleme Yasası Azerbaycan'ı mağdur duruma düşürmüştür. Ayrıca bölgede Azerbaycan üzerinde daha etkili olan başka bir ülke vardır ki o da Rusya'dır(Kantarci,2004:151).

Orta Asya'da Amerikan nüfuzunun genişlemesi ABD'yi yalnızca Rusya, Çin ve İran Karşısında değil, aynı zamanda batı ittifakı içerisinde yer alan fakat küresel teknelci piyasada rakipleri olan Japonya ve AB'ye karşı daha avantajlı hale getirmektedir. Bölgede Amerikan askeri varlığının artırılması ve Rusya'ya karşı da savunma gerekçelerini meşrulaştırmak ise politik ve ekonomik özelliklere değindiğimiz konunun üçüncü ayağıdır. Hegemon güçler için ekonomik, politik ve askeri güç kolay kolay ayrılmayacak sistematik bir yapı içerir. SSCB'nin dağılmasından sonra ABD stratejik konuma sahip Orta Asya ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır.

Bu stratejinin önemli unsurları arasında ülkelerin enerji zenginliklerinden faydalanmasını ı sağlayacak alternatif boru hatları çekmek, zor durumda olan ülkelere destek olacak insani yardımlar, modern siyasi yapıların geliştirilmesi için sivil toplum programları, nükleer ve kitle imha silahlarının kullanılmasını önleyici ortak girişimler ve iktisadi yenilikleri hedefleyen değişik kalkınma programları vardır. 1990'lı yıllarda Afganistan menşeli terörist grupların sebep olduğu güvenlik sorunları yüzünden ABD güvenlik yardımları sağlamıştır. Buna neden olan diğer bir unsur ise Orta Asya devletlerinin etnik çatışma, fakirlik işsizlik, baskıcı yönetimler ve dünyadan soyutlanmışlık gibi mühim sorunların tehdidi altında olmasıdır(Amanov, 2007:180).

Daha sonraki yıllarda Beyaz Saray'ın Orta Asya'daki ulusal güvenlik çıkarları da değişmiştir. Maddi yardımlar askeri iş birliği programları ve enerji kaynaklarının geliştirilmesi konusunda ABD SSCB'nin dağılmasından beri kendini göstermiştir. Fakat 11 Eylül sonrası Orta Asya'da ABD'nin ulusal çıkarlarını tehdit eden bir takım unsurlar ortaya çıkmıştır. Ayrıca ABD kalıcı özgürlük operasyonunu yürütmek için bölge ülkelerinin yardımlarına ihtiyaç duymuştur. Bütün bunların yanında bölgede Afganistan gibi bazı devletlerin ABD için tehdit oluşturan terör unsurlarını desteklediklerine dair deliller mevcuttu. ABD'nin bu bölgede ilişkilerini daha iyi hale getirmesinin ve uzun vadeli refah ve istikrar için gerekli

siyasal ve ekonomik önlemlerinin alınmasına yardım etmesinin kendi ulusal çıkarları için önemli olduğu anlaşılmıştır(Cabbarlı, 2006:56).

ABD'nin Kafkasya politikasında Ermenistan'a atfettikleri ve yapılan ekonomik yardımlar Ermenistan'ın bölgedeki konumunun önemini yanında farklı gerçekleri de açığa çıkarıyordu. ABD'nin Ermenistan'a yaklaşımında ABD içerisindeki güçlü Ermeni lobisinin büyük rolü olmuştur. ABD'nin Kafkasya enerji kaynakları ve güvenlik açısından izlediği yola bakınca Ermenistan'ın bu strateji ile pekte uyummadığı görülmüştür.

Ermenistan bağımsız olduktan sonra, onunla birlikte bağımsız olan Kafkasya Devletleri içerisinde Rusya ile en yakın ilişkilere sahip olan ve Rusya'nın zorluk yaşamadan askeri üs bulundurduğu tek ülke olmuştur. ABD için önemli bir konumu olan Azerbaycan ve Gürcistan'ın istikrarsızlaşmasında da Ermenistan'ın rolü büyüktür. Özellikle Dağlık Karabağ sorunda Ermenistan'ın uzlaşmaz politikası ve Azerbaycan topraklarının işgal altında olması ABD'nin desteklediği enerji projelerine sekte vurmuştur. Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı ve Bakü-Tiflis-Erzurum doğal gaz boru hattının açılmasını geciktiren bölgesel sorunlar Azerbaycan'ın Nabucco projesine karşı tepkili yaklaşmasına neden olmuştur. Toprak bütünlüğü sorunu bulunan ve ABD 'den bu konuda destek alamayan Azerbaycan Batıyla yakınlaşma noktasında ihtiyatlı olmaya çalışmaktadır(Okyar, 2017:1181).

Ermenistan'ın dış politikaları sonucu ile Rusya'ya bağımlı hale gelmesi İran ile de iyi ilişkiler içinde olması ABD'nin Kafkasya'daki çıkarlarına aykırıdır. Dağlık Karabağ sorunu nedeniyle iki komşusuyla problemlili ilişkileri olan Ermenistan'ın Gürcistan'a karşı irredentist bir politika izlemek için fırsat bulduğu takdirde nasıl bir tavır takınacağı bellidir. Türkiye ve Azerbaycan sınırlarının kapalı olduğu bir dönemde Gürcistan, Ermenistan için çok önemli bir konumda olduğundan Ermenistan bu ülkedeki Ermenileri kullanarak ikinci bir Karabağ oluşturma politikasına yönelememektedir. Ancak Gürcistan'daki Ermeni azınlık ABD'nin Kafkasya'daki müttefiki olan bu ülke ile Ermenistan arasında sorun oluşturabilecek bir durumdadır. Ermenistan'ın ABD'nin çıkarlarına aykırı olan iç ve dış politik yapısına rağmen ABD yönetimi Ermenistan üzerinde baskı kurmamakta hatta Azerbaycan topraklarının işgal altında olması gibi açıkça uluslararası hukuka aykırı bir durum bile ABD yönetimi tarafından uluslararası alanda Ermenistan'ı Batı çizgisine getirmek için kullanılamamaktadır(Kasım, 2009:34). ABD'nin Ermenistan politikasında önemli bir stratejik amacı olan

Ermenistan'ın Batı ile yakınlaşmasına da yine ABD'deki diaspora kuruluşları ve onların Ermenistan'da desteklediği kuruluş ve siyasi partiler engel teşkil etmektedirler. Ermenistan'ın Batı ile yakınlaşıp Rusya'ya olan bağımlılıktan kurulması ancak Dağlık Karabağ sorununun çözümü ve Ermenistan'ın Azerbaycan ve Türkiye ile ilişkilerinin normal hale gelmesi ile olur.

Daha önce de belirtildiği gibi özellikle Türkiye ile Ermenistan ilişkilerinde bir normalleşmenin sağlanması ve kara sınırının açılması Ermenistan'ı ABD'ye daha da yakın kılacaktır. Bu nedenle ABD yönetimi Türkiye ve Ermenistan arasında yakınlaşmayı desteklemektedir. Ancak neden ABD gibi güçlü bir ülke Ermenistan gibi Kafkasya'nın küçük bir ülkesinin dış politikasını neden etkileyememekte ve neden Ermenistan iç politikasında belirli bir ağırlığa sahip olamamaktadır? Bunun en önemli nedeni birçok ülkede olduğu gibi ABD'de etkin faaliyet gösteren Ermeni Diasporasıdır. Her ne kadar ABD yönetimleri diasporayı dengelemeye ve ABD dış politikasını ülkenin çıkarları doğrultusunda oluşturmaya çalışsa da kongreye sunulan tasarılar ve çeşitli düzeylerde çıkartılan kararlar sadece ABD'nin Ermenistan politikasına değil, ABD'nin Türkiye ve Azerbaycan ile olan ilişkilerini de etkilemektedir. Samuel Huntington ABD'nin başını sıkça ağrıtan bu bağlamdaki sorunlara şu şekilde yorum getirmiştir: "Soğuk Savaş bittikten sonra ABD'nin ulusal çıkarlarının ne olduğu konusunda bir karışıklığın ortaya çıkmış ve ulusal çıkarların tespiti için önce bir ulusal kimliğin ortaya konulması gerekmektedir. Ulusal kimlik probleminden dolayı ABD'nin salt ticari ya da ulusal çıkarları koruyan bir dış politika karar verme sürecinde lobilerin etkisini azaltılması Kafkasya'daki etkinliğine de olumlu yansıtacaktır"(Huntington, 2001:108).

6.DIASPORANIN İLİŞKİLERE ETKİSİ

Günümüzde en kalabalık Ermeni topluluğu ABD ve Kanada'da bulunmaktadır. Bunları 350.000 rakamıyla Fransa diasporası takip etmektedir. ABD Diasporası aktifliğinin yanı sıra diaspora hayatının merkezi olması bakımından önemlidir. Önceleri İstanbul ve Tiflis'te faaliyet gösteren diaspora, 1915'ten sonra Paris ve Boston'da, 1950'li yıllarda Kahire ve Beyrut,1990'lı yıllarda ise Los Angeles'ta oldukça etkin olarak varlığını sürdürmüştür(Libaridian,2001:169).Osmanlı Devleti'nde faaliyette bulunana ABD'li misyonerlerin 1800'lü yıllarda Ermeni gençlerini eğitim amaçlı ABD'ye göndermelerıyla ABD diasporanın çekirdeği olmuştur. Daha sonra, esnaf, zanaatkâr ve köylüler göç etmişlerdir. Günümüzde ABD'de 800.000 ile 1.000.000 arasında Ermeni olduğu tahmin

edilmektedir(Kantarıcı,2005:73)Kurtuluş Savaşı esnasında da Maraş, Antep ve Urfa'da Fransızlarla birlikte hareket eden 120.000 kadar Ermeni 1921 Ankara Anlaşması'ndan sonra Fransızlara tarafından Suriye ve Lübnan'a götürülmüşlerdir(İlter,1995:73).

ABD'nin süper güç olması radikal milliyetçi grupların Türkiye'ye istediklerini yaptırma hedefinde ABD'nin gücünü önemli kılmıştır. ABD'de Başkanlık seçimlerinde adaylar Ermeni oylarına ihtiyaç duymuşlardır. Rum ve Ermeni lobilerinin etkisi altında olana Amerikan siyaseti Türkiye aleyhinde kampanyaları 'maliyetsiz kazanç 'olarak görüyordu. Türkiye'ye bir konuda mesaj verilmek istendiğinde, pazarlıklara ihtiyaç duyulduğunda Türkiye bu lobilerin faaliyetleriyle korkutulmaya çalışılmıştır. Öte yandan Ermeni lobisi ABD Başkanlarının 24 Nisan tarihinde yapacakları konuşmaya da özellikle önem vermişlerdir. Soykırım sözcüğünü yinelemeleri onlar için mühimdir. ABD başkanları kimi zaman 'trajik olay' 'katliam' kimi zaman da 'dehşet verici 'ifadelerini kullanmışlardır.

Uluslararası hukuka göre soykırım en ağır suç olduğundan soykırım iddiaları ve bunu tanıyan kararların bazı ülkelerin meclislerinde alınması bu ülkelerle Türkiye'nin ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Türkiye'nin AB üyelik sürecinde Ermeni soykırımı iddiaları iyice ortaya çıkmış ve süreci olumsuz etkilemiştir. Sözde soykırımın yaşandığı tarih olan 24 Nisan 1915'in 50.yıldönümünde baş gösteren yaygın propagandalar 1973-1985 yılları arasında terör olayları boyutuna taşınmıştır. Bu faaliyetlerin amacı uluslararası alanda iddiaların kabul edilmesini sağlayıp Türkiye üzerinde daha yoğun bir baskı kurmaktır. Ayrıca AB Üyelik süreci dâhil olmak üzere Türkiye'nin önemli dış politika hamlelerinin önüne geçmekti. Sonraki aşamada ise tazminat talepleri ve hatta toprak talebine kadar giden bir süreci başlatmak istediler. AB'nin konuya ilgisi ise 1987 yılına kadar gitmektedir. Türkiye'nin AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunmasından sonra Avrupa Parlamentosu Ermeni Techir'ni soykırım olarak tanıyan bir karar almıştır. Kabul edilen bu metin Türkiye'nin de sözde soykırımı tanınmasını öngörmekteydi.(Laçiner,2005:34).

Kısaca Türkiye-AB ilişkilerinde en çok bahsi geçen Ermeni soykırımı iddialarıdır. Bu iddiaların Fransa, Almanya ve İsveç gibi ülkelerde kabul görmesi tek taraflı ve yanlı bilgilendirmelerden kaynaklanmaktaydı. Türkiye'nin AB üyeliğinin referanduma sunulacağı Fransa'da Ermeni lobisi oldukça aktifti ve Ermeni lobisi iddiaları merkeze taşıyordu.

7.SONUÇ

Ermenistan ve Türkiye ortak geçmişe sahip iki ülkedir ancak kurulduğu ilk günden beri Ermenistan'ın yürüttüğü uzlaşmacı olmayan dış politika, ABD Ve AB'nin Avrasya bölgesindeki çıkarları ve Ermeni diasporasının Türkiye karşıtı politikaları iki ülkenin olumlu ilişkiler geliştirmesine sekte vurmuştur. Ermeni soykırımını iddialarının diaspora tarafından farklı ülkelerin parlamentolarında oldukça fazla gündeme getirilmesi 1991 yılında Ermenistan'ın bağımsız olunca Ermenistan'ın da hem Türkiye ile olan ilişkiler açısından hem de Ermenistan'ın dışarıda yaşayan yurttaşlarıyla bağlantısı ile Ermeni sorununa bir aktör olarak girmesi sorunun uluslararası bir sorun olduğunu göstermiştir. Avrupa'da pek çok ülkenin parlamentosunda Türkiye aleyhine kararlar aldırılmayı başaran diaspora Ermenileri Amerika'da da eyaletler düzeyinde pek çok yerde benzer kararlar çıkmasına neden olmuşlardır. AB ve ABD'nin Rusya ile çatıştığı bir coğrafya da alması gereken çok önemli kararlar ve pek çok önemli adım diaspora Ermenilerinin nüfuzlarını kullanmasıyla engellenmiştir. ABD ve AB yönetimleri Ermeni lobisinin etkisiyle bölgede ulusal çıkarlarıyla tam uyumlu bir politika izleyememiştir. Ermenistan'ı Avrupa-Atlantik eksenine dâhil etmeye çalışırken Azerbaycan'ı Rusya eksenine sokabilecek olan politika Türkiye-ABD ve Türkiye-AB ilişkilerine zarar verecek bir noktaya gitmiştir.

Türkiye-Ermenistan ilişkilerinde sürecin uluslararası boyutunun yanında müdahil güçlerin fazla olması süreci bir kısır döngüye götürmüştür. Bölgede tam barış ve istikrarın sağlanması birçok parametreye bağlı olduğu için duruma çok yönlü bakmak gerekmektedir. Ermenistan'ın Türkiye ve Azerbaycan ile sorunlu ilişkiler geliştirmesi bu ülkenin Batı'ya entegre olmasını engellemiştir. Ancak Ermenistan'ın bu durumunun değişmesi Türkiye ile ilişkilerinin normalleşmesine bağlıdır.. Diğer taraftan Türkiye'nin Kafkasya'da kritik bir konumda olan bir devlet olarak net bir şekilde Kafkasya politikasını belirlemesi gerekmektedir. Ermenistan'a karşı artık uzun vadeli planlı ve alternatifleri olan devletin bütün birimleri ile ahenk içinde çalıştığı bir politika izlemesi gerekmektedir. Bir taraftan sözü geçen adımlar atılırken diğer taraftan AB ve ABD kamuoylarını etkilemeye yönelik girişimler ile AB ülkeleri ve ABD'deki her türlü lobicilik çalışmaları da güçlü bir şekilde organize edilmelidir. Bu konuda en önemli girişim diaspora Ermenilerinin etkinliklerinin dengelenmesidir. Diaspora Ermenilerinin etkileri dengelenirse enerji, istikrar ve bölgede Rusya'nın politikaları da dengelenecek, bu bölgede ortak menfaatleri olan Türkiye, AB ve ABD için oldukça iyi olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aslanlı, A. (2015). Karabağ Sorunu ve Türkiye - Ermenistan İlişkileri, İstanbul: Berikan.
- Astourian S.(2000). From Ter-Petrosian to Kocharian: Leadership Change in Armenia, Berkeley: Berkeley Program in Soviet and PostSoviet Studies, Working Paper Series, University of California, No.25.
- Bal, I. (2004). Türkiye-Ermenistan İlişkileri, İstanbul: Nobel
- Baskın,O.(2002) .1990-2001: Küreselleşme Ekseninde Türkiye-Dönemin Bilançosu, İstanbul :İletişim
- Bryza, M.(2017, Ekim 9). Tek Yol Türkiye, <https://www.haberturk.com/matthew-bryza-tek-yol-turkiye-1665312-ekonomi>
- Cabbarlı, H. (2006, Kasım 11). Ermenistan ve Rusya Arasında Gelişen İşbirliği, <http://www.azsam.org/modules.php?name=News&file=article&sid=46>.
- Cafersoy, N. (2001). Elçibey Dönemi Azerbaycan Dış Politikası, Ankara: Asam.
- Çelikipala, M. (2010). Türkiye ve Kafkasya: Reaksiyoner Dış Politikadan Proaktif Ritmik Diplomasiye Geçiş. Uluslararası İlişkiler/International Relations, 93-126.
- Freinkman, L. (2001). Role of the diasporas in transition economies: Lessons from Armenia. Cuba in Transition-ASCE..
- Görgülü, A.(2007). Türkiye Ermenistan İlişkileri Bir kısır Döngü, İstanbul: Tesev.
- Huntington, S. P. (2001). Batı Tek'tir Ama Evrensel Değildir, Medeniyetler Çatışması, Der. Murat Yılmaz, Ankara: Vadi
- İlter, E. (1995). Ermeni Meselesinin Perspektifi ve Zeytun İsyanları, 2. Baskı, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Kantarcı, Ş. (2005). Ermeni Sorunu: Pencereden Bakmak ya da Manzaranın Bütününe Görmek, 1. Baskı, Isparta, SDU Yayınları.
- Kantarcı, Ş. (2004). Amerika Birleşik Devletleri'nde Ermeniler ve Ermeni Lobisi, İstanbul: Aktüel.
- Kasım, K. (2001). Turkish-Armenian Reconciliation Commission: Missed Opportunity. Armenian Studies, 4, 256-73.
- Kasım, K. (2009). Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya, Ankara: Usak.

- Kavalski ,Emilian (2007).Whom To folllow?Central Asia between The EU and China,China Report,Vol 43,No.55
- Kimura,Hiroshi(2005).Russia and The CIS in 2004:Putin'sOffensive and Defensive Actions,Asian Survey,Vol 45,No.1
- Laçiner, S. (2005).Türkler ve Ermeniler: Bir uluslararası İlişkiler Çalışması, Ankara: Usak.
- Libaridian, G. (2001). Ermenilerin Devletleşme Sınavı, Bağımsızlıktan Bugüne Ermeni Siyasi Düşünüşü, çev. Alma Taşlıca, İstanbul: İletişim.
- Maharramzadeh, A. (2006). Türk Dış Politikasında Türkiye-Ermenistan İlişkileri ve Karabağ Sorunu. Turkey-Armenia Relations and Karabakh Conflict in Turkish Foreign Policy), Turkish Weekly, 14.
- Okyar, O. (2017). İran Ekseninde Türkiye-Ermenistan İlişkileri: Anlaşmazlıktan Kazanca, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 10, Sayı 2
- Şatlık, A.(2007). ABD'nin Orta Asya Politikaları, İstanbul: Gökkuşbu.
- T.C Dış İşleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ermenistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

TÜRKİYE'DEKİ YERLİ TURİST AVCILARIN AV HAYVANLARI İÇİN AV KÖPEĞİ TERCİHLERİ*

Osman ÖZER¹

Gastronomi Uzmanı

KASKİ Genel Müdürlüğü, Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı

E-mail: osman-oz@hotmai.co.uk

ORCID ID: 0000-0001-8543-0664

Öz

İnsanlık tarihi boyunca köpekler insanların sadık dostları olmuştur. İhtiyaç duydukları her alanda farklı amaçlar için kullanılmışlardır. Yeri geldiğinde bir sürüyü koruması için, yeri geldiğinde taşıma için kızak çekmeleri için eğitilmiş, yetiştirilmiş ve kullanılmışlardır. Özellikle av gibi birlikte yapılan işlerde, yeri gelmiş yar ve yaren olmuşlardır. Av köpekleri avcılar için bir araçtan ziyade dost ve arkadaşlardır. İnsan dostunu iyi seçmeli iyi tercih etmelidir.

Bu araştırma üç bölüm halinde şekillenmiştir. Araştırmanın birinci bölümünde av köpeklerinin Türk kültüründeki yeri ve önemine değinilmiştir. İkinci bölümde ise av köpeklerinin kültürel rolü dışında Türkiye'deki yerli ırk av köpekleri olan kovucu türleri Türk Tazısı ve Zağar (Kopay) ile fermalı av köpeği türü olan Çatalburun hakkında bilgilere değinilmiştir. Bu av köpeği ırklarının Türkiye için öneminden bahsedilmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise anket çalışması ile desteklenmiş olan Türkiye'deki yerli avcı turistlerin av köpekleri tercihleri

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ **Sorumlu Yazar:** melek.mert@btu.edu.tr

Atıf (APA): Kaymaz Mert, M., (2021), Türkiye ve Ermenistan İlişkilerinin AB ve ABD açısından Önemi: 90'lı Yıllar açısından Bir Değerlendirme, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 13 (1): 64-86.

Lisans: Bu makalenin kullanım izni Creative Commons Attribution-NoCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND3.0) lisansı aracılığıyla bedelsiz sunulmaktadır.

araştırılmıştır. Araştırma üç ayak üzerine sağlam temel oluşturarak, avcılık faaliyetleri ile ilgilenen bireylere ve gelecek nesil genç avcılara bir rehber ve başucu kaynağı olması düşünülmüştür. Yapılacak diğer araştırmalar için bir kaynak olması da düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Av Köpeği, Çatalburun, Zağar, Kopay, Kopoy, Tazı*

Alan Tanımı: *Turizm*

DOMESTIC HUNTER TOURISTS PREFERENCES HUNTING DOGS FOR SMALL GAME IN TURKEY

Abstract

Throughout human history, dogs have been loyal friends of humans. They have been used for different purposes wherever they are needed. They were trained and used to protect a herd when necessary, trained to pull the sled for transportation when necessary. Especially in co-works such as hunting, they have come to their halves. Hunting dogs are friends and companions rather than a tool for hunters. He should choose human friend well and choose well.

This research is shaped in three parts. In the first part of the research, the place and importance of hunting dogs in Turkish culture is mentioned. In the second part outside the cultural role of hunting dog repellent species that are native breed hound and hound hunting dogs in Turkey Turkey (Kopay) fer with the hunting dog it must have been mentioned types of information about the Çatalburun. This hound is mentioned the importance for Turkey of the race. The third and last part, which is supported by a survey of the indigenous hunter hunting dogs preferences of tourists in Turkey were investigated. The research is intended as a guide and bedside source for individuals interested in hunting activities and next generation young hunters, by establishing a solid foundation on three legs. It is also considered to be a resource for other researches to be conducted.

Key Words: *Hunting Dog, Çatalburun, Zağar, Kopay, Kopoy, Hound*

JEL Code: *L83*

1. GİRİŞ

Köpek, fenotip yönden birçok ırkı olan, insanlar tarafından çok yönlü faydalanılan, bekçilik, avcılık, sürü koruma gibi işler için kullanılan, bazıları çok iyi koku alan ve işiten, sadık ve akıllı memeli bir evcil hayvandır (Yılmaz, 2006:

10) (Baltacı, 2015: 29). Çok sayıda ve farklı ırklarda köpek türü olmasına rağmen, araştırmanın kapsamı av köpekleri ile sınırlandırılmıştır.

İlk insandan bu yana av köpekleri sosyal hayatın bir parçası olmuşlardır. Tarih boyunca büyük öneme sahip olan av köpeklerinin seçimleri ve tercihleri de büyük öneme sahiptir. Orta Çağ'da Türk-İslâm devlet adamları, başarılı bir avın gerçekleşmesi için avın temel unsurlarından olan av köpeklerinin cinsine önem ve özen göstermişlerdir. Büyük Selçuklu sultanlarından Sultan Muhammed Tapar, av köpeklerini ve parslarını seçerken çok dikkat etmiştir. Âdeta köpeklerin şecerelerini çıkarmıştır. (Burslan, 1999: 103). Sultan Mahmud da, zağar ve diğer av köpeklerine çok meraklı olan sultanlardan biri olmuştur. Yüz adet, altın tasmalı ve altın sırmalı ipek çulları bulunan avcı köpeği bulunuyordu (Ateş, 1999: 197). Üsâme İbn Munkız'ın babası Şeyzer hâkimi de av köpeklerinin seçimine önem verir, adamlarını en iyi cins köpekleri almaları için de Anadolu'ya göndermiştir (Cömert, 2015: 237), (Yürekli, 2018: 241). Av köpeklerinin değerleri oldukça fazla olduğunun görüldüğü gibi aynı zamanda av köpekleri türlerinin tercih edilmesi aynı şekilde önem teşkil etmektedir.

Günümüze gelindiğinde dünyada köpeklerin çok geniş bir alana yayılmış olması ve farklı coğrafi koşullarda olmaları, köpeklerin özellikleri üzerinde bir takım değişimlere neden olmuştur. Avrupa ve Amerika'nın soğuk kuzey bölgelerinde köpeğin kürkü daha koruyucu özelliğe dönüşmüştür. Buna karşılık ormanlık, çalılık bölgelerde ise ince kürkü ve kıl örtüsü fazla olmayan daha düzgün bir vücut örtüsü dikkat çeker. Sıcak iklimlerde bu örtünün daha hafiflediği gözlenmektedir (Yalçın, 1981: 32). Bunun yanında insanlar yaşamları doğrultusunda çeşitli gereksinimlere yanıt veren yeni köpek ırkları oluşturmuş, ıslah çalışmaları sonunda köpeklere yeni beceriler kazandırılmıştır (Atakoyuncu & Selanik, 1994: 4). Entansif olarak modern köpek yetiştiriciliğine 19. yüzyılın ortalarında başlanmıştır. Çeşitli amaçlar doğrultusunda bir dizi köpek kulüpleri kurulmuş ve bunlara kısaca "Kennel Club, Köpek Kulüpleri" adı verilmiştir (Sevimli, 2007: 2). Köpek Kulüplerinde konseyler, köpek dernekleri yer almakta olup, en önemli işleri ırk özellikleri ve standartların belirlenmesidir. Bunun yanında köpeklerin soy kütüğüne kaydedilmesi, yetiştiricilerin bilgilendirilmeleri, köpek gösterilerinin desteklenmesi ve sonuçlarının onaylanması köpek kulüplerinin önemli görevleri arasındadır (Evans, 1979:3). Amerikan Köpek Kulübü standartlarına göre spor av köpekleri, takip eden izci av köpekleri, çalışan köpekler, terrierler, sportif olmayan oyun köpekleri ve sürü köpekleri olmak üzere yedi gruba ayrılmıştır (Anonim, 1992: 46). Bu gruplamada; hizmet ve ırk

özellikleri, hız, büyüklük, kuvvet, görünüş ve davranış gibi özellikler dikkate alınmıştır(Sevimli, 2007: 2). Farklı federasyonlarda farklı gruplandırmalar olmakla beraber genelde benzer olduğu görülmektedir. Köpeklerle ilgili dünya genelinde en yaygın olarak bilinen kurum ise Federation Cynologique Internationale (FCI)'dir. Türkiye'de bu kurumu temsilden kurum ise Köpek Irkları ve Kinoloji Federasyonu (KİF)'tir (Kif, 2020). Bu araştırmanın kapsamını av köpekleri ve tercihleri oluşturmaktadır. Diğer grup köpekler hakkındaki bilgiler kapsama alınmamıştır.

Bu araştırmada kapsamlı bir literatür çalışması yapılmış ve anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın amacı Türkiye'deki yerli turist avcılarının av köpeği tercihlerini belirlemektir. Araştırmanın önemi ise Türk Kültüründe av köpeğinin yerini göstermesi ve Türkiye'nin yerli ırklarını dünyada tescil ettirmesi, ırkların soy kütüklerine kaydettirmesi ve tanıtılarak dünya literatüründe yerini alması için destekler nitelikte olmasıdır. Ayrıca gelecek nesil avcı turistlere bir rehber oluşturabileceği düşüncesidir. önemine değinilmiştir. Araştırma altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın amacı, ikinci bölümde araştırmanın önemi, üçüncü bölümde araştırmanın yöntemi, dördüncü bölümde literatür taraması, beşinci bölümde araştırmanın bulguları ve son olarak altıncı bölümde araştırmanın sonuç kısmından oluşmaktadır.

1. Araştırmanın amacı

Bu araştırmanın birinci amacı Türkiye'de yaşayan avcı turistlerin demografik özelliklerini tanımlamaya çalışmaktır. Bunun yanında ikincil olarak Türkiye'deki avcı turistlerin av faaliyetlerinde tercih ettikleri av köpeği türleridir. Üçüncül amaç olarak Türk Kültüründe av köpeğinin yerini ve önemini göstermektir. Ayrıca dörüncül olarak Türkiye'nin yerli av köpeği ırkları olan fermalı köpeklerinden Çatalburun, kovucu ve iz süren av köpeklerinde de Zağar (Kopay) ve Tazı türü av köpeklerinin tanıtımı amaçlanmıştır. Bilimsel olarak tanıtılarak köpek ırkları konusunda Türkiye'nin imajı için önemini göstermek amaçlanmıştır. Türkiye'nin yerli fermalı av köpeği olan Çatalburun av köpeği hakkında derinlemesine bilgi vererek, yerli avcı turistler tarafından kullanımını yaygınlaştırmayı amaçlamıştır. Türkiye'deki avcı turistlerin av hayvanları için av köpeği tercihlerinin istatistiksel olarak sıklıklarını belirleyerek, sonuçlarının avcılığa yeni başlayacak olan avcı turistler için bir av köpeği tercihi rehberi olması amaçlanmıştır.

2. Araştırmanın önemi

Bu araştırma Türkiye'deki avcı turistlerin demografik profilin tanımlanması ile bundan sonraki yapılacak araştırmacılar için kaynak oluşturması bakımından önemlidir. Böylelikle araştırmacılar avcılarının demografik özellikleri için ayrıca zaman harcamayacaklardır. Araştırmadaki anket uygulanan bireylerin yerli avcı turistler olduğundan ve belli bir tecrübeye sahip oldukları düşünüldüğünden dolayı, avcılığa yeni ilgi duyan avcılarının av köpeği seçimleri için bir rehber olabileceğinden dolayı önemlidir. Ayrıca Türkiye'nin yerli ırk av köpeklerinin tekrar gündeme getirerek, Türk av köpeği ırklarına ilgi ve alakayı artırmayı hedeflemektedir. Böylelikle Türk av köpeklerinin bilinirliği artıracaklarını düşündüğünden dolayı önem teşkil etmektedir. Dünya standartlarında av köpeği ırkları bakımından Türkiye'nin ırklarının tescili edilmesi adına önem taşımaktadır. Türkiye'nin fermalı av köpeği olan Çatalburun av köpeğinin kullanımını yaygınlaştıracakı düşünülmektedir. Böylelikle özellikle ırkın korunması ve yetiştirme sürekliliğine fayda sağlayacaktır. Bunun yanında Çatalburun av köpeği yetiştiricileri için sosyal ve ekonomik getiri sağlaması bakımından çalışma önem arz etmektedir. İz süren av köpekleri Tazı ve Zağar(Kopay) Türkiye'de yerli avcı turistler tarafından yaygın olarak kullanılmaktadır. Tazı ve Zağarın FCI tarafından tescil edilmesine vesile olabileceği düşünülmektedir. Tescil ihtimalinin bile olması bakımından önem taşımaktadır. Bu Araştırmayı yapmanın gerekliliği, Türkiye'nin yerli av köpeği ırklarının tanıtılması ve avlanacak av hayvanlarındaki av köpeği tercihleri için rehber oluşturması bakımından önem taşımaktadır. Yapılacak diğer araştırmalar için literatürde kaynak oluşması bakımından önemlidir.

3. Araştırmanın yöntemi

Araştırmanı yöntemi oluşturulurken birden fazla araştırma tekniği kullanılmıştır. Nicel ve nitel yöntemin bir arada kullanılması araştırma yöntemlerinde karma yöntem olarak adlandırılmaktadır (Gürbüz & Şahin, 2014: 102). Öncelikle geniş bir literatür taraması yapılmıştır. Birinci yöntem olarak literatür taraması uygulanmıştır. İkinci yöntem olarak ta nicel yöntemlerden tarama araştırmaları altındaki çoktan seçmeli anket uygulaması yapılmıştır (Gürbüz & Şahin, 2014: 103). Böylelikle araştırmanın bilimsel açıdan daha ispatlanabilir ve sağlam temel üzerine kurulması hedeflenmiştir.

Literatür taramasında öncede yayınlanmış makalelere, basılmış kitaplara ve yapılmış kongre, konferans çalıştay ve bildirilere mümkün olduğu kadarıyla

ulaşmıştır. Yerli ve yabancı kaynakların evreni çok geliş olduğundan dolayı mümkün olan ve çalışma için en faydalı olan kaynaklardan faydalanılmıştır.

Anket formu için önceden yapılmış çalışmalar faydalanmanın yanında ayrıca uzman görüşüne başvurulmuştur. Anket formu ilk olarak test anketi olarak 30 kişiye uygulanmış ve testleri yapılmıştır. Uygulanabilir olmasından sonra anket online olarak Google anket formu oluşturularak avcılık faaliyetleri ile ilgili bireylere e-mail ve sosyal medya aracılığıyla ulaştırılmıştır. Toplam 1325 kişiye uygulanan anketin verileri, analiz programı olan SPSS 22 ile analiz edilerek frekans analizleri çıkartılmıştır. Frekans analizleri bulgular kısmında açıklanmış ve metne dönüştürülmüştür. Sonrasında ise sonuçlar ve öneriler kısmında yorumlanarak çalışma tamamlanmıştır.

4. Literatür Taraması

Kaşgarlı Mahmud'un Divan-ı lügatit Türk adlı eserinde "barak" kelimesini şöyle açıklamıştır: "Çok tüylü bir köpektir" (İlhan ve Şenel, 2008: 268). Av köpekleri mitolojide bir çok efsaneye konu olmuş veya konuların yardımcı unsuru olmuşlardır. Ögel Türk mitolojisi adlı kitabında "Türklerin inancına göre Kerkes kuşu kocayınca iki yumurta yumurtlar ve bunların üzerine oturur imiş. Bu yumurtaların birinden 'barak' adlı bir köpek çıkarmış. Barak, köpekler içerisinde en iyi koşan ve en iyi av avlayan bir cins imiş. Öbür yumurtadan da bir başka yavru çıkarmış. Bu yumurta da artık o kuşun son yavrusu olurmuş" diye aktarmıştır(Ögel, 2003: 191). Farklı bir efsane olan Hakas Türklerinin Köketey efsanesinde; Köketey, öksüz bir çocuktur. Bir gün bir güvercin yumurtası bulur. Bu yumurta çatladığında içerisinden kara kulaklı ak bir yavru köpek olan "Humay Hus" çıkar. Humay Hus büyüyünce kuşları uçurtmadan tutan, hayvanları kaçırtmadan yakalayan bir avcı köpeği olur (Ergun, 1997: 864), (Uluişik, 2017: 361).

Türk tarihinde hakanların ve sultanların av köpeklerine verdikleri önemi, diğer imparatorluk ve krallıklarında önem verdiği görülmektedir. Av köpekleri için ayırdıkları ekonomik tasarruflar kaleme alınarak günümüze kadar gelmiştir. Memlûk hükümdarları, ava olan düşkünlükleri nispetinde av köpekleri edinmeye önem vermişlerdir (Yürekli, 2018: 237). Nitekim Kalavun'un oğlu Sultan Muhammed Nasır pek çok avcı kuşa ve av köpeğine sahipti ki bu köpekler 80 sürü kadardı.30 Sultan Muhammed'in emirlerinden av sporuna meraklı olan Sungur el-Aşkar'ın Sahyun'da, rumi 741, miladi 1340-1341 tarihlerinde, sayısız şahinleri, doğanları ve kilâbzileriyle birlikte 80 sürü av köpeği vardı. Sungur, av

köpekleri için el-Cebel'de bir de yer yaptırmıştı (Makrîzî, 1997: 550). Rumi 9 Muharrem 742'de, miladi 25 Haziran 1341'de tutuklanan Mukaddemu Devle İbrahim b. Sabr'ın malları arasında da, iki sürü Sülûkiyye köpeği bulunuyordu (Makrîzî, 1997: 550). El-Melikü'n-Nâsır Hasan'ında 50 sürü köpeği vardı. Fakat sultan rumi Şevval 748, miladi Ocak-Şubat 1348'de devlet harcamalarında tasarrufa gitmiş ve bu köpeklerden yalnızca iki sürü bırakmıştı (Makrîzî, 1997:550), (Yürekli, 2018: 241).

Tarih sayfalarına bakıldığında köpeklerin özellikle av köpeklerinin yerinin ve öneminin oldukça fazla olduğu görülmektedir. Türklerde ise bekçi ve av köpeği haricindeki diğer köpeklere çok önem verilmediği bilinmektedir. Değerli Türk Kültür Tarih Bilimcisi Bahattin Ögel'in söylemlerinde; Türkler köpeği genelde "aşağı" bir hayvan olarak görmüşlerdir. Bu sebeple de, köpektan türediğine inanılan Tibet'lileri sürekli aşağılamışlardır. Ancak, av köpeği meselesinde olumsuz tutum değişir, çünkü yakın tarihe kadar bir Türk genci için, iyi bir av kuşu ve av köpeğine sahip olmak büyük bir gurur sebebidir (Ögel, 2003: 191).

Türk tarihi boyunca av köpeklerine verilen önem çok fazla olmuştur. Selçuklu Devleti'ne ilk şeklini kazandıran Tuğrul Bey, Avcılık Teşkilatını resmi bir kurum haline getirmiştir. Avcı Birlikleri kurmuş; ordusunu zinde tutmak için, sürekli avları tertip etmiştir. Av köpeklerinin yanı sıra, yüzlerce pars edinmiş, bunları avda kullanmıştır. Bütün Türk Boylarının günlük hayatında önemli bir yer alan avcılık; Osmanlı Devlet Teşkilatı'nda resmi bir kurum haline gelmiştir. Ordu içinde "Avcı Birlikleri" yer almıştır (Güven & Hergüner, 1999: 33). Osmanlı Sarayında oluşturulan ilk av kuruluşunun başlangıç tarihi tam olarak bilinmiyorsa da Eskişaray'da bulunurken hicri olarak 866-miladi olarak 1462 yılında oluştuğu sanılmaktadır (Kahraman, 1999: 152). Yeniçeri Ocağı'ndaki av kuruluşları, avcılığın bir düzen ve nizam içerisinde yapılmasını sağlamak amacıyla kurulmuştur. Kuruluş Tanzimat'ın ilan tarihi olan 1839'a kadar çeşitli şekillerde varlığını sürdürülmüştür. Bu örgüt sonraları Yeniçeri Ocağı kuruluşunu da içerisine almak suretiyle genişletilmiş ve Padişahın av halkı olarak maiyetini oluşturan aylıklı avcılar örgütü kurulmuştur. Saray av işlerine bakanların hepsine birden "Hassa Avcılar" adı verilmiştir (Huş, 1974: 36). Bunlar yaptıkları görevler itibariyle iş tanımlarına göre değişik isimler adlandırılarak bölümlendirilmiştir. Bu bölümler Hassa Avcılarının altında Sekbanlar, Zağarcılar, Saksoncular ve Turnacılar tanımlanmıştır. (Güven & Hergüner, 1999: 42).

Sekbanlar: Osmanlı ordusunda Yeniçeriler'den ayrı olarak, ilk oluşturulan kuruluşlardandır. Sekbanlar'm başlıca görevi, Padişahla beraber av yapmak ve onu korumaktır (Kahraman, 1995: 184).

Zağarcılar: Osmanlı Teşkilatlanmasında Hasekiler, Turnacılar ve Saksoncular'dan önce bu bölük oluşturulmuştur. Fatih Sultan Mehmed'in av görevini Sekbanlar yaparken, avı izlemek için zağar beslemek gerekince o zaman Yeniçeri ocağında çorbacı olan 64. Cemaatin Yayabaşısına 25 akçe gündelik (ulufe) verilerek Zağarcıbaşı yapılmıştır. Zağarcılar da uzun etek ve külah giyinirlerdi. Zağarcıbaşı, yükselince Yeniçeri Kethüdası olur ve Sadrazam tarafından Bab-ı asafi'ye çağrılarak hil'at giydirilirdi. 16. yy. sonunda Zağarcılar da diğer avcılar gibi bozulmuş, görevlerini gereği gibi yapmaz olmuşlardı (Kahraman, 1995: 202), (Güven & Hergüner, 1999: 42).

Saksoncular: Fatih Sultan Mehmed'e Eflak tarafından iyi av yapan birkaç sakson cinsi köpek gönderilmişti. Bu köpeklerin de zağarlar gibi ayrı bir yerde beslenmesi gerektiği için, Yeniçeri Ocağı'nın en eski Yayabaşısı olan 71. Cemaat bu işle görevlendirilmiştir. Yayabaşının yevmiyesi de 25 akçeye çıkarılıp adına Saksoncubaşı denilmiştir. Saksoncubaşılık Ocak'ta yüksek makam olup yükselmesi gerektiğinde Zağarcıbaşı olurlardı. Saksoncuların barınağı 71. Cemaat odasının yanındaydı. Ayrıca bunlar için Tophane'nin yukarısında bir de yaylak tahsis edilmiştir. Saksoncubaşı'nın bir Kethüdası olup saksonların ekmek, çul, zincir gibi gereksinimlerini temin etmekle görevliydi: 17. yüzyılın sonlarında saksoncular da iyi cins sakson beslemez ve yetiştirmez olmuşlardı. Bunların da ellerinde dışarıda buldukları sakson cinsi iyi köpekleri padişah adına alma yetkileri olduğu için yetiştirme zahmetine katlanmazlardı. Saksoncular'da Hasekiler ve Zağarcılar gibi uzun etek ve külah giyer ellerine ucu gümüş deynek alırlardı (Kahraman, 1995: 205), (Güven & Hergüner, 1999: 43).

Turnacılar: Turnacılar Hasekiler'den ayrılmış 68. Bölükdür. Başlarına Turnacıbaşı denilir. Yevmiyesi (ulufe) 25 akçedir. Yükselmesi gerekince yoluyla Saksoncubaşı olur. Bunlara Turnacı denilmesi Yeniçeri Nizamlarına Dair Risale'de şöyle açıklanıyor. "Turnacılar kadimden değildir, en aşağı Hasekilerdendir. Tazılarının biri Sultan Mehmet Han önünde turna almağla Padişah Hazretleri Çorbacılarına Turnacı namın koyup Başhaseki'nin üzerine geçürüb ve bir çift odla ile ulufesin bir akçe edüb odası 68. Bulunmağın anı Turnacıları Odabaşı eylemiştir" . Bu olaydan sonra Turnacı ismini alan eski Hasekiler, yine tazı beslemeye ve toğan uçurmaya devam ettiler Daha sonraki

yıllarda Enderun'la beraber İç Toğanlar oluşturulunca bunların alıcı kuş uçurmalarına gerek kalmadı. Sultan I. Ahmed zamanında bu odanın tazıları var denilsin diye bir iki tazı beslemektedirler. Turnacılar da Saksoncular ve Zağarcılar gibi giyinir, yalnız onlardan ayrı olarak başlarına balıkçıl kuşu kanadı takarlardı. Yeniçeri Ocağı'ndaki av kuruluşu 1730'dan sonra dağıtıldığı halde Zağarcıbaşı, Saksoncubaşı ve Turnacıbaşı ismiyle anılan zabıtlere dokunulmadı. Sultan II.Mahmud çağma kadar sembolik olarak ocakta kaldılar. Bunlar da 1826 yılında ocakla beraber tamamen kaldırıldı (Kahraman, 1995: 214), (Güven & Hergüner, 1999: 44).

Günümüzde avcılık devlet teşkilatında olmasa bile günlük hayatta örf, adet ve spor kapsamında devam etmektedir. Av köpeklerinin bakımları ve üretimleri ise sahiplerinin kalmıştır. Bu araştırma Türkiye'deki avcı turistlerin sahip oldukları köpek tercihlerinin frekans analizini ortaya koymaktadır. Hem sahip oldukları hem de sahip olmasa da gideceği avda hangisini kullanmayı tercih ettiğinin ortak bir analizini ortaya koymuştur.

4.1. Av Köpeği Grupları

Av köpekleri gruplanırken özelliklerine ve yaptıkları işe göre gruplandırılmaktadırlar. Av köpeklerinin gruplanması ile ilgili farklı kaynaklarda farklı gruplar görülmektedir. Bu çalışmada av köpekleri iki grupta tanımlanmaktadır. Bunun nedeni Türkiye'deki avcılarının av köpeklerini birden fazla fonksiyon için kullanmasından dolayıdır. Birinci grupta fermalı, su ve kara aportlu, av köpekleri ikinci grupta ise kara ve yer altı kovucu av köpekleri olarak sınıflandırılmıştır.

5.1.1. Fermalı, Su ve Kara Aportlu Av Köpekleri

Ferma avın yerini bulup belirleyerek avı ürkütmeden avcuyu haberdar edecek şekilde av köpeğinin yaptığı hareketler olarak tanımlanmaktadır. Fermalı av köpeklerinin asıl işi avı bulduklarında beklemeleridir. Mesleki tabiri ile fermadır. Ama bu av köpekleri hiçbir zaman sadece ferma vermekle kalmamışlardır. Çünkü ferma vermesi için avı bulması da gereklidir buda doğal olarak bu tür av köpeklerini ayrıca iz sürücü köpeklerde yapmıştır. Ayrıca ferma verdiği avın vurulmasıyla o avı da sahibine getirmesi (aportu)'da içgüdüsel yapmaktadır. Yani bulan, işaret eden, getiren ve takip eden av köpekleri, çok amaçlı olduklarından dolayı kullanım alanları da çok geniştir. Dünya üzerinde farklı isimlerde farklı türlerde fermalı av köpekleri tercih sebebidir. Kullanım alanları genellikle kanatlı

av hayvanları ve küçük memeli(tavşan, sansar vb) av hayvanlarının avlarıdır. Fermalı av köpekleri kendi aralarında da çok farklı gruplara ayrılmaktadır. Bu ayırım genelde ırk yetiştirildiği ülkelere göre ayırım göstermektedir. Örneğin İngiliz av köpeği ırkları(setter, vb.) ve Alman av köpeği ırkları(kurzhaar, vb.) olarak ayrılmaktadırlar. Fermalı ve aportlu av köpekleri parlama avında (keklik, tavşan vb.), su avında (ördek, kaz, vb.), bekleme avında (üveyik, güvercin, vb.) ve izleme avında (önceden vurulmuş avın izini sürmek) başarılıdırlar (Deveci & Kabakçı, 2014: 236). Farklı av hayvanları grubundaki av hayvanlarını avlamaya, meraklı olan ve sadece tek av köpeği besleme olanağı olan avcılar için kullanışlı av köpekleridir. Fermalı ve aportlu av köpekleri çok geniş bir ırk çeşitliliği gösterdiğinden dolayı, avcının hangi ırktan köpek seçeceğini, avcının özellikle ilgilendiği av hayvanlarının grubu, av faaliyetinde bulunduğu yörenin iklimi, arazi koşulları ve bitki örtüsü belirlemektedir. Bu araştırma; katılımcılarının avcılık faaliyetlerine katılan bireylerden seçilmesinden dolayı kendi bilgi ve tecrübelerine dayanarak hangi avda hangi av köpeğini tercih ettikleri, yeni avcılara ve avcılığa gönül vermiş yeni nesillere bir kılavuz olabilme ihtimali taşımaktadır.

5.1.2. Uluslararası Kinoloji Federasyonu'nun (FCI) Tanıdığı Fermalı Av Köpeği Irkları:

Deutsch Kurzhaar, Deutsch Drahthaar, Pudelpointer, Deutsch Stichelhaar, Weimaraner, Perdiguero de Burgos, Braque de l'Ariege, Braque d'Auvergne, Braque du Bourbonnais, Braque francais, Braque Saint-Germain, Bracco Italiano, Magyar Vizsla, Perdigueiro Portugues, Kleiner Munsterlander, Grosser Munsterlander, Deutsch Langhaar, Epagneul bleu de Picardie, Epagneul Breton, Epagneul francais, Epagneul picard, Epagneul de Pont-Audemer, Drentse Patrijshond, Stabyhoun, Griffon, Griffon d'arret a poil dur Korthals, Spinone Italiano, Cesky Fousek, Slovensky Hrubosrsty Stavac, English Pointer, English Setter, Gordon Setter, Irish Setter (FCI, 2019).

5.1.3. Kara ve Su Aportlu Av Köpekleri:

American Water Spaniel, American Cocker (einfarbig auser sw.), American Cocker (mehrfarbig), American Cocker (schwarz), Barbet, Cao Aqua Portugues, Chesapeake Bay Retriever, Clumber Spaniel, Cocker Spaniel einfarbig, Cocker Spaniel mehrfarbig, Curly-Coated Retriever, Deutscher Wachtelhund, English Springer Spaniel, Field Spaniel, Flat Coated Retriever, Gold, Golden Retriever, Irish Water Spaniel, Kooikerhondje, Labrador Retriever, Lagotto Romagnolo, Nova Scotia Duck Tolling Retriever, Perro de Agua Espanol, Perro de Agua

Portugues (Kurzhaar), Perro de Agua Portugues (Langhaar), Sussex Spaniel, Welsh Springer Spaniel, Wetterhoun (Deveci & Kabakçı 2014: 273).

5.1.4. Kara ve Yeraltı Kovucu Av Köpekleri

Kara kovucu av köpekleri memeli av hayvanları avlarında kullanılmaktadır. Av hayvanının olması muhtemel araziye tek veya grup halinde salınan köpekler sesli bir şekilde ava doğru ilerleyip bulduktan sonra kovmaya başlarlar. Avı veya avları, avcıya doğru kovup, avcıya atış imkanı verdikten sonra av vuruldu ise görevini tamamlamış olurlar. Bu ırk grubundan bazı türler vurulan avın iz takibinde de kullanılırlar. Yeraltı Kovucu av köpekleri ise ada tavşanı ve tilki gibi av hayvanlarının inlerine sokularakindeki hayvanın dışarı çıkmasını sağlamak için kullanılmaktadırlar. Ayrıca kara kovucu av köpekleri gibi daha önce vurulmuş, yaralı gitmiş, izini kaybetmiş av hayvanının bulunmasında da kullanılmaktadırlar. Kara ovucu av köpekleri kadar sesli şekilde av hayvanını bulmaya çalışmamaktadırlar. Daha sakin ve az sesli bir şekilde kan izinin takibine girerek, yaklaşık 10-20 km mesafeye kadar uzaklaşmış bir av hayvanını bile bulabilmektedirler. Vakur ve sessiz mizaca sahip oldukları için izi bırakmayıp dikkatli ve emin adımlarla avcılarını hedefe ulaştırabilmektedirler. Tazılarda kovucular grubuna dahil olan av köpeği ırklarıdır. Geniş ve düz arazilerde küçük memeli av hayvanlarını yakalamak için kullanılmaktadırlar. Adını “tez” kelimesinden türetilerek almış olan tazılar, çabuk ve hızlı av köpeklerdir. Bu av köpekleriyle yapılan avlar sırasında silah kullanılmamaktadır. Sadece av köpeğinin becerisine bırakılmaktadır. Av köpeği salınarak ve avı yakalaması beklenmektedir. Tazılar koku duyularını çok az miktarda kullanılmaktadırlar. Avlanırken gözleri, eşsiz iskelet ve kas kombinasyonları sayesinde avı ele geçirmektedirler (Deveci & Kabakçı, 2014: 268).

5.1.5. FCI'nın Tanıdığı Kara Kovucu (Kopoy) Av Köpeği Grubuna Ait Irklar

Alpenlandische Dachsbracke, Anglo-francais de petit venerie, Ariegois, Balkan Laufhund, Basset artisien normand, Basset bleu de Gascogne, Basset d'Artois, Basset fauve de Bretagne, Basset Hound, Beagle, Beagle Harrier, Berner Laufhund, Berner Niederlaufhund, Billy, Bloodhound (Groser Laufhund), Bosnischer drahthaariger Laufhund, Brandlbracke, Briquet griffon vendeen, Chien d'Artois, Coonhound (Black and Tan), Dalmatiner Portrait, Deutsche Bracke, Dreifarbigiger jugoslawischer, Laufhund, Drever (Schwedische Dachsbracke), Dunker, Erdelyi Kopo, Finnischer Laufhund, Foxhound (American), Foxhound (English), Francois blanc et noir, Francois blanc et orange, Francois tricolore,

Grand anglo-français bla, Grand anglo-français blanc et orange, Grand anglo-français tricolore, Grand Basset griffon vendeen, Grand bleu de Gascogne, Grand gascon saintongeais, Grand griffon vendeen, Griechischer Laufhund, Griffon bleu de Gascogne, Griffon fauve de Bretagne, Griffon nivernais, Haldenstover, Hamilton Stovare, Harrier, Hygenhund, Istrischer drahthaar, Istrischer kurzhaariger Laufhund, Italienischer Laufhund Drahthaarig, Italienischer Laufhund Kurzhaar, Jura Laufhund, Jura Niederlaufhund, Luzerner Laufhund, Luzerner Niederlaufhund, Ogar Polski (Polnische Bracke), Otterhound, Petit Basset griffon vendeen, Petit bleu de Gascogne, Petit gascon saintongeais, Planinsky Gonic (Slo. Berg-Laufhund), Poitevin, Porcelaine, Posavatz Laufhund, Posavki Gonic, Rhodesian Ridgeback, Schiller Stovare, Schwyzer Laufhund, Schwyzer Niederlaufhund, Slovensky Kopov (Slovakischer Laufhund), Smalands Stovare, Spanischer Laufhund, Steirische rauhh. Hochgebirgsbracke, Westfälische Bracke (FCI, 2019).

5.1.6. FCI'nın Tanıdığı Yeraltında Kovucu Av Köpeği Grubuna Ait Irklar

Kaninchenteckel Kurzhaar, Kaninchenteckel Langhaar, Kaninchenteckel Rauhaar, Standardteckel Kurzhaar, Standardteckel Langhaar, Standardteckel Rauhaar, Zwergteckel Kurzhaar, Zwergteckel Langhaar, Zwergteckel Rauhaar, Jack Russell Terrier, Deutsche Jagdterrier, Parson-Russell-Terrier Rus Laika ve Spitzleri; Finnenspitz, Laika Westsibirischer, Laika Russisch-Europaischer, Laika Ostsibirischer, Jamhund, Karelischer Barenhund, Norwegischer Elchhund grau, Norwegischer Elchhund schwarz. Tazılar; Anadolu Sultan Tazısı, Afghane, Azawakh, Barsoi, Chart Polski, Deerhound, Galgo Espanol, Greyhound, Irish Wolfhound, Ital. Windspiele (Ital. Greyhound), Magyar Agar, Saluki, Sloughi, Whippet (FCI, 2019).

Bu türe ait bazı ırklar FCI tarafından av köpeği olarak tanınmamış olmasına rağmen Rusya ve İskandinav ülkelerinde farklı av hayvanlarının farklı bir biçimde avlanılmasında kullanılmaktadır. Örneğin ağaçların tepelerinde yaşayan orman horozlarını ürküterek ağaca tünemeye zorladıktan sonra avcıya ağaç altında ses vererek haber vererek, avcının ağaçtaki av hayvanına atış yapmasına olanak tanımaktadırlar. Bu tür ayrıca ayı avı içinde kullanılmaktadır (Deveci & Kabakçı, 2014: 272).

5.2. Türkiye'deki Yerli Av Köpeği Irkları

Dünyada her bir kavram için standart getirildiği ve tescillendiği gibi, köpek ırklarına da aynı durumun uygulandığı görülmektedir. Türkiye'nin kovucu av köpeği ırkları Türk Tazısı ve Zağar (Kopay) av köpekleridir. Ayrıca Türkiye'de Çatalburun adında bir yerli fermalı av köpeği ırkı bulunmaktadır(Oğrak vd, 2012: 72).

5.2.1. Türk Tazısı

Türk Tazısı, geniş ovalarda, düzlüklerde ve Anadolu bozkırlarında yaşamını sürdüren hızlı ve dengeli koşan, oldukça çevik ve kıvrak bir av köpeğidir. Avını görerek avlayan kovucu av köpeği türlerindedir. İnce bel, derin bir göğüs, küçük kafa, uzun bacak ve kuyruğa sahip olan Türk Tazısı, adeta koşmak için doğmuş bir av köpeği ırkıdır.

Türk Standartları Enstitüsü tarafından 11473 TS 12893 no ile 27.11.2002 tarihinde bir ırk olarak tescil edilmiştir (TSE, 2002). Türkiye köpek ırkları içinde sayıları çok fazla olmasa da, hakkında en eski tarihi belgeler olan ırk Türk Tazısıdır. 16. yüzyıldan, Osmanlılardan kalma bazı minyatürlerde resmedilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın bir şehzadesi, bir tazı ile avlanırken tasvir edilmiştir (Yılmaz & Ertuğrul, 2012b: 102).

Türk Tazısının kürkü farklı renklerde olabilmektedir. Türk Tazısının ayakları uzun, vücut ince, tüyleri kısa, kuyruğu ince ve tüysüz, baş ince ve uzun, boyun uzun, göğüs derin ve karın çekiktir. Türk Tazısı, daha çok bildircin, keklik, tavşan ve tilki avının yapıldığı, Orta ve Güney Anadolu'nun sulak yörelerinde yetiştirilmektedir. Soğuk mevsimlerde üşümesin diye, sırtına çul ya da örtü sarılmaktadır (Yılmaz & Ertuğrul, 2012b: 102). Ergin ağırlıkları ortalama erkeklerde 19.0 ± 0.25 kg ve dişilerde 17.8 ± 0.28 kg, omuz yükseklikleri ortalama erkeklerde 63.1 ± 0.47 cm ve dişilerde ise 61.0 ± 0.48 cm'dir (Yılmaz, 2008; Yılmaz & Ertuğrul, 2011a: 797).

5.2.2. İzci Köpeği Zağar

Zağar ırkı Kopay, Kopoy, Tavşancı, İzsüren, Çakır gibi adlarla da anılır. (Yılmaz & Ertuğrul, 2012b: 103). Genellikle Yörük kültürünün yaşatıldığı Ege Bölgesinin geneli, Marmara Bölgesinin güneyinde ve Akdeniz Bölgesinin kuzeybatısında yetiştirilmektedir. Kara avcılığı için memeli av hayvanları avlarında kullanılmaktadır. Özellikle yaban domuzu ve yaban tavşanı avcılığında

kullanılmaktadır. Fenotip olarak siyah ve kahverengi (kestane) post renkleri görülür. Akıllı, sadık ve hareketli bir yapıya sahiptir. Kötü bakım ve beslenme şartlarına dayanıklıdır (Yılmaz & Ertuğrul, 2011b: 103). Omuz yüksekliği erkeklerde 52.2 cm, dişilerde 48.8 cm, ergin canlı ağırlık erkeklerde 19.5 kg, dişilerde 17.6 kg civarındadır (Anonim, 2012: 103).

5.2.3. Çatalburun Av Köpeği

Tarsus ve çevresinde Çatalburun ırkı köpeklerin varlığı 1930'lu yıllardan bu yana bilinmektedir. Av köpeği olarak yoğun ilgi gören Çatalburun köpeklerinin anavatanı konusunda netleşmiş bilimsel veriler mevcut olmasa da bu ırkın Anadolu kökenli olduğu, hatta Eshab-ı Kehf ve Yedi Uyurlar (M.S. 298) anlatılarında geçen Yedi Uyurların yanında bulunan köpek olan Kıtımir'in, halk arasında bir Çatalburun olduğuna inanılmaktadır (Tiftikçioğlu, 2007:2). Paris'teki Louvre Müzesinde sergilenmek-te olan ve 1600'lü yıllarda yapılmış yağlı boya Çatalburun Av Köpeği resmi de, bu ırkın çok eski yıllara uzanan bir geçmişi olduğunun göstergesidir. Çatalburun ırkı köpekler ile İspanyollar Navarro Pointerleri birbirine çok benzediği bildirilmektedir. İspanyolların resmi kaynaklarında bu köpeklerin Emevi-Abbasi Döneminde İber Yarımadasına Araplar tarafından getirildiği belirtilmiştir. Yüzyıllardır İspanya'da tanınmakta olan bu köpek aynı zamanda Old Spanish Pointer, Navarro Pointer, Pachon de Victoria, Pachon Navarro olarak da isimlendirilmektedir. Türkiye' de ise avcılar ve köpek severler tarafından Türk Pointer'i olarak da isimlendirilmektedir (Petek & Dinçel, 2012: 25).

Tazı gibi av amaçlı kullanılan bir ırkıdır. Burnunun ucundaki ıslak kesim iki parçalıdır. Mutasyon sonucu meydana geldiği tahmin edilmektedir. Adını da bu özelliğinden almaktadır. Günümüzde güney illerimizden İçel'de çok az sayıda bulunmakta ve sayıları gün geçtikçe azalmaktadır (Yılmaz & Ertuğrul, 2012a: 794). Yetiştirilme amacına uygun olarak üstün bir koklama yeteneği vardır. Avı arayıp, bulmak ve kaldırmak konusunda çok yeteneklidir. Fiziksel özelliklerinden tüy rengi erkek bireylerde kahve-beyaz iken dişi bireylerde ise kahve-beyaz ve düz kahverengi en yaygın olan renklerdir. Ortalama yaşam süresi yaklaşık olarak 10-13 yıldır. Ergin canlı ağırlıkları ortalama erkeklerde 23.6 ± 0.93 kg ve dişilerde 20.3 ± 0.49 kg, omuz yükseklikleri ortalama erkeklerde 50.3 ± 1.09 cm ve dişilerde ise 46.9 ± 0.79 cm'dir (Yılmaz & Ertuğrul, 2012a: 797).

Çatalburun köpekleri Türkiye'ye özgü yerli bir ırk olup, av ve spor köpekleri gurubunda yer almaktadır. Çatalburun av köpeklerine özgü burun yapısının

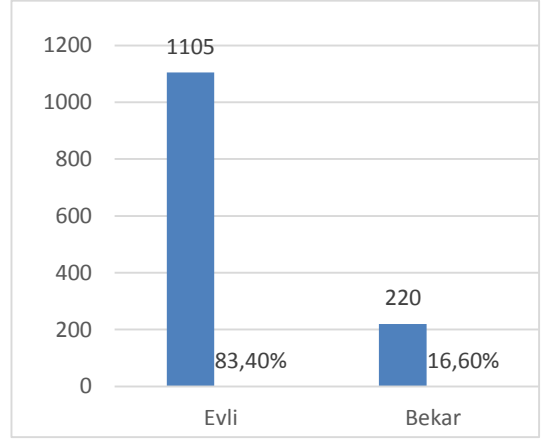
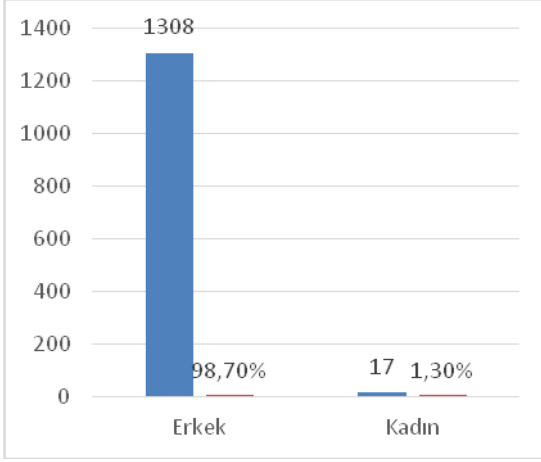
ortadan ikiye bölünmüş gibi yapısından dolayı çatalburun denilmektedir (Petek & Dinçel, 2012: 26). Koklama duyasu çok iyi gelişmiş olup, avını arayıp bulma ve kaldırmak konusunda çok yeteneklidir (Yılmaz, 2005: 121). Ferma, çatalburun köpekleri tarafından iki şekilde yapılmaktadır. Erkeklerin % 90'i donarak ferma yapmakta, % 86'ı ayak kaldırarak ferma yapmaktadır. Hem ayak kaldırarak hem de donarak ferma yapan erkek sayısı % 76'dır. Dişilerde ferma hareketi ise % 88'inde donarak, % 80'inde ayak kaldırarak yapılmaktadır. Dişilerin her iki ferma şeklini gösterme oranı ise % 68'dir. Hem dişi hem erkek bireylerin tamamı her iki ferma şeklinden birini mutlaka yapmaktadır (Derbentli, 2008: 73). Koku takibi Çatalburun av köpeği ırkı tarafından hem yerden hem de havadan yapılabilmektedir. Dişi ve erkek bireylerin havadan koku takibi yapma oranı % 79 olarak belirlenmiştir. Yerden koku takibi ise toplam % 95'dir. Bireylerin tamamında hem yerden hem havadan koku takibi % 70 oranındadır (Derbentli, 2008: 74). Koku alma duyası yüksek olduğundan dolayı farklı arama tipleri içinde ideal av köpekleridir. (Kırmızıbayrak & Takcı, 2006: 915) . Örneğin uyuşturucu madde kaçakçılığını önlemek amaçlı kullanım için uygundur. Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Şube Müdürlüğü'nün özel olarak üretimi ve geliştirilmesi için Tarsus Belediyesi ile birlikte hazırladığı programla; dünyada ilk kez bu köpeklere narkotik dedektör köpeği eğitimi verilmeye başlanmış ve 3 ayda eğitimlerini tamamlayan narkotik köpeklerinden 46'sı, 28 ilde kadrolu görevde bulunmaktadır (Tarsuscatalburun, 2020: 2).

Literatür taramasından ortaya çıktığı gibi, Türkiye'nin yerli av köpeği ırkları üstün özelliklere sahiptirler. Bu özellikler göz önüne alınarak Yerli av köpeği ırklarını geliştirmek, yetiştirmek ve tercih etmek, bilinirliğini ve kullanımı artırma bakımından önemlidir. Bu araştırma ile özellikle Türk fermalı av köpeği çatalburunun kullanımının artması beklenmektedir.

5. Bulgular

Yerli avcı turistlerin av köpeği tercihlerine üzerine yapılan araştırma 1325 katılımcı ile tamamlanmıştır. Çevrimiçi anket formu halen sosyal medyada aktif olarak bulunmaktadır. Böylelikle verileri güncelleme imkanı olacaktır. Buluşlar üç kısımdan oluşmaktadır birinci bölümde yerli avcı turistlerin demografik özellikleri ele alınmıştır. İkinci bölümde kanatlı av hayvanları avlarında tercih edilen av köpekleri ele alınmıştır. Üçüncü ve son bölümde ise avcı turistlerin memeli av hayvanları için tercih ettikleri av köpekleri incelenmiştir. Üç bölümünde frekans analizleri SPSS 22 programı ile yapılmıştır.

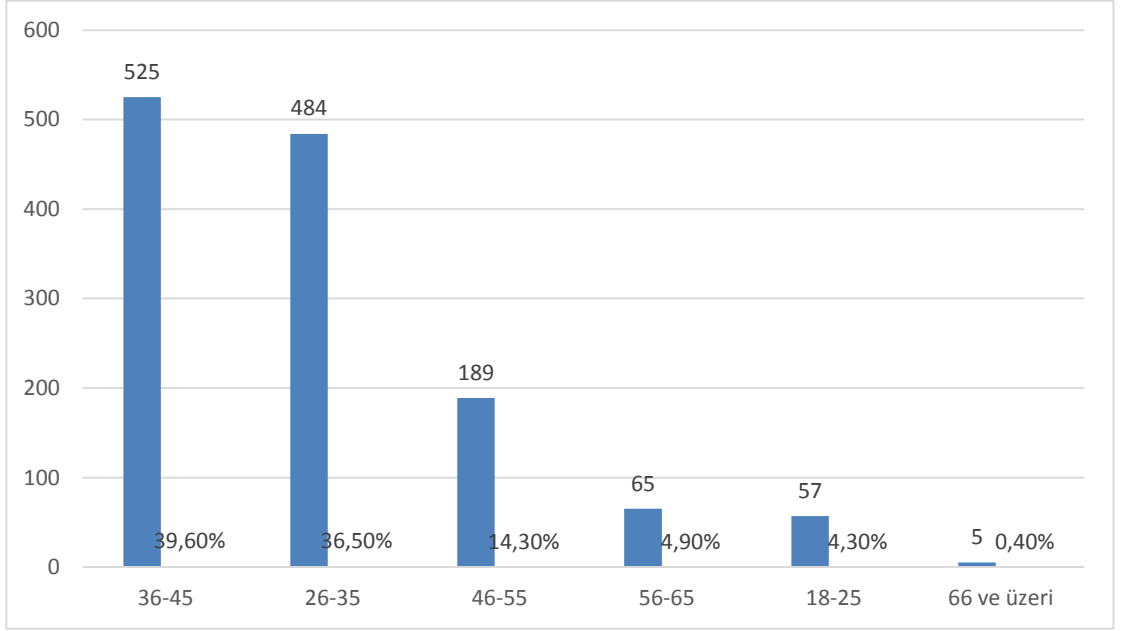
Grafik 1. Katılımcıların cinsiyetine ilişkin frekans analizi

Grafik 2. Katılımcıların medeni durumlarına ilişkin frekans analizi

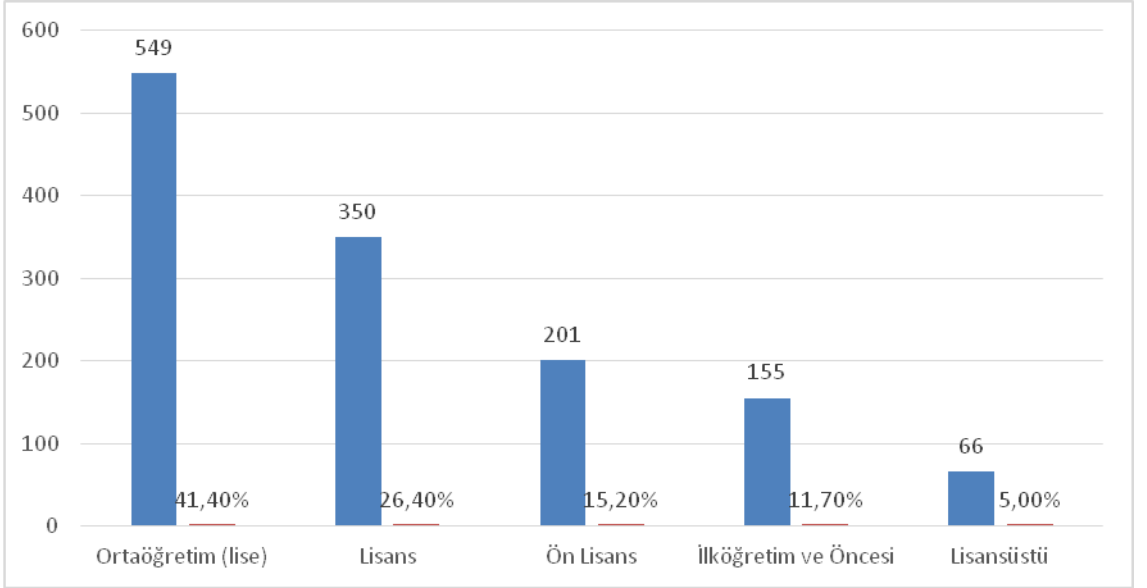
Grafik 1’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan katılımcıların %99,70’inin cinsiyetini erkek bireyler oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan katılımcıların sadece %1,30’unun cinsiyetini kadın bireyler oluşturmaktadır.

Grafik 2’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan katılımcıların %83,40’ının medeni durumunu evli bireyler oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan katılımcıların sadece %16,60’ının medeni durumunu bekar bireyler oluşturmaktadır.

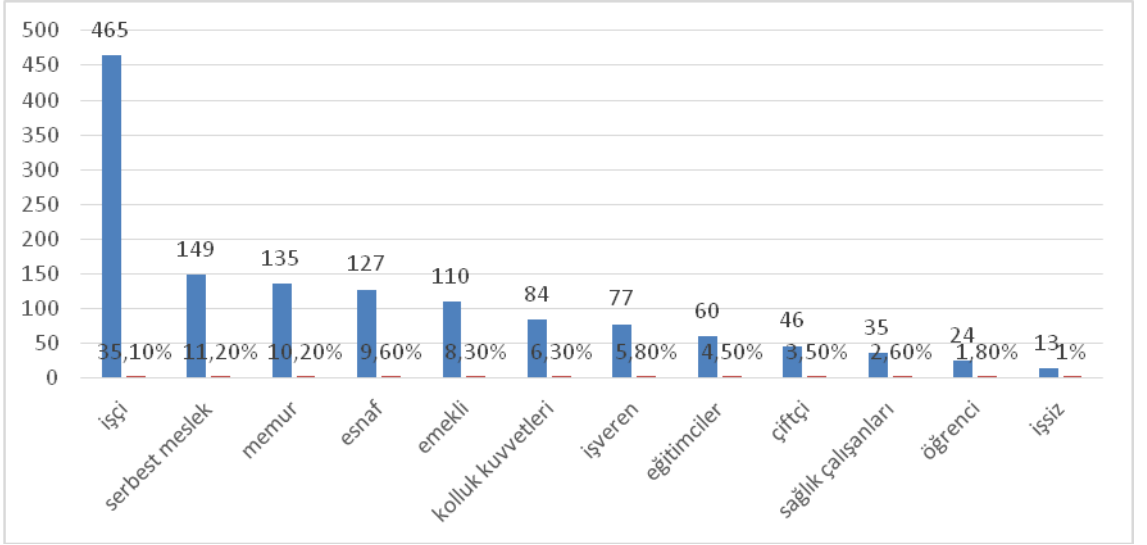
Grafik 3. Katılımcıların yaş aralıklarına ilişkin frekans analizi

Grafik 3’de görüldüğü üzere katılımcıların %39,60’ının yaş aralıklarının 36-45 yaş aralığı olduğu görülürken, %36,50’sinin yaş aralığı 26-35 olduğu görülmektedir. 46-55 yaş aralığındakiler %14,30, 56-65 yaş aralığındaki bireylerin oranı ise %4,90’dır. 18-25 yaş aralığındaki katılımcılar %4,30 iken 66 yaş ve üzerindeki katılımcıların oranı ise %0,40’dır.

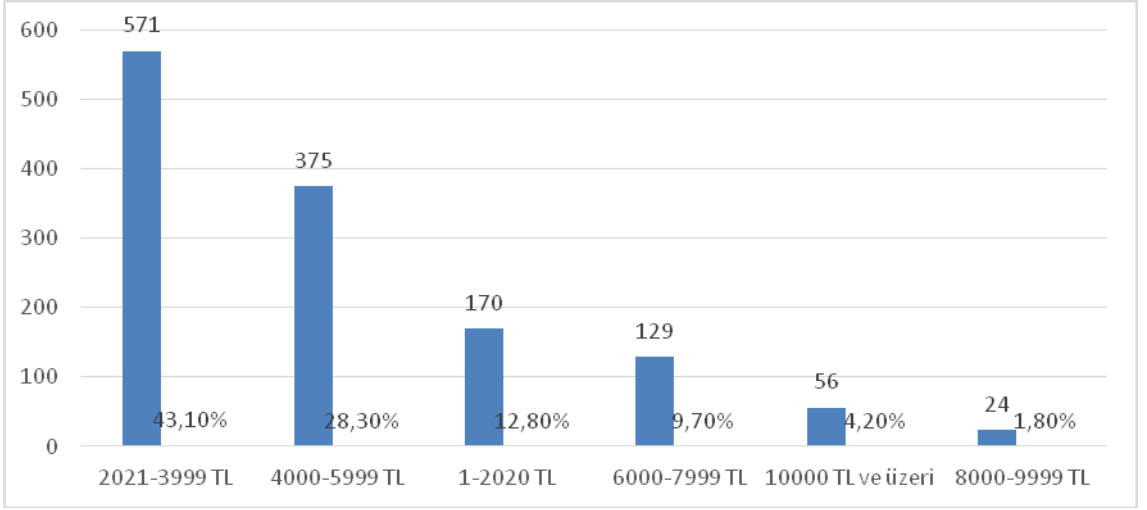
Grafik 4. Katılımcıların eğitim durumlarına ilişkin frekans analizi

Grafik 4’de görüldüğü üzere katılımcıların %41,40’ının eğitim durumu ortaöğretim(lise) olduğu görülürken, %26,40’ının eğitim durumunun lisans olduğu görülmektedir. Eğitim durumu ön lisans olanlar %15,20, ilköğretim ve öncesi olan bireylerin oranı ise %11,70’dir. Eğitim durumları lisansüstü olan katılımcıların oranı %5’dir.

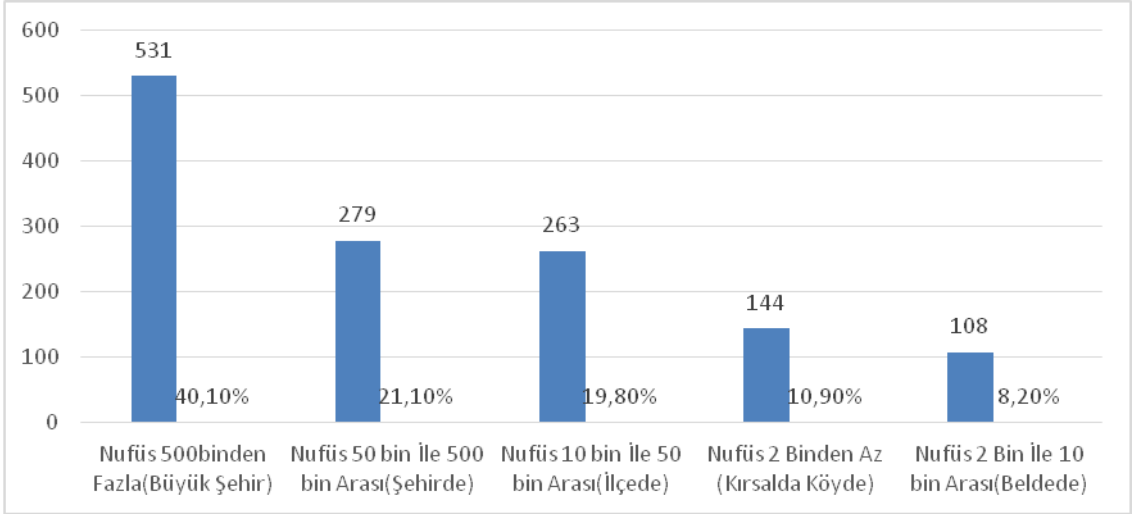
Grafik 5. Katılımcıların mesleklerine ilişkin frekans analizi

Grafik 5’de görüldüğü üzere katılımcıların %31,10’unun meslek türü İşçi olduğu görülürken, %11,20’sinin meslek türünün serbest meslek olduğu görülmektedir. Meslek türü memur olanlar %10,20 iken Esnaf olanlar %9,60’dır. Emekli olan bireylerin oranı ise %8,30’dur. Kolluk kuvvetleri oranı %6,30 iken. İşveren katılımcıların oranı ise %5,80’dir. Meslekleri öğretmen ve akademisyen benzeri olan eğitimci katılımcıların oranı ise %4,50’dir. Çiftçilik ile uğraşanlar %3,50 iken Sağlık sektöründe meslek sahibi olan doktor, hemşire v.b olan katılımcıların oranı ise %2,60’dır. Daha iş hayatına başlamamış öğrenci olan katılımcıların oranı ise %1,80 olduğu görülürken, işsiz olan katılımcıların oranı %1 olduğu görülmektedir.

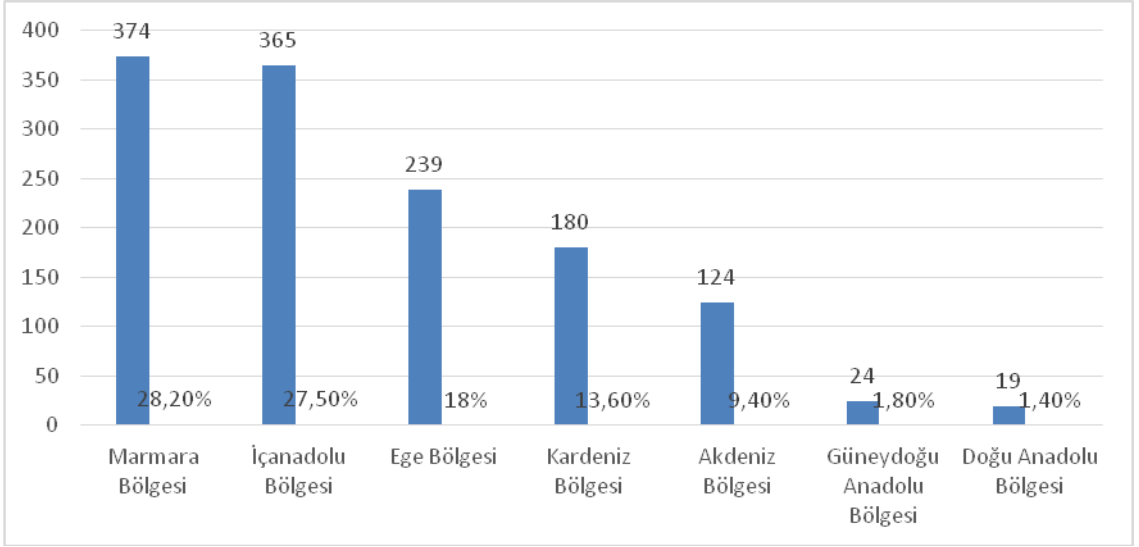
Grafik 6. Katılımcıların gelirlerine ilişkin frekans analizi

Grafik 6'da görüldüğü üzere katılımcıların %43,10'unun gelir düzeyi aralıklarının 2021-3999 TL aralığı olduğu görülürken, %28,30'unun gelir düzeyi aralığı 4000-5999 TL olduğu görülmektedir. 1-2020 gelir düzeyi aralığındaki bireylerin oranı ise %12,80'dir. 6000-7999 TL geliri aralığındaki katılımcılar %9,70 iken geliri 10000 TL ve üzerindeki katılımcıların oranı ise %4,20'dir. Gelir düzeyi 8000-9999 TL olan bireylerin oranı ise %1,80'dir.

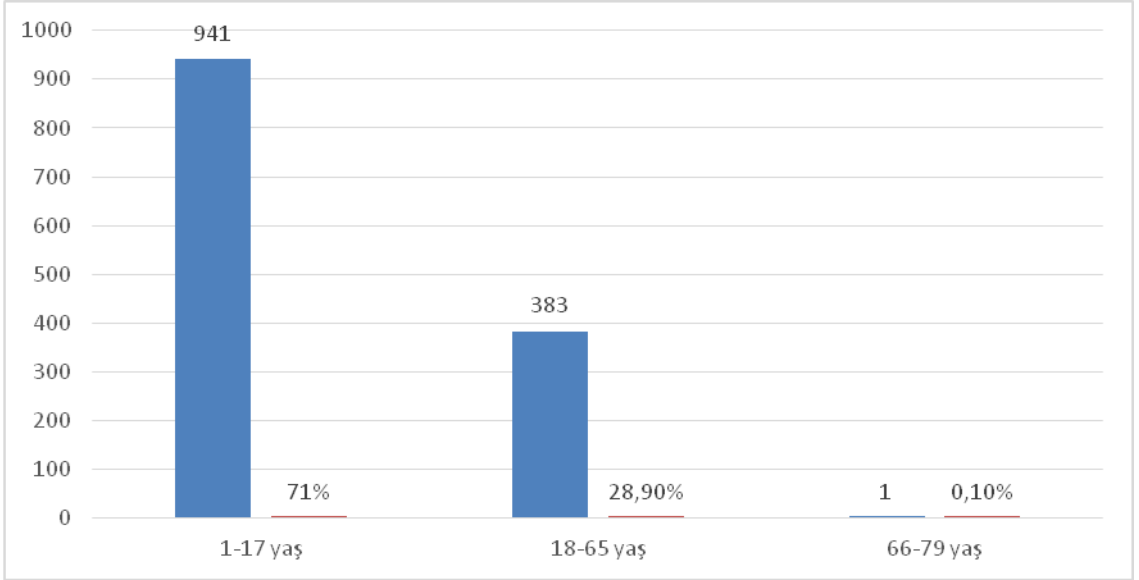
Grafik 7. Katılımcıların yaşadıkları yerin nüfus yoğunluğuna ilişkin frekans analizi

Grafik 7’de görüldüğü üzere katılımcıların %40,10’unun nüfus oranı 500binde fazla olan büyük şehirlerde yaşadığı görülürken, %21,10’unun nüfusu 50bin ile 500bin aralığı olan şehirlerde olduğu görülmektedir. Nüfusu 10bin ile 50bin aralığındaki ilçelerde yaşayan bireylerin oranı ise %19,80’dir. Nüfusu 2binden az olan kırsalda-köyde yaşayan katılımcılar %10,90 iken nüfusu 2bin ile 10bin arasındaki beldelerde yaşayan katılımcıların oranı ise %8,20’dir.

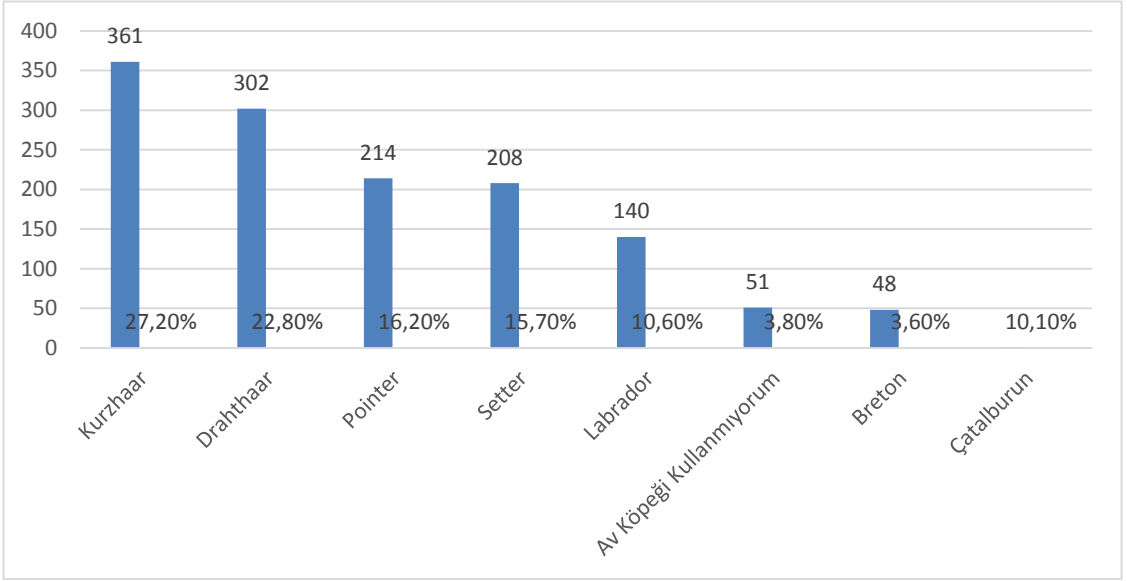
Grafik 8. Katılımcıların yaşadıkları bölgeye ilişkin frekans analizi

Grafik 8’de görüldüğü üzere katılımcıların %28,20’sinin araştırmaya Marmara Bölgesi illerinden katıldığı görülürken, %27,50’sinin İç Anadolu bölgesi illerinden katıldığı görülmektedir. Ege Bölgesi illerinden katılanlar %18 iken Karadeniz Bölgesi illerinden katılan bireylerin oranı ise %13,60’dır. Akdeniz Bölgesi illerinden katılan katılımcılar %9,40 iken Güney Doğu Anadolu Bölgesi illerinden katılanlar ise %1,80’dir. Doğu Anadolu Bölesi illerinden katılan katılımcıların oranı ise %1,40’dır.

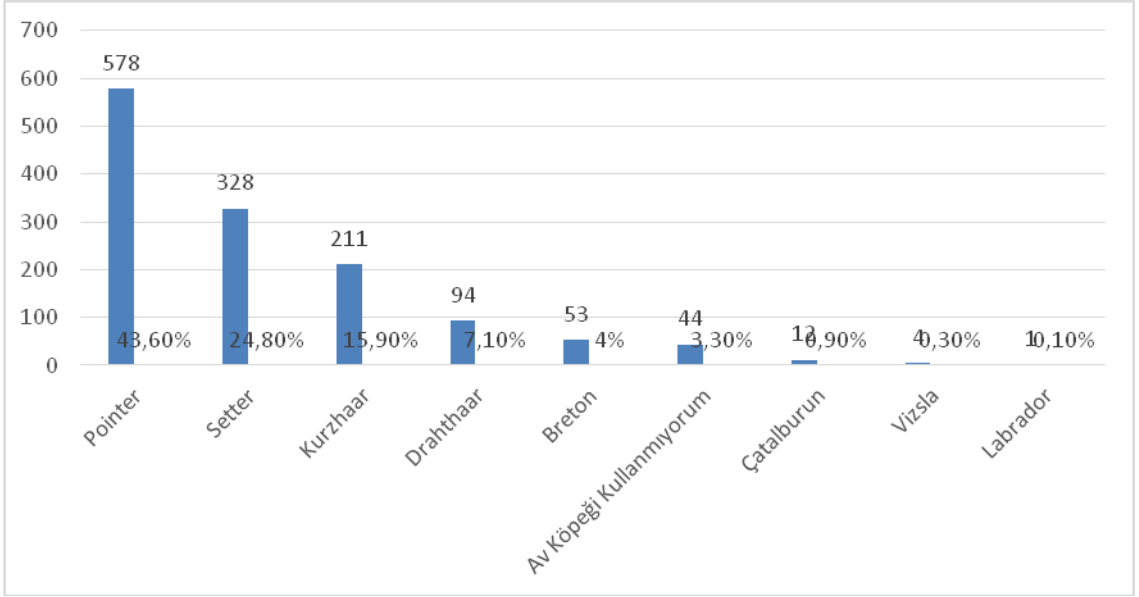
Grafik 9. Avcılığa başlama yaşına ilişkin frekans analizi

Grafik 9’da görüldüğü üzere katılımcıların %71’inin avcılığa başlama yaşı 1-17 yaş iken, %28,90’ının başlama yaşı 18-65 yaş aralığı olduğu görülmektedir. En az başlama yaşı ise %0,10 ile 66 yaş ve üstüdür.

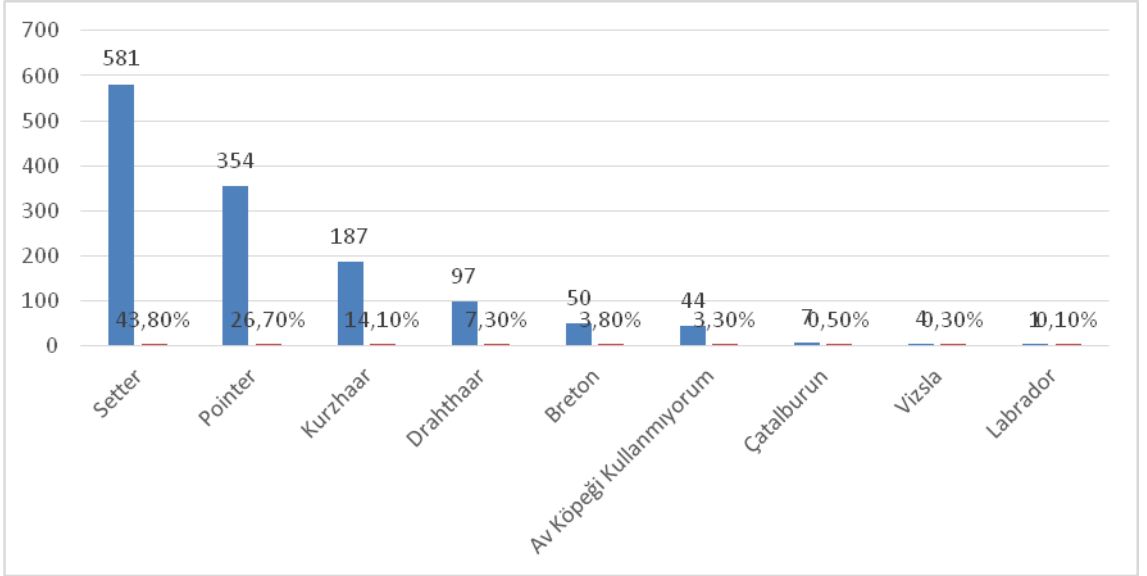
Grafik 10. Ördek avı için tercih edilen av köpeği türüne ilişkin frekans analizi

Grafik 10’da görüldüğü üzere katılımcıların %27,20’si ördek türlerinin avı için Kurzhaar cinsi av köpeğini tercih ederken, %22,80’i Drahthaar cinsi av köpeğini tercih etmektedir. Pointer av köpeğini tercih eden bireylerin oranı %16,20, Setter av köpeğini tercih eden bireylerin oranı ise %15,70’dır. Labrador av köpeğini tercih eden katılımcıların oranı %10,60, Ördek türlerinin avında av köpeği kullanmayı tercih etmeyen katılımcıların oranı %3,80’dir. Breton av köpeğini tercih eden katılımcıların oranı ise %3,60’dır. Ördek türlerinin avı için en az tercih edilenler ise %10 ile Çatalburun cinsi av köpekleridir.

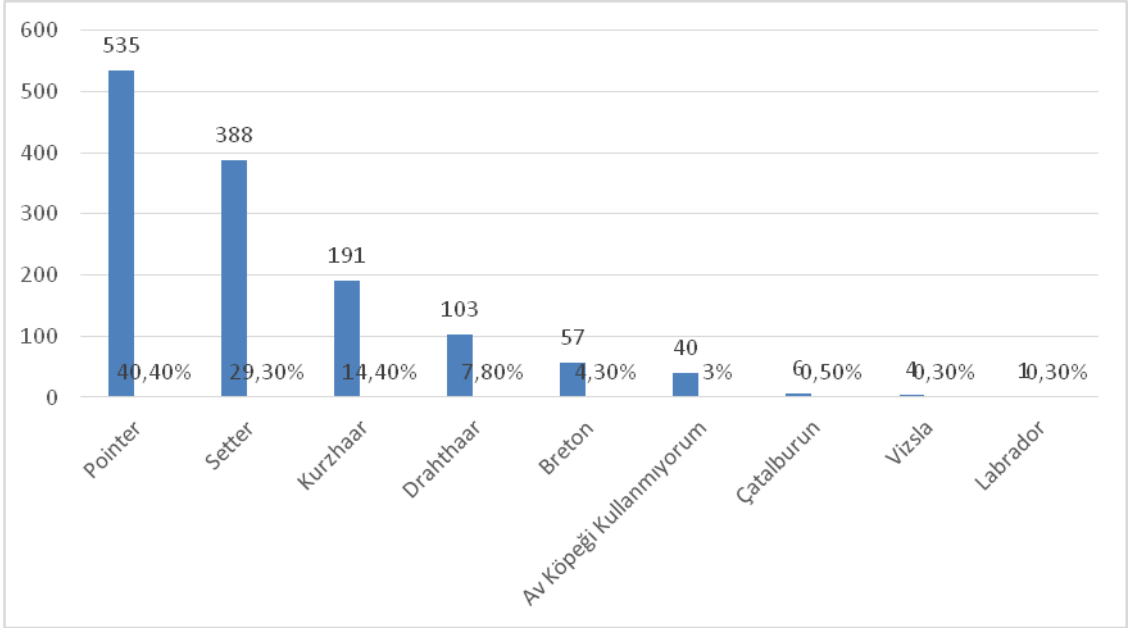
Grafik 11. Kınalı Keklik, Çil Keklik ve Kum Kekliği avı için tercih edilen av köpeği türüne ilişkin frekans analizi

Grafik 11’de görüldüğü üzere katılımcıların %43,60’ı Keklik türlerinin avı için Pointer cinsi av köpeğini tercih ederken, %24,80’i Setter cinsi av köpeğini tercih etmektedir. Kurzhaar cinsi av köpeğini tercih eden bireylerin oranı %15,90 iken Drahthaar cinsi av köpeğini tercih eden bireylerin oranı ise %7,10’dur. Breton cinsi av köpeğini tercih eden katılımcıların oranı %4’tür. Keklik türlerinin avında av köpeği kullanmayı tercih etmeyen katılımcıların oranı ise %3,30’dır. Çatalburun cinsi av köpeğini tercih eden katılımcıların oranı %0,90 iken Vizsla cinsi av köpeğini tercih edenlerin oranı ise %0,30’dur. Keklik türleri avı için en az tercih edilen ise %0,10 ile Labrador cinsi av köpekleridir.

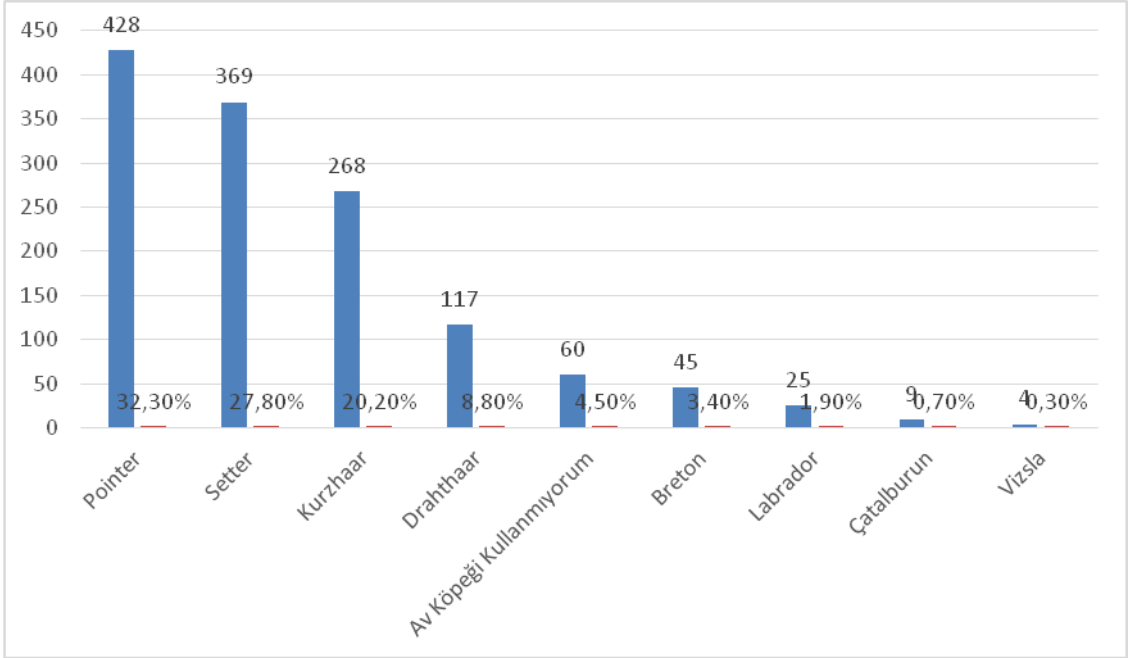
Grafik 12. Çulluk avı için tercih edilen av köpeği türüne ilişkin frekans analizi

Grafik 12’de görüldüğü üzere katılımcıların %40,80’i Çulluk avı için Setter cinsi av köpeğini tercih ederken, %26,70’i Pointer cinsi av köpeğini tercih etmektedir. Kurzhaar cinsi av köpeğini tercih eden bireylerin oranı %14,10 iken Drahthaar cinsi av köpeğini tercih eden bireylerin oranı ise %7,30’dur. Breton cinsi av köpeğini tercih eden katılımcıların oranı %3,80’dir. Çulluk avında av köpeği kullanmayı tercih etmeyen katılımcıların oranı ise %3,30’dur. Çatalburun cinsi av köpeğini tercih eden katılımcıların oranı %0,50 iken Vizsla cinsi av köpeğini tercih edenlerin oranı ise %0,30’dur. Çulluk avı için en az tercih edilen ise %10 ile Labrador cinsi av köpekleridir.

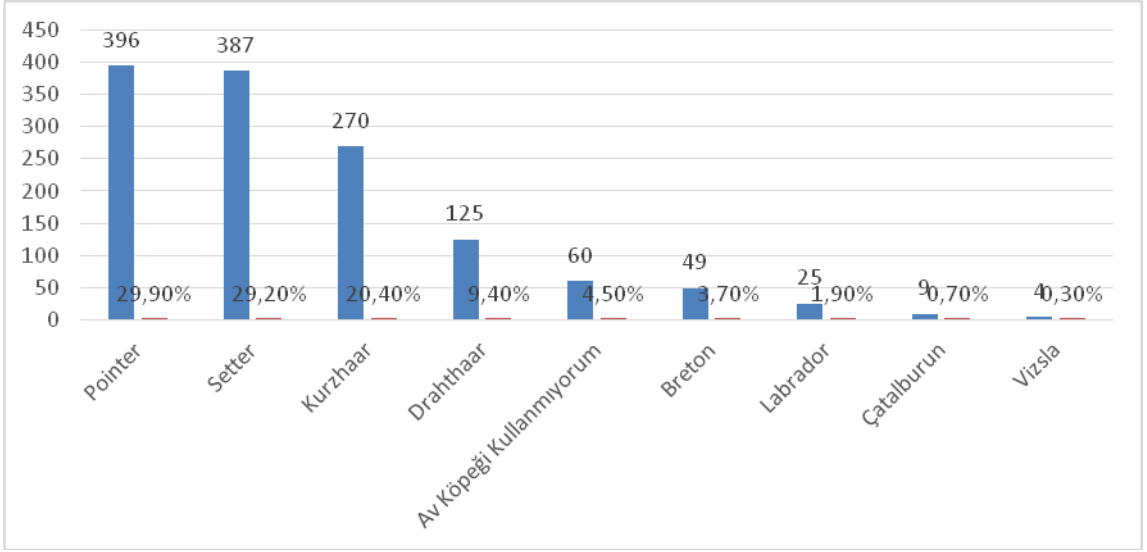
Grafik 13. Bildırıcın avı için tercih edilen av köpeği türüne ilişkin frekans analizi

Grafik 13’de görüldüğü üzere katılımcıların %40,40’ı Bildırıcın avı için Pointer cinsi av köpeğini tercih ederken, %29,30’u Setter cinsi av köpeğini tercih etmektedir. Kurzhaar cinsi av köpeğini tercih eden bireylerin oranı %14,40 iken Drahthaar cinsi av köpeğini tercih eden bireylerin oranı ise %7,0’dır. Breton cinsi av köpeğini tercih eden katılımcıların oranı %4,30’dur. Bildırıcın avında av köpeği kullanmayı tercih etmeyen katılımcıların oranı ise %3’dür. Çatalburun cinsi av köpeğini tercih eden katılımcıların oranı %0,50 iken Vizsla cinsi av köpeğini tercih edenlerin oranı ise %0,30’dur. Bildırıcın avı için en az tercih edilen ise %0,30 ile Labrador cinsi av köpekleridir.

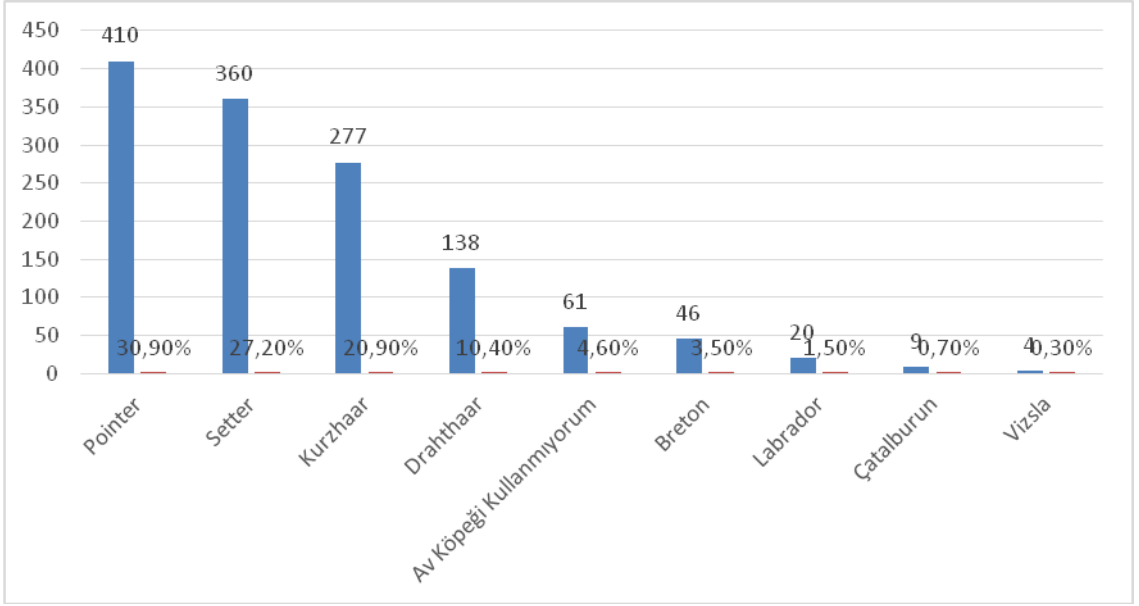
Grafik 14. Üveyik avı için tercih edilen av köpeği türüne ilişkin frekans analizi

Grafik 14’de görüldüğü üzere katılımcıların %32,30’u Üveyik avı için Pointer cinsi av köpeğini tercih ederken, %27,80’i Setter cinsi av köpeğini tercih etmektedir. Kurzhaar cinsi av köpeğini tercih eden bireylerin oranı %20,20 iken Drahthaar cinsi av köpeğini tercih eden bireylerin oranı ise %8,80’dir. Üveyik avında av köpeği kullanmayı tercih etmeyen katılımcıların oranı ise %4,50’dir. Breton cinsi av köpeğini tercih eden katılımcıların oranı ise %3,40’dır. Labrador cinsi av köpeğini tercih eden katılımcıların oranı %1,90 iken Çatalburun cinsi av köpeğini tercih edenlerin oranı ise %0,70’dir. Üveyik avı için en az tercih edilen ise %0,30 ile Vizsla cinsi av köpekleridir.

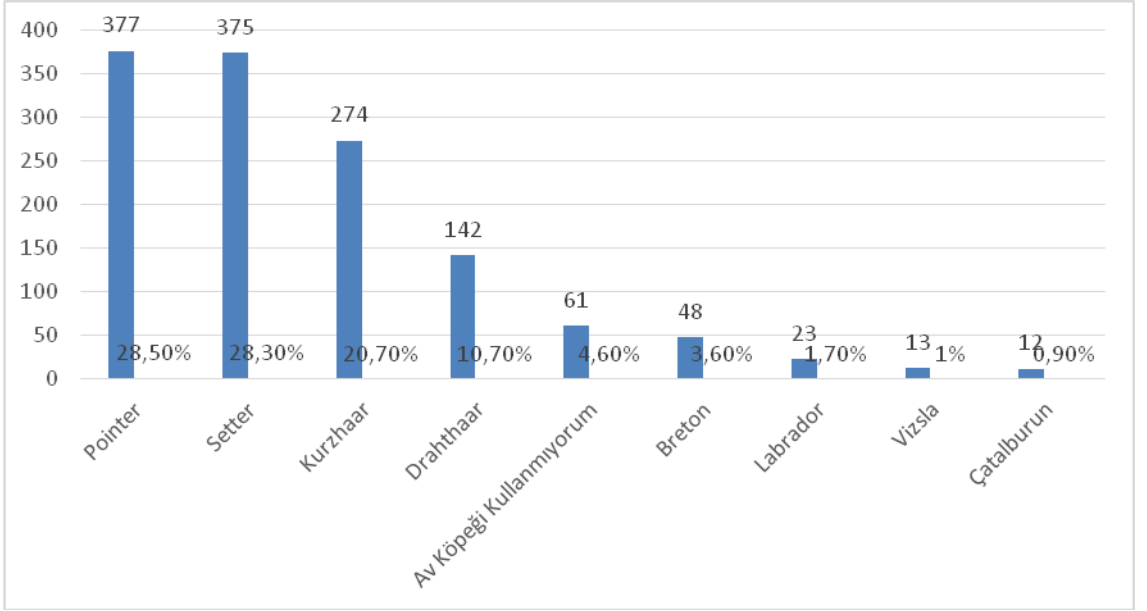
Grafik 15. Tahtalı (Orman güvercini), Kaya Güvercini avı için tercih edilen av köpeği türüne ilişkin frekans analizi

Grafik 15’de görüldüğü üzere katılımcıların %29,90’ı Güvercin türleri avı için Pointer cinsi av köpeğini tercih ederken, %29,20’si Setter cinsi av köpeğini tercih etmektedir. Kurzhaar cinsi av köpeğini tercih eden bireylerin oranı %20,40 iken Drahthaar cinsi av köpeğini tercih eden bireylerin oranı ise %19,40’dır. Güvercin türlerinin avında av köpeği kullanmayı tercih etmeyen katılımcıların oranı ise %4,50’dir. Breton cinsi av köpeğini tercih eden katılımcıların oranı %3,70’dir. Labrador cinsi av köpeğini tercih eden katılımcıların oranı %1,90 iken Çatalburun cinsi av köpeğini tercih edenlerin oranı ise %0,70’dir.. Güvercin türlerinin avı için en az tercih edilen ise %0,30 ile Vizsla cinsi av köpekleridir.

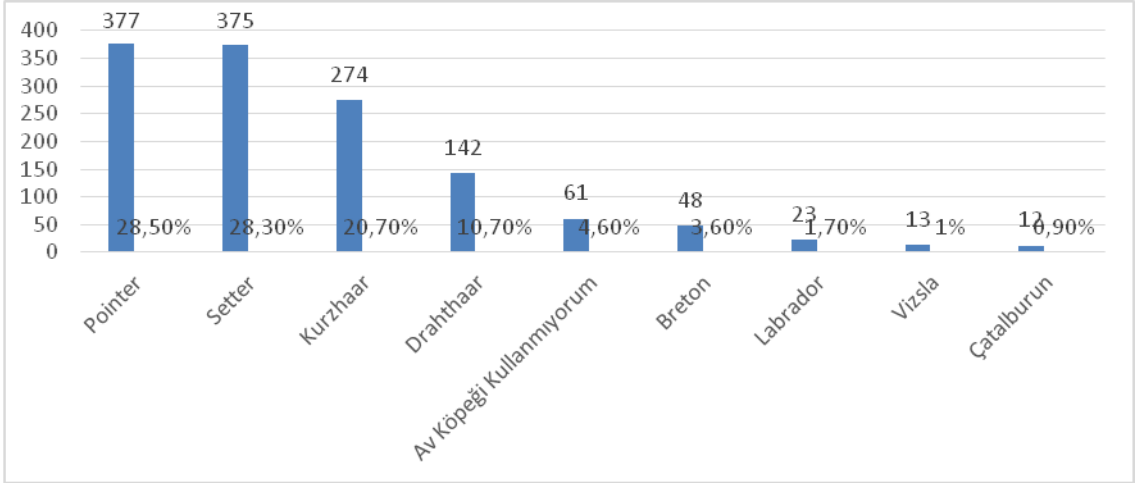
Grafik 16. Karatavuk, Öter Ardıç avı için tercih edilen av köpeği türüne ilişkin frekans analizi

Grafik 16'da görüldüğü üzere katılımcıların %30,90'ı Karatavuk, Öter Ardıç türleri avı için Pointer cinsi av köpeğini tercih ederken, %27,20'si Setter cinsi av köpeğini tercih etmektedir. Kurzhaar cinsi av köpeğini tercih eden bireylerin oranı %20,90 iken Drahthaar cinsi av köpeğini tercih eden bireylerin oranı ise %10,40'dır. Karatavuk, Öter Ardıç ve Sakarca türlerinin avında av köpeği kullanmayı tercih etmeyen katılımcıların oranı ise %4,60'dır. Breton cinsi av köpeğini tercih eden katılımcıların oranı %3,50 iken Labrador cinsi av köpeğini tercih edenlerin oranı ise %1,50'dir. Çatalburun cinsi av köpeğini tercih eden katılımcıların oranı %0,70'dir. Öter Ardıç türlerinin avı için en az tercih edilenler ise %0,30 ile Vizsla cinsi av köpekleridir.

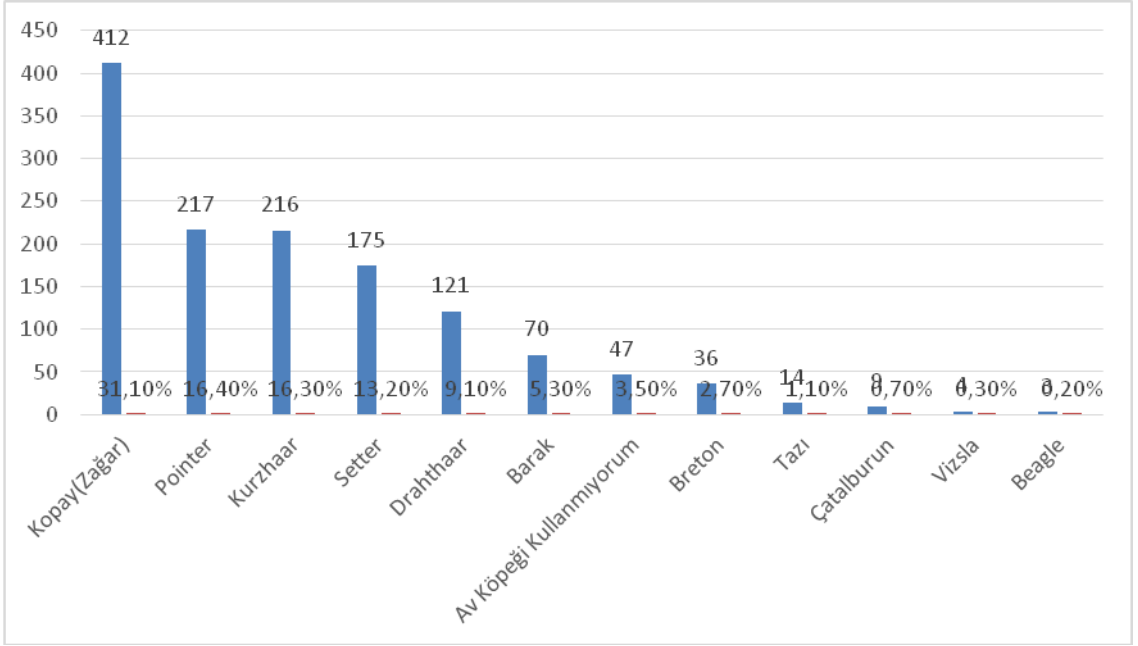
Grafik 17. (Alakarga, Küçük Karga, Saksığan Ekinkargası, Leşkargası) avı için tercih edilen av köpeği türüne ilişkin frekans analizi

Grafik 17’de görüldüğü üzere katılımcıların %28,50’si karga türleri avı için Pointer cinsi av köpeğini tercih ederken, %28,30’u Setter cinsi av köpeğini tercih etmektedir. Kurzhaar cinsi av köpeğini tercih eden bireylerin oranı %20,70 iken Drahthaar cinsi av köpeğini tercih eden bireylerin oranı ise %10,70’dir. Karga türlerinin avında av köpeği kullanmayı tercih etmeyen katılımcıların oranı ise %4,60’dır. Breton cinsi av köpeğini tercih eden katılımcıların oranı %3,60 iken Labrador cinsi av köpeğini tercih edenlerin oranı ise %1,70’dir. Vizsla cinsi av köpeğini tercih edenler ise %1’dir. Karga türlerinin avı için en az tercih edilen ise %0,90 ile Çatalburun cinsi av köpekleridir.

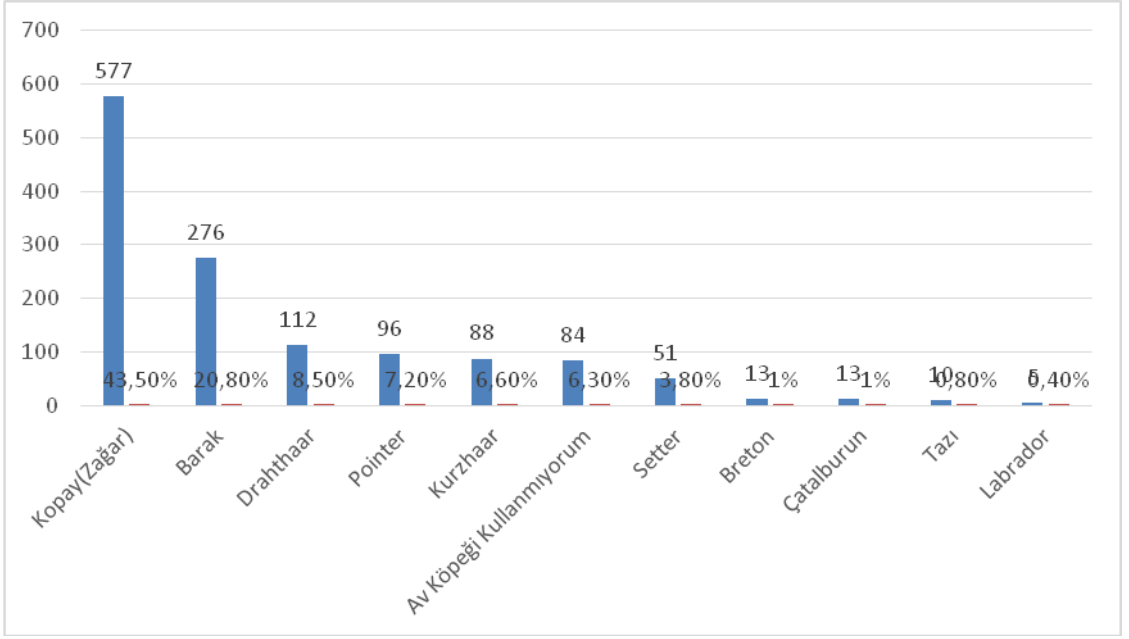
Grafik 18. Diğer (Suçluluğu(Bekasin)Kızıl Sırtlı Örümcek Kuşu, Serçe) avı için tercih edilen av köpeği türüne ilişkin frekans analizi

Grafik 18'de görüldüğü üzere katılımcıların %28,50'si Diğer (Suçluluğu(Bekasin)Kızıl Sırtlı Örümcek Kuşu, Serçe) türlerinin avı için Pointer cinsi av köpeğini tercih ederken, %28,30'u Setter cinsi av köpeğini tercih etmektedir. Kurzhaar cinsi av köpeğini tercih eden bireylerin oranı %20,70 iken Drahthaar cinsi av köpeğini tercih eden bireylerin oranı ise %10,70'dir. Karga türlerinin avında av köpeği kullanmayı tercih etmeyen katılımcıların oranı ise %4,60'dır. Breton cinsi av köpeğini tercih eden katılımcıların oranı %3,60 iken Labrador cinsi av köpeğini tercih edenlerin oranı ise %1,70'dir. Vizsla cinsi av köpeğini tercih edenler ise %1'dir. Diğer (Suçluluğu(Bekasin)Kızıl Sırtlı Örümcek Kuşu, Serçe) türlerinin avı için en az tercih edilen ise %0,90 ile Çatalburun cinsi av köpekleridir.

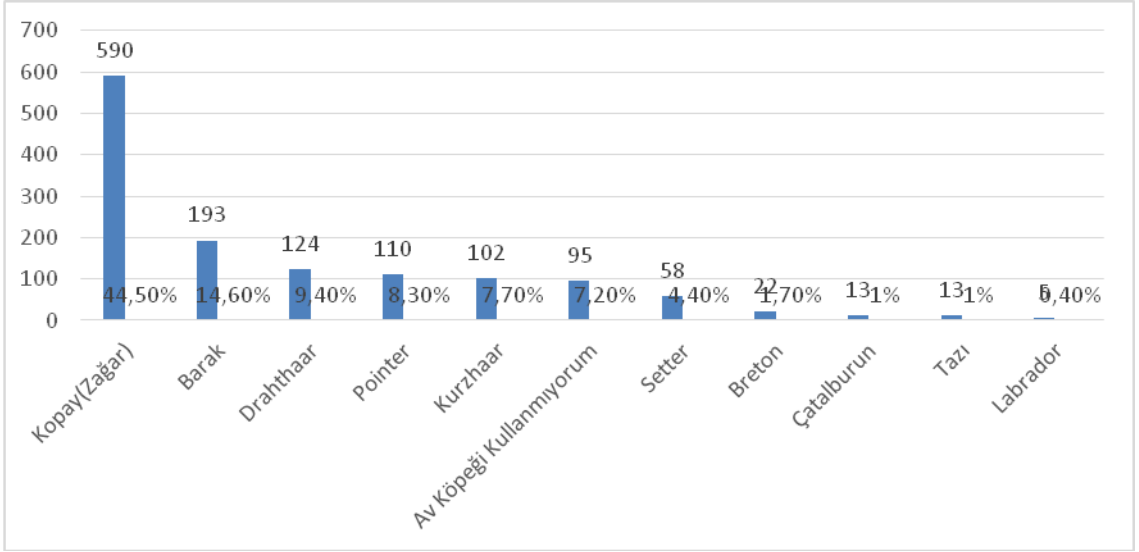
Grafik 19. Yaban Tavşanı ve Ada Tavşanı avı için tercih edilen av köpeği türüne ilişkin frekans analizi

Grafik 19’da görüldüğü üzere katılımcıların %31,10’u Tavşan türleri avı için Kopay cinsi av köpeğini tercih ederken, %16,40’ı Pointer cinsi av köpeğini tercih etmektedir. Kurzhaar cinsi av köpeğini tercih eden bireylerin oranı %16,30, Setter cinsi av köpeğini tercih eden bireylerin oranı ise %13,20’dir. Drahthaar cinsi av köpeğini tercih eden katılımcıların oranı %9,10 iken Barak cinsi av köpeğini tercih edenlerin oranı ise %5,30’dur. Tavşan türlerinin avında av köpeği kullanmayı tercih etmeyen katılımcıların oranı ise %4,10’dur. Breton cinsi av köpeğini tercih eden katılımcıların oranı %3,50’dir. Tazı cinsi av köpeğini tercih ederler %1,10, Çatalburun cinsi av köpeğini tercih edenler %0,70 iken Vizsla cinsi av köpeğini tercih edenler ise %0,30’dur. Tavşan türlerinin avı için en az tercih edilen ise %0,20 ile Beagle cinsi av köpekleridir.

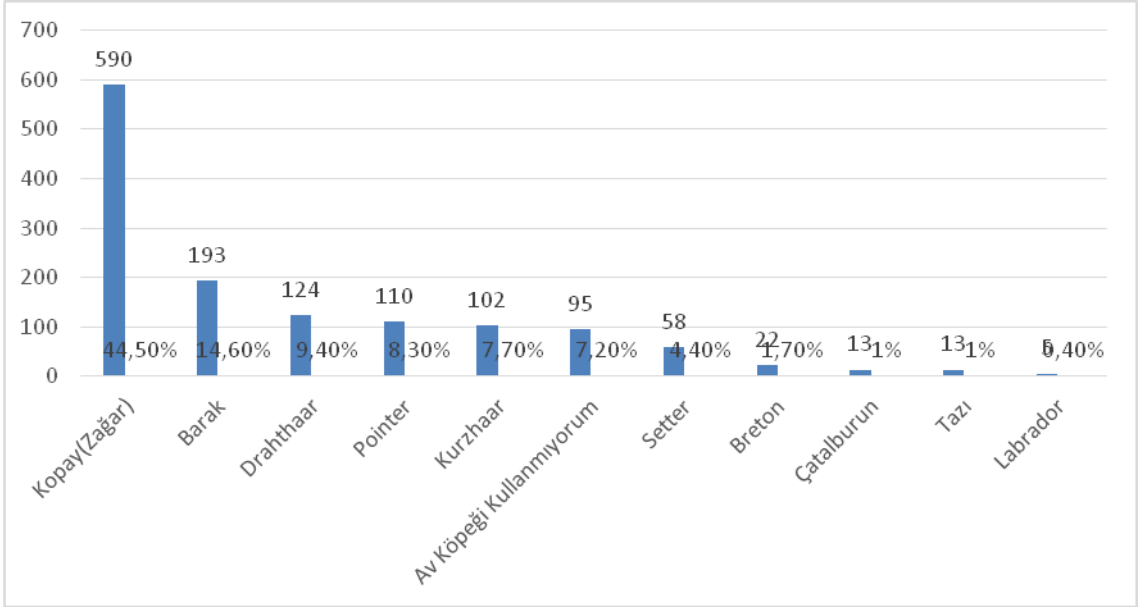
Grafik 20. Yaban Domuzu avı için tercih edilen av köpeği türüne ilişkin frekans analizi

Grafik 20’de görüldüğü üzere katılımcıların %43,50’si Yaban Domuzu avı için Kopay cinsi av köpeğini tercih ederken, %20,80’i Barak cinsi av köpeğini tercih etmektedir. Drahthaar cinsi av köpeğini tercih eden bireylerin oranı %8,50, Pointer cinsi av köpeğini tercih eden bireylerin oranı ise %7,20’dir. Kurzhaar cinsi av köpeğini tercih eden katılımcıların oranı %6,60’dır. Yaban Domuzu avında av köpeği kullanmayı tercih etmeyen katılımcıların oranı ise %6,30’dur. Setter cinsi av köpeğini tercih eden katılımcıların oranı %3,80’dir. Breton ve Çatalburun cinsi av köpeklerini tercih edenler %1 ile eşit iken Tazı cinsi av köpeğini tercih edenler ise %0,80’dir. Yaban Domuzu avı için en az tercih edilen ise %0,40 ile Labrador cinsi av köpekleridir.

Grafik 21. Çakal ve Tilki avı için tercih edilen av köpeği türüne ilişkin frekans analizi

Grafik 21’de görüldüğü üzere katılımcıların %44,50’si Çakal ve Tilki avı için Kopay cinsi av köpeğini tercih ederken, %14,60’ı Barak cinsi av köpeğini tercih etmektedir. Drahthaar cinsi av köpeğini tercih eden bireylerin oranı %9,40, Pointer cinsi av köpeğini tercih eden bireylerin oranı ise %8,30’dur. Kurzhaar cinsi av köpeğini tercih eden katılımcıların oranı %7,70’dır. Tilki, Kaya Sansarı ve Çakal avları için av köpeği kullanmayı tercih etmeyen katılımcıların oranı ise %7,20’dir. Setter cinsi av köpeğini tercih eden katılımcıların oranı %4,40’dır. Breton cinsi av köpeğini tercih edeler %1,70, Çatalburun ve Tazı cinsi av köpeği cinsini tercih edenler %1 ile eşittir. Tilki, Kaya Sansarı ve Çakal avı için en az tercih edilen ise %0,40 ile Labrador cinsi av köpekleridir.

Grafik 22. Kaya Sansarı avı için tercih edilen av köpeği türüne ilişkin frekans analizi

Grafik 22’de görüldüğü üzere katılımcıların %44,50’si Kaya Sansarı avı için Kopay cinsi av köpeğini tercih ederken, %14,60’ı Barak cinsi av köpeğini tercih etmektedir. Drahthaar cinsi av köpeğini tercih eden bireylerin oranı %9,40, Pointer cinsi av köpeğini tercih eden bireylerin oranı ise %8,30’dur. Kurzhaar cinsi av köpeğini tercih eden katılımcıların oranı %7,70’dır. Tilki, Kaya Sansarı ve Çakal avları için av köpeği kullanmayı tercih etmeyen katılımcıların oranı ise %7,20’dir. Setter cinsi av köpeğini tercih eden katılımcıların oranı %4,40’dır. Breton cinsi av köpeğini tercih edeler %1,70, Çatalburun ve Tazı cinsi av köpeği cinsini tercih edenler %1 ile eşittir. Kaya Sansarı avı için en az tercih edilen ise %0,40 ile Labrador cinsi av köpekleridir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın sonucunda Türkiye'deki avcılık faaliyetlerine ilgi duyan bireylerin genel yapısının erkek ve evli olduklarını görülmüştür. Bu bireylerin yaşlarının ortalama 26 ile 45 yaş aralıklarında olduğu görülmüştür. Katılımcıların eğitim durumlarının genelde orta öğretim(lise) ve lisans olduğu ve çalıştıkları meslek grubunun işçi olduğu görülmüştür. Ekonomik getirilerinin genelde asgari ücretin üstü olduğu görülmüştür. Katılımcıların genelde Marmara, İç Anadolu ve Ege bölgesinde, büyük şehirler ve şehirlerde yaşadıkları görülmüştür.

Türkiye'deki yerli avcı turistlerin ava başlama yaşının %71 oranında 1-17 yaş aralığında olduğu görülmüştür. Bu avcılığa ailelerinden görenek olarak başladıklarını göstermiştir. Türkiye'deki avcılarının avcılığı bir gelenek olarak yaptığı sonucuna ulaştırmıştır. Böylelikle avcılık ile ilgili bilgi, deneyim ve tecrübelerin nesilden nesle aktarıldığı göstermektedir. Nitekim bu durum tercihlerini yaparken de etkili olmaktadır. Av köpeği tercihlerinde ailedeki büyüklerin kullandıkları av köpeklerini görüp, ebeveynlerinin tavsiye ve tecrübelerinden faydalanarak, seçimlerini yaptıkları düşünülmektedir.

Türkiye'deki yerli avcı turistlerin bulgulardaki frekans(sıklık) analizleri sonucunda genelde kanatlı av hayvanları avcılığı için Pointer, Setter, Kurzhaar ve Drahthaar cinsi av köpeklerini tercih ettikleri görülmektedir. Bunun temel nedeni bu cins av köpekleri hem fermalı hem de aportlu av köpekleri cinsleri olup birkaç işi bir arada yapmalarından dolayıdır. Bir ikinci neden ise avcılarının av köpeği bakımı imkanlarıyla alakalıdır. Bakım için en fazla bir köpeğe yer sağlayabildikleri için birden fazla işi bir arada yapan av köpekleri tercih edilmiştir. Türkiye'de yaygın olarak bilinen ırklar olduğundan, her avcının bir birinden görenek ve tavsiye olarak bu ırkları seçmelerinden dolayı yoğunluk bu dört cins av köpeğini tercihlerinde etkili olmuştur. Diğer av köpeklerinin kullanımı ve tercihleri av köpeği olmayan veya av kullanmayan bireylerden daha azdır. Sonuç olarak yerli avcı turistler yaygın olan dört cins av köpeğini kullandıkları yada av köpeği kullanmadıkları görülmüştür.

Türkiye'nin yerli fermalı av köpeği ırkı olan Çatalburun yerli turist avcılar tarafından bilinse de sadece yöresi olan Mersin ili çevresinde az şekilde tercih edildiği görülmüştür. Yerli turist avcılar tarafında ismen biliyor ama özellikleri ve yetenekleri bakımından derinlemesine bilinmesinde dolayı tercihleri ve kullanımı az olmaktadır. Buna en büyük etken diğer yaygın ırkların derinlemesine bilinirliğinin Çatalburun av köpeğinin derinlemesine bilinirliğinden fazla

olmasından dolayıdır. Ne mutlu ki bu durum memeli av hayvanları avı için av köpeği tercihlerinde farklıdır. Türkiye'nin yerli kovucu ve izci av köpeği Zağar(Kopay), memeli av hayvanları avı için en fazla tercih edilen av köpeği ırkıdır.

Türkiye'deki yerli turist avcılarının tavşan, yaban domuzu, kaya sansarı, çakal ve tilkiden oluşan memeli av hayvanları tercihlerinde yerli ırkımız olan Zağar(Kopay) cinsi av köpekleri en fazla tercih edilendir. Özellikle yaban domuzu avlarında ikinci sırayı da Türk Kültür Tarihinde çok fazla ismi geçen Barak cinsi av köpeği tercih edilmektedir. Ulaşılan kaynaklarda özellikle kültür tarihi ilgi kaynaklarda Barak kelimesine çok rastlanmış olsa da, yerli av köpeği ile ulaşılmış kaynaklarda maalesef ki Barak cinsi av köpeklerinin ırkının başka ülkelere ait olduğu görülmüştür. Türkiye'deki av köpekleri ve yerli hayvan ırklarıyla ilgilenen kurumların konuyu tekrar ele alması elzemdir. Barak ırkını Türkiye'ye kazandırmaları hatta geri kazandırmaları bu kurumların hem vicdani hem de sosyal sorumluluğudur. Bunun için yapabilecekleri; öncelikle bir bilim kurulu kurmak olmalıdır. Sonrası hızlı bir şekilde gelecektir. Kongre ve çalıştaylar yapılarak bilim kurulunu oluşturacak akademisyen ve uzmanlar yaptıkları çalışmalar ile bu bilim kuruluna seçilmelidirler. Bu diğer bilinen ama yeteri kadar önem verilmeyen Türk av köpeği ırkı Çatalburun içinde geçerlidir.

Çatalburun hakkında yapılan bir diğer araştırmada araştırmacılar çok önemli bir diğer noktaya değinmişlerdir. Petek & Dinçel (2012)'de yerli av köpeği ırkları için şu şekilde öneride bulunmuşlardır: Çatalburun gibi yıllardır süren kontrolsüz birleştirmelere bağlı olarak aynı ırkın çok değişik örnekleri ile karşılaşıldığı ya da herhangi bir nedenle ırk tescili yapılmamış ırklarda öncelikle morfolojik ve fizyolojik özellikleri tespit edilerek fenotipik ve genotipik olarak bu ırk için ideal köpek tipinin ortaya konulması gerekmektedir. Sonrasında ideal özellikleri taşıyan köpekler üzerinde ırk tescilinin yapılması daha doğru olacaktır. Bu açıdan Çatalburun ırkı köpekler hakkında yeni ve fazla sayıda yapılacak çalışmalara gereksinim duyulmaktadır (Petek & Dinçel, 2012: 27). Bu araştırmayı yaparak filii olarak bu öneriye katılmış olunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Anonim, (1992). The complete dog book. Howell Book House. New York.
Anonim, (2012). İzci Köpeği Zağar. 25.08.2011 tarih ve 28036 sayılı Resmi Gazete.

- Atakoyuncu, Ö. & Selanik, A.(1994). Sadık bir dost köpek. Artemis Yapım. İstanbul.
- Ateş, A. (1999). Râvendî, Râhat-Üs-Sudûr ve Âyet-Üs-Sürûr, I. Türk Tarih Kurumu. Ankara.
- Baltacı, Z.T. (2015). Türk Kültüründe Köpek (İnanış, Uygulama Ve Anlatılar). Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Entitüsü.
- Burslan, K. (1999). Bundârî, Zubdetu'n-Nusra ve Nuhbetu'l-Usra, Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi. Türk Tarih Kurumu. Ankara.
- Cömert, Y.Z. (2015). Usâme İbn Munkız, Kitâbu'l İtibâr, İbretler Kitabı. Kitabevi. İstanbul.
- Derbentli Ö. (2008). Anadolu'nun Özgün Hayvanları-Çatalburun. Veteriner Hekimler Derneği Dergisi, 79, 3.
- Deveci, İ. & Kabakçı, B. (2014). Sürdürebilir Avcılık İçin Temel Eğitim Av Köpekleri. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Yayınları. Ankara. S.234-276.
- Ergun M. (1997). Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi. Cilt 2. Ankara.
- Evans, H.E.(1979). Classification and natural history of the dog, Miller's anatomy of the dog. Saunders Co. Philadelphia.
- FCI. (2019). Hunting Dogs. Retrived from <http://www.fci.be/en/search.aspx?q=hunting+dogs>. E.T. 20.09.2019.
- Gürbüz, S. & Şahin, F. (2014). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe-Yöntem-Analiz. Seçkin Yayıncılık. Ankara.
- Güven, Ö. & Hergüner, G., (1999). Türk Kültüründe Avcılığın Temel Dayanakları. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. S.5 s. 32-49.
- Huş, S. (1974) Av Hayvanları ve Avcılık, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları İstanbul. s.14-17.
- İlhan, N. & Şenel, M. (2008). Dîvânu Lugat'it Türk'e Göre Av, Avcılık ve Hayvancılıkla İlgili Kelimeler ve Kavram Alanları. International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. C.3. S.1. s. 259-277.
- Kahraman, A.(1995). Osmanlı Devletinde Spor. Kültür Bakanlığı Yayını. Ankara.1995. s. 151-232.

- Kırmızıbayrak T. & Taccı İ. (2006). Body Weight and Morphological Characteristics of Tarsus Çatalburun Dogs, Indian Vet. J., S.83 s.914-915.
- KİF. (2020). Köpek Irkları Kinolojisi Federasyonu. Retrived from <https://kif.org.tr/tr>. E.T. 05.05.2020.
- Makrîzî. (1997). Es-Sülûk, I-V, Tahkik: Muhammed Aldulkadir el-‘Atâ, Dâru’l-Kutûbi’l-İlmiyye, Beyrut.
- Oğrak Y.Z., Urosevic M., Drobnjak D. (2012). Tarsus Çatalburun Breed of Turkish Hunting Dog (Turkish Pointer) Dicle Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi. C 2.S.5 s. 71-74
- Ögel, B. (2003). Türk Mitolojisi –I-II Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara
- Öncül, O. (1983). Sadık Dostumuz Köpekler Ailesi. Dönmez Ofset. Ankara.
- Petek M. (2010). Köpek Üretim ve Eğitimi Öğrenci Ders Notları, Bursa, Uludağ Üniversitesi Veteriner Fakültesi.
- Petek M. (2011). Çatalburun Köpekleri. Türkiye Köpek Irkları Çalıştay. İ.Ü. Köpek Psikolojisi ve Eğitimi Kulübü, 21. Mart. 2011, İstanbul.
- Petek, M. & Dinçel, D. (2012). Çatalburun Köpekleri ve Irk Özellikleri. Uludağ üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi. C.31, S.1 s. 25-28.
- Pugnetti, G. (2001). Köpek Ansiklopedisi. Arkadaş Yayınevi. Ankara.
- Sevimli, A. (2007). Alman çoban köpeği ve labrador retriever ırkı köpeklerde başlıca dölverimi özellikleri, yavrularda büyüme ve eğitim performansı. Yayınlanmamış doktora tezi. Uludağ Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Tarsuscatalburun. (2020). Polise Çatalburun Köpekleri. <http://www.tarsuscatalburun.org>. E.T.10.05.2020.
- Tiftikçioğlu C. (2007). Çatalburun (Turkish Pointer). Ankara Bölgesi Veteriner Hekimler Odası Bülteni, Ankara.
- TSE. (2002). Türk Tazısı Standardı. Türk Standartları Enstitüsü, TS 12893, Ankara.
- Uluişik, Y.P. (2017). Türk ve Dünya Mitolojilerinde Sirius Kültü. Mediterranean Journal of Humanities. C.6 S.2 s.345-365.
- Yalçın, B.C. (1981) Genel Zootečni. İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Yayınları: 1. İstanbul.
- Yılmaz O. (2005). Kangal Köpeği-Tarihçesi, Tanıtımı, Yetiştirilmesi, Islahı.

Öztepe Matbaası, 240. Ankara.

Yılmaz, O. & Ertuğrul M. (2011a). Some Morphological Characteristics of Turkish Tazi (Sighthound). *Journal of Animal and Plant Sciences*, 21(4): 794-799.

Yılmaz, O. & Ertuğrul, M. (2011b). Some Morphological Traits of the Zagar (Erect-ear) Dog in Turkey. *Iğdır Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1(2): 107-112.

Yılmaz, O. & Ertuğrul M. (2012a). Some Morphological Characteristics of the Tarsus Fork-nose Dog in Turkey. *Bulgarian Journal of Agricultural Science*, 18(1): 111-115.

Yılmaz, O. & Ertuğrul, M. (2012b). Türkiye Yerli Köpek Irk ve Tipleri. *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi C. 2, S.1 s. 99-106.*

Yürekli, T. (2018). Memlûkler Döneminde Kilâbzîler Ve Av Köpekleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi C.1, S.30, s.236-244.*